

შ. ბერიძე.

მეგრული (ივერული) ენა.

შესავალი და მასალები.

(I წიგნის I ნაკვეთი).

ხელნაწერის

უფლებით.

ტ ბ ი ლ ი ს ი.

თული ბეკდვითი ამხანაგობის სტამბა, რუსთაველის პრ. № 26.

1920.

მეგრული ენა არის მეგრული ენა; იგი ლინგვისტიურად არ არის არც კილო, არც დიალექტი, მაგრამ ამავე დროს მეგრული მკიდროთ დაკავშირებულია ქართულთან; ქართული ენის ძმა ენა არის და ქართულის მეცნიერულად შესასწავლად, დიახ, საჭიროა მეგრულის გამოწვლილვა.

აკად. ნ. ი. მარჩი.



წინასიტყვაობა.

მეგრული ენის მასალები განზრახულია 3 წიგნად.

I წ. შეიცავს: შესავალს (8 თავი), ლექსებს, ზღაპრებს, ანდაზა-გამოცანებს, შელოცვებს, ლეგენდებს, ბატონ-ყმობის ამბავს, თარგმანს—მეგრულიდან—ქართულად, ქართული—რუსულიდან—მეგრულად და სალექსიკონო მასალას.

II წ. ზუგდიდი—სამურზაყანოს კილოს ტექსტებს და სამეგრელოს ეთნოგრაფიულ მიმოხილვას.

III წ. ჯვარის ტექსტებს, როგორც განსაკუთრებული თქმის ნიმუშს—სვანური ენის გავლენისა გამო.

წინამდებარე შრომა არის I წიგნის მხოლოდ I ნაკვეთი.

ზოგიერთი აქ მოთავსებული ლექსი შეიძლება ულამაზოდ ეჩვენოს მკითხველთ, მაგრამ ნუ დაივიწყებენ, რომ წიგნს აქვს დანიშნულება სპეციალისტთათვის, ქართული ფილოლოგიის დარგში მომუშავეთათვის და ვისაც არა აქვს რამე საერთო მასთან—ნურც მიმართავს წიგნსა. გარდა ამისა, ზოგიერთ ულამაზო, მოკლე, სულ 4-სტრიქონიანი ლექსი საინტერესო სალექსიკოგრაფიო მასალას და სალიტერატურო მოტივს შეიცავს.

დანიშნულება წიგნისა—გზის გაკაფვაშია—„ქართული ფილოლოგიის თვალუწვდენელ კვლევის ველზე“ (მ. წერეთელი—„სუმერული და ქართული“, იხ. აგრეთვე ეპიგრაფი წინამდებარე ნაკვეთისა).

მასალა ვერ არის დალაგებული ჩაწერის ადგილის მიხედვით, რადგანაც მას აქვს დროებითი დანიშნულება და კიდევაც გამოდის მხოლოდ „ხელნაწერის უფლებით“. იგი იწერებოდა აუტანელ პირობებში...

შემდეგში, რა თქმა უნდა, მასალის დალაგებაში მეტი

წესრიგი იქნება დაცული, ხოლო თუ რამე მიჩნეულ იქმნა მეტხორცად—უკუგდებელი, დანარჩენი კი. შევსებული ახალის მასალებით.

ხაზგასმით *) ტექსტში აღნიშნულია ლინგვისტიკისათვის საინტერესო რამე მხრით სიტყვები.

1910 წ. ნ. მარმა თავის „ქანურ (ლაზურ) ენის გრამატიკაში“ მეგრ.— ქანური გამოჰყო განცალკევებულ ჯგუფში იაფეტურ ენათა შორის და უწოდა მას თუბალ-ქანური ან (თობელ-ქანური). პირველი—„თობელური“ ანუ „ივერული“ —მეგრული, მეორე—ქანური ანუ ლაზური. თობელისაგან (იაფეტის შვილი, ბ. X, 2) წარმოსდგნენ მეგრელები (კოლხი, ოდიში—უფიანის ტერმინებია) და იწოდებოდნენ ივერიელებად (ბ. *Иверцы халхыца*).

იოს. ფლავიოსი (I ს. ჩვ. აღრიცხვ.) მოწმობს, რომ უძველესად კოლხელებს—ივერიელებს უწოდებდნენო (Antiquit., I, გლ. 6; ან ბ. 3. უსლარი — „Древнѣйшія сказанія о Кавказѣ“, 1881, გვ. 306; მ. ჯანაშვილი „საქ. ისტ.“, I, 1906 გვ. 15.). პროფ. იოს. ყიფშიძე (+1919) თავის გრამატიკას უწოდებს — „Грамматика мингрельскаго (и верскаго) языка“... (1914) მოხსენებულ მოტივით (იხ. გვ. XIII და შემდ. „გრამატიკისა“). მოპირდაპირე შეხედულება საკითხისათვის, კი ბ. მ. ჯანაშვილის წიგნში — „ქართ. მწერლობა. წ. II, 1909, გვ. 82—86 და სტატ.—„ქართ. ენა“ 1916, „გან.“, №5—6, გვ. 323... ან მისივე „საქ. ისტ.“, I, 1906, გვ. 16). ასეთ შემთხვევაში ტერმინი „ივერული“ გადმომცემია, რა თქმა უნდა, სახეობითი ცნებისა და არა გვარეულობითისა. **)

*) შავის ასოებით.

**) ივერული ენა—მეგრული ენა,		სახეობითი ცნება.
ივერული ტექსტები—მეგრ. ტექსტები.		
ივერია—საქართველო,		გვარეულობითი ცნება.
ივერიის ეკლესია—საქ. ეკლესია და სხ.		

შეად. ჰაიკური (ძვ.—სომხური)—სომხური, ივერული (ძვ.—მეგრული)—მეგრული.

ამ აზრით და საბუთებით ნახმარია ჩვენ მიერ ასეთი სახელწოდება.

უფრო ადრე (1905 წ.) ნ. მარტი სწერდა: „Лингвистически мегრული означает, ивери... (Крещение армянъ, грузинъ... арабская версия, гв. 166—168, 1905, Зап. Восточн. Отд. Р. А. О., т. XVI) და სხ. *)

ამ და შემდეგ წიგნებში უმთავრესად წარმოდგენილია უძველეს მებრულის ნიმუშები, ე. ი. იმისა რომელსაც ეწოდებოდა ივერული, ეს ტერმინი იხმარება განსაზღვრულ ცნების გადმოსაცემად (იხ. შენიშვნა წინა გვ.)

განსაკუთრებით ამ ნაკვეთში მოქცეულ ტექსტში იპოვით ისეთებს, რომელნიც, სრულიად თუ არა, უმეტესი ნაწილი მაინც გაუგებარია დღეს მებრელთათვის. ამა წაუკითხეთ მათ ლექსები №№ 59, 86, 103 და სხვ. ქვეშ მოთავსებულნი, თუ გაიგონ ისინი საესებით მიზეზი ამისა მათი არქაიზმია და ამ მოსაზრებით იგი უფრო ივერულია, ვიდრე მებრული. ასეთი მასალა ემსახურება მებრულ (ივერულ) — ქანჯრის წინა — ენის აღდგენასა და მაშასადამე, ქართული წინა — ენის გამოწვლილვასაც. წინდაწინ ვიცი, რომ ბევრს არ ექაშნიკება ჩვენი ტერმინოლოგია, მაგრამ ასეთებმა კეთილ-ინებონ და საბუთებით ხელში,**) უფრო პატივსადებით, ვიდრე დღემდე, უარკყონ იგი. სამეცნიერო ლიტერატურაში პროფ. ყიფშიძის გრამატიკის სახელწოდების უსაბუთობა — არავის უქმნია ცხად, არც ისტორიკოსთა და არც ენათ-მეცნიერთა.

*) იხ. აგრეთვე ივ. ალ. ჯავახიშვილის — „ქ. ერის ისტორია“, ტ. I. 1908, გვ. 19, 49; იგივე 1913, გვ. 24—25; იგივე 1918, ქუთაისი, მე-III გამოც. გვ. 16; ბ. ს. გორგაძე — „საქ. ძველი ისტორია“ 1920, გვ. 25—26, 40, 47. დანარჩენი ლიტერატურა საკითხისა იხ. ბ. ლ. მელიქსეტ-ბეკის სტატიაში — „Новый взгляд на происхождение названия „Иверия“, ცალკე გადმონაბეჭდი გამოცემიდან — „Изв. К. О. Р. Георг. Общества, т. 24, 1916; ბ. ი. ა. ჯავახიშვილს თუბალი — თბელისაგან ივერლების წარმოშობის დასასაბუთებლად, გარდა იოს. ფლავიოსისა, მოჰყავს ესტატე ანტიოქელი — არქივისკოპოსისა (IV ს.) და თეოდორიტე კვიპრელის (იბ. ღრ.) აზრები (1918 გვ. 16).

**) ისტორიულით თუ ფილოლოგიურით.

წიგნში ბექდვითი შეცდომებია უმთავრესად 35, 145—160 გვ. გვ., რომელთა შესწორებას ვსთხოვთ მკითხველს, სანამ მიმართავდეს წიგნს. *) ისინი შედეგია ბექდვის აუტანელ პირობებისა...

ვსარგებლობთ შემთხვევასა და ვათავსებთ თანამშრომელთა სიას (ორივე მაზრა და სამურზაყანო).

1. სენაკ. მაზრა: გარდა იმ პირთა, რომელნიც ჩამოთვლილნი არიან ამ წიგნის მე 6 გვ., შენ. I: ბ.ბ. ექიმი იასონ ჟორდანი, გრ. ფალავა, პროკ. ჯაიანი, დიმ. ფალავა, გ. გეკორი და აკ. გოგოლაძე.

2. ზუგდიდ მ.: ბ.ბ. კონსტ. გრიგოლია, თ. გვანჯი ჩიქოვანი, ნიკ. ბერიძე, გრიგ. ხუროძე, პავლე აკობია; ილ., პეტრე და მიხ. მუუნარგიები, ჯ. შედანი, ფ. ჟორდანი და ხ. ვადაქარია.

3. სამურზაყანო (გარეთ-სამეგრელო): ს. ქეცბაძე, თლაბლან აკირტა (ვა), ალ. ქარაიძე.

სამეგრელო-სამურზაყანოში მოგზაურობის დროს უმთავრესად გვინტერესებდა სალინგვისტო—საეტნოგრაფიო მხარეები, მაგრამ მარტო ამით არ განგვისაზღვრავს მოქმედება. ჩვენ გვინტერესებდა ძვ.—ქართული ხელნაწერები და ძვ.—ნაბეჭდი წიგნები და კიდევაც შევიძინეთ ბევრი რამ ამ დარგში. უმთავრესად ყურადსაღებია მათ შორის შემდეგი: 1) იოვ. ხელაშვილის ხელნაწერი—„სიტყვები“ (700 გვ. 16×22 სანტიმ., პეტერბურგი, 1810—30);

2) ლექსები, მოთხრობები და პოემა (დადიანთა ცხოვრებიდან—მოხუცი პოეტი ი. ვ. ანჯაფარიძისა, იხ. გვ. 51, შენ. 1);

3) რუს.-ქართ.-სვანური ლექსიკონი ბ. თ. აშორდიასი (დაუმთავრებ.);

4) ჟამნე, 1807 წ.;

5) ლაზიკა (Опытъ изуч. Лазики, რუს., ავტ.?), ქუთაისი, 1890—91 წ. წ.;

*) შეცდომათა გასწორება იხ. წიგნის ბოლოში, გვ.გვ. 103—106.

6) ქ. ლექსთა კრებული სხ. და სხ. ავტორისა (ქ-ნ ბაჩუა დადიანისაგან);

7) რუხის ბრძოლა, გ. კოღიხიდელისა;

8) ცხ. წმ. ონოფრი განწმობისა;

9) ერთი ისტორ. მოთხრობა სამეგრ. ცხოვრებიდან;

10) ცხ. და მოქალაქობა წმ. იოანე ოქროპირისა სი-
ყრბითგანვე;

11) „თამარ მეფისა და მეუღლისა მისისა დავით მეფისა
შესხმა—შავთელისაგან“, ტფ., 1833 წ. და სხ.

ყველა თანამშრომელს, აგრეთვე ხელნაწერთა გადმომ-
ცემთ და ყველა იმათ, ვინც მოგზაურობის დროს ხელს გვი-
წყობდა—უ ძ ღ ვ ნ ი თ მ ა დ ლ ო ბ ა ს ა .

შ. ბ.

თფილისი,

22 მაისი 1920 წ.



Русское предисловіе

къ книгѣ—„Мингрельскій (иверскій) языкъ“

(I ч. I книги.)

Россійская Академія Наукъ, по предложенію акад. Ник. Як. Марра, весной 1919 г. командировала меня въ Мингрелію (Сенакскій и Зугдидскій у. у. Кутаисск. губ. и Самурзакань, нынѣ Сухумскаго округа, для собиранія матеріаловъ словесной этнографіи.

Для приведенія въ исполненіе этого научнаго порученія я выѣхалъ изъ Москвы 15-го марта 1919 г. и могъ попасть на мѣсто научныхъ занятій лишь черезъ 3 1/2 мѣсяца, послѣ ряда коллизій, сперва на территоріи Совѣтскихъ: Россіи и. Украйны, вѣплоть до Одессы, а затѣмъ въ Константинополь, куда меня, вмѣстѣ съ другими сородичами и съ самыми разнообразными этнографическими представителями, *) доставилъ русскій пароходъ—„В. Кн. Мих. Кон-чъ“ подъ французскимъ флагомъ изъ Одессы.

Пробывши въ столицѣ Турціи и на „Принцевыхъ Островахъ“ больше одного мѣсяца, мы съ трудомъ могли попасть на мѣсто командировки.

Приступить къ выполненію возложнаго научнаго порученія удалось лишь въ концѣ іюля 1919 г. и при содѣйствіи Государственнаго Университета въ Тифлисъ.

Настоящая работа есть лишь I часть первой книги и заключаетъ: Введеніе (стр. 1—47):

*) На пароходѣ, по сообщ., нидерланд. консула г. Мупца было до 30 народностей: грузины, русскіе, болг. сербы, турки, армяне, персы, фр., вѣнцы.

гл. 1 — Научное поручение и путешествие: „Рос-
сія—Мингрелія“;

гл. 2 — Исторія научнаго изученія мингрельской
рѣчи;

гл. 3 — Нѣкоторыя особенности м. языка, еще не
отмѣченныя его главными изслѣдователями;

гл. 4 — Грузинскій и родственные съ нимъ языки:
мингр., лазскій, сванскій, абхазскій, хайскій (обзоръ
теорій Лейбницъ-Марръ);

гл. 5 — О причинахъ исключительнаго вниманія
къ мингрельскому языку со стороны ученыхъ языко-
вѣдовъ (Розень-Цагарели—Кипшидзе);

гл. 6 — Особенности нашего матеріала;

гл. 7 — Главныя положенія работы;

гл. 8 — Библиографія Мингр. языка и вопроса
(о собираніи фольклора) на груз. языкѣ—
и Тексты (стихотв. Сенакск. у., Кутаисск.
губ), записанные впервые.

Вся работа же разсчитана на 3 книги и имѣетъ
назначеніе для небольшого кружка изслѣдователей
грузинской филологіи.

Во II ч. I кн. заключены: Пословицы, Загадки,
Описаніе Крѣпостной Мингреліи со словъ 100-лѣтняго
старца, Переводы, Словарь.

Во II книгѣ: — Зугдидско—Самурзаканскіе тексты
и полная этнографія этого уголка Грузіи, съ библиогр.
вопроса.

Въ III и послѣдней книгѣ—Джварскіе тексты со
словаремъ и изслѣдованіемъ о степени вліянія сванскаго
яз. на джварскій говоръ зугдидскаго нарѣчія.

О выходѣ остальныхъ частей, въ виду техниче-
скихъ и массы иныхъ затрудненій, въ ближайшемъ бу-
дущемъ, не можетъ быть и рѣчи.

Ш. Беридзе.

Тифлисъ.

22-го мая 1920 г.

უ მ ს ა მ ა ლ ი .

1 სამეცნიერო დავალება და მოგზაურობა — რუსეთი-სამეგრელო.

1919 წლ. მარტში რუს. მეცნიერებათა აკადემიამ, პროფ. ნ. ი. მარჩის ინიციატივით, მომანდო მე შეკრება ზე ჩაწერა მეგრული სიტყვიერებითი ეთნოგრაფიის მასალისა <ზღაპრების, ლექსების, შელოცვების, გამოცანების, ანდაზების, აღწერა ზნე-ჩვეულებათა, ლექსიკონის მასალისა და მრ. სხ. > *)

ამ სამეცნიერო დავალების სისრულეში მოყვანისათვის მე გამოვემგზავრე მოსკოვიდან 1919 წლის მარტის 15-სა ზე მე ნახევრადაც ვერ შევსძლებ იმ დაბრკოლებათა ჩამოთვლას და დასურათებას, რომელთაც მოგზაურობის დროს წავაწყდი. ეს დრო უსათუოდ აღინიშნება რუსეთის ისტორიის ფურცლებზე შავის ასოებითა, რადგანაც რუსეთ-უკრაინაში ეს იყო დრო გაუგებრობისა, აბღა-უბღა მოქმედებისა. არავინ, სრულიად არავინ იცოდა სად იწყებოდა მომენტი იდეიისა და უბრალო „წაგლეჯისა“, ავაზაკობისა.

ხალხს ზურგი ექცია წმინდათა — წმიდასთვის და სასოწარკვეთილი მცონარეობას მისცემოდა.

ერთს არა სწამდა მეორის „მრწამსი“, მეორეს — მესამისა და ასე განუწყვეტლივ. „ძლიერად“ ის იწოდებოდა ვინც კუქს მაგრად გაიძღებდა და „წაგლეჯაში“ დახელოვნებული კანდიერად იტყოდა: „არ მშია, არა მცივა, არ მწყურია“ო...

თითქოს უზენაესი განრისხდა და მთელის სიძძლავრით თვისი მეზი — ბორზალი **) დედამიწის ამ კუთხეს დააფრქვიაო.

ყველაფერი ირეოდა: უმცროსი არა სცნობდა უფროსსა, მოწაფეს ზურგი ექცია მასწავლებლისთვის, კაცს განქექოდა

*) რუსეთის „მეცნიერებათა აკადემიის“ 1919 წლის 5 მარტის სხდომის ოქმი.

**) იხ. „სალექსიკონო მასალა“-ში.

სინიდისი და დაეკარგა ის, რასაც ეწოდება „ადამიანობა“.

ილუპება ქვეყანა, მოახლოვებულა ჟამი მეორეთ — მოსვლისაო, — გაიფიქრებდა მორწმუნე.

ასეთი იყო ის დრო, როდესაც მე გამოვემგზავრე მოსკოვიდან ხარკოვისაკენ, სადაც მოვაწიე 3 დღის მოგზაურობის შემდეგ და სადაც, თითქოს ხელ-ფეხ შებორკილი, უცდიდი სამშობლოსაკენ წამოსვლის შესაძლებლობას და ასე მანამ, სანამ გავრცელებულმა უსაშინელესმა სენმა (წინწყლოვანი ტიფი) $1\frac{1}{2}$ თვით მაგრად არ მიმაკრა ლოგინსა. ვსარგებლობ შემთხვევასა და ვუძღვნი მადლობას, ავადმყოფობის დროს ყურადღებისათვის, ტფ. სახელმწ. უნივერს. პროფ. ბ. ალ. სტაალადაშვილს, მაშინ ხარკოვში მყოფსა.

დიდის ვაჟ-ვაგლახით ხარკოვიდან 4 მაისს წამოსული მოვალწიე ქ. ნიკოლაევსა, სადაც თურმე მდარაჯობდა იგივე გაუგებრობა, ირგვლივ უნდობლობა...

ნიკოლაევი-ოდესა (100 ვერსტი) იძულებული ვიყავ ფეხით გამეელო. ოდესიდან კი, მაშინ „ბოლშევიკთა“ სამულობელოდან, საფრანგეთის გემმა მე და მრავალი თანამე მამულენი, მათ შორის პროფესორი ს. ლ. ავალიანი, ზათუმის მაგიერ, სტამბოლს მიგვაყენა, სადაც დიდი ვაგლახი და გაქივრება გამოვიარეთ ისევ იმ უნდობლობისა გამო. $1\frac{1}{2}$ თვე სტამბოლსა და მის მიდამო კუნძულებზე („პრინცთა კუნძულები“) ყოფნის შემდეგ მოვალწიე საქართველოსა — „ტრაპიზონდი — ბათუმი“-თ. *)

მხოლოდ ივლისის (1919 წ.) შუა რიცხვებში შეძლება მომეცა **) შეესდგომოდი მეცნიერებათა აკადემიის მიერ და საქართვე. უნივერსიტეტის მიერ დადასტურებულ სამეცნიერო დავალების სისრულეში მოყვანას.

მოქმედება ამ მხრივ დავიწყე ქ. ახალ-სენაკიდან ივლისის 22-ს, როდესაც ლექციის შემდეგ („ქართული ენის ადგი-

*) მარშრუტი მოგზაურობისა: მოსკოვი-ხარკოვი-ნიკოლაევი-ოდესა-სტამბოლი-პრინცთა კუნძულები — ტრაპიზონდი-ბათუმი-ტიფლისი სენაკი.

**) ტფ. სახელმწიფო უნივერსიტეტის დახმარებით.

ლი სხვა ენათა შორის“) სენაკის ზაზრის მასწავლებელთა ყრილობას მიემართე სიტყვით, რომელსაც შემოკლებით აქვე ვათავსებთ.

„ბ-ნებო!..

დასასრულს ნება მიბოძეთ მოგმართოთ ერთის წინადადებით, რომელსაც ვიმედოვნებ უნაყოფოდ არ ჩამიტარებთ.

რუსეთის მეცნიერებათა აკადემიამ, პროფ. მარრის ინიციატივით, მომანდო მე შეკრება მეგრულსახალხო პოეზიის ღ პროზის ნიმუშებისა: ზღაპრებისა, სიმღერებისა, ლექსთა, ანდაზა-გამოცანათა, შელოცვათა და სხ. ყველა იმისა, რასაც ეწოდება „ფოლკლორი“.

ერთის სიტყვით, მოგროვება მასალისა მეგრულ ენის ისტორიისათვის.

ამავე მიზნისთვის გამოდგებიან ცალკე პოეტთა ნაწარმოებნი, მეგრ. ენაზედ დაწერილნი, როგორც დამახასიათებლნი სამეგრელოს, ამა თუ იმ კუთხის თქმისა, ავტორის წარმოშობის მიხედვით.

1916 წ. პეტროგრადში გამოცემულ ქართულ-რუსულ-„პროგრამმა“-ში *) ნ. ი. მარრი, აღნიშნავდა რა ქართულის თანამოძმე უმწერლობო ენების (კან., მეგრ., სვანურის აბხ.) გამოკვლევისა და შესწავლის დიდ-მნიშვნელობას იათეტიდოლოგიისათვის, ასე სწერდა: „საქიროა საერთო მუშაობა ყველას, მხრივ, ვინც კი დაინტერესებულია ქართული ენის შესწავლაში. მათ თვალში ამ სამუშაოს უნდა ჰქონდეს დიდი სამეცნიერო ინტერესი. იმედია, რომ მუშაობაში მონაწილეობას მიიღებენ: მღვდლები, მასწავლებლები, საშუალო და უმაღლეს სასწავლებლების მოსწავლენი და ისეთებიც, რომლებიც მხოლოდ ქართულ წერა-კითხვაში არიან გაეარჯიშებულნი. ამ ადგილობრივ ინტელიგენტურ ძალებს ყველაზე მეტი ხელსაყრელი პირობები აქვთ ამგვარ მუშაობისთვის, რომელიც მათ სრულიად საფუძვლიანად შეუძლიათ დიდ კულტურულ—ეროვნულ საქმედ დასახონ“-ო და სხ.

*) „პროგრამმა ქართული ენის დიალექტური (კილოკავური) მასალების შესაკრებად“, Изд. Акад. Наукъ.

მივმართავ ყველას; ვისაც რამ მოეპოვება მეგრული ენით ჩაწერილი, ან ჩასწერს ამ 3 თვის განმავლობაში, გადმომცეს მე.

მეგრული ტექსტების ჩაწერისათვის ყველაზე უფრო მომარჯვებულია, რა თქმა უნდა, ქართ. ენის ასოები, მხოლოდ კი აუცილებელივსაჲსაჲ შიგ შეტანა შემდეგ სამ ასოთა: I) ა („ჰიე“) = რუს. й, ლათ. h, ხუც. ა, რომელსაც ზოგჯერ უკავია „ლ-“ს ადგილი: მაჲას, მაჲალური (მეგრ. ენის მარტვილი-ბანძა-აბაშის გამოთქმაში), ზოგჯერ „გ+ი“-ს ადგილი: ვაჲნახუნა, ქოჲჩქნო (საერთო მოვლენა) და სხ; სიტყვები: —სოჲშახ, ლაჲტი, ახაჲჲ, მოჲდანახე—მატარებელნი არიან ამ ა-სა. („ა“-ს შესახებ სტატ. პ. მირიანაშვილისა, იხ. „გან.“ № 3, 1913, გვ. 179-84).

II) ე („ელიფი“) — თანხმოვანი ბგერაა და გვესმის ქ. ენის თუშურ კილოში: კილტაჲი (კალია); ქ. ენის ინგილოურ კილოში: აჲრ (არა). მეგრ. სიტყვები: ყოროჲა, ყუჯი, ყვილუჲა—მატარებელნი არიან ამ „ე“-სა. ეს ე გვესმის იმერ. კილოში: შორისდებ.: „ჲიმე!“ გურულ კილოში: „ყოჲწახხი“, აჲარ.: „ყო მე შენ“... და სხ. „ე“ ერთი უძველეს ბგერათაგანია და შეიძლება სკოდნოდა ქ. ენასაც ოდესღაც. *) ეს ე ისმის იმერ.

— რაჲ. ვარიაში=ვარიჲა, შეად. სომხ. *արի* — ქათამი, *күрица* (აგრეთვე *კ...*).

III) ე (ანტ. I კათალ. მიერ ქართ. შემოღებული და შემდეგ განდევნილი)**)— მოკლე ხმოვანია და ისევე, როგორც ა შეადგენს სენაკის მაზრის ზოგიერთ თქმის დამახასიათებელ ბგერას, ის წარმოადგენს დამახასიათებელ ბგერას ზუგდ.—სამურზაყანო.—ჯვარის თქმისათვის, მაგ.,: ჯგჲრი (ე=ი), ჰჲჲჲჲჲჲტია (—), ჰჲჲში (ე=„ე, ი“). ერთი და იგივე სიტყვა, გამოთქმის მიხედვით, შეიძლება დაიწეროს სამნაირად: ქომმაზადჲ, ჰჲჲმმაზადჲ და ჰჲჲ მმაზადჲ.

*) ამ მხრივ ყურადსაღებია ფრიად შინაარსიანი სტატია დ. ჩქორტუასი. „ქარ. ენის მოყვარულთა საყურადღებოდ“ „განათლ“, გვ. 601-608, 1913, № 8.

***) იხ. „ქართული ლრამმატიკა“, 1885

სომხ. ენაში *չ*-ს ხმარება ფრიად ხშირია: *ըսկս* — *ენკავ*, (წაიქცა); *վրայ* *իւնք*. *իւ*; *ըսկս* — *ენკერ* (ამხანაგი); *ըստսիր*, *չ*-ტანიქ=ოჯახი და სხ.

საქიროა ტექსტის ჩაწერის დროს გარჩევა გრძელ ხმოვანთა ჩვეულებრივ ხმოვანთაგან. სიგარძის აღსანიშნავად საკმარისია ხაზი, ამა თუ იმ ხმოვანზე: მ. მირულე, ქ. ენის თუშ. კილოში — „იკიდ“ (აიკიდა) და სხ. (იხ. მაგალითები ტექსტში).

ამასთანავე ჩამწერი ვალდებულია მასალები ჩასწეროს უცვლელად, ე. ი. ისე, როგორც ეს ისმის ხალხში, სინამდვილეში ან მომთხრობის ერთ და რაჟმე შესწორებას თავი უნდა აარიდოს.

სისწორით, უცვლელად ჩაწერილ მასალას ექნება გაცილებით მეტი მნიშვნელობა, ვიდრე შეკეთებულ-შეთეთრებულსა.

სასურველია მასალა დაიწეროს მხოლოდ ერთ გვერდზე და გარკვეულის, აუჩქარებელის ხელით—რაც აადვილებს განხილვას და ბეჭდვასა.

საქიროა ვრცელი ახსნა იმ სიტყვებისა, რომლებიც იშვიათად იხმარებიან, ან ცნობილნი არიან სამეგრელოს მხოლოდ ამა თუ იმ კუთხეში (მაგ. ჯგეგე, ჯვარ. კილოში=წმ. გიორგის სახელია,) სიტყვა ლაზუტი ან ლატი, აფხ-ია და ნიშნავს სიმიდს, რომელსაც სენაკის მაზრაში ვერ გაიგონებთ და სხ.

ჩამწერს შეუძლია კითხვებითაც მიმართოს მთქმელს და მით გამოიწვიოს მის მეხსიერებაში ძველი ამბები: კითხვები თამარ მეფისა, ამირანისა, ბატონ — ყმობის დროესა, ცალკე ბატონთა ცხოვრება-მოქმედებისა და სხვა მრავალთა შესახებ. იმის მიხედვით, თუ ვისგან გსურთ ჩაიწეროთ მასალა: ახალ-გაზრდები, რა თქმა უნდა, ბატ. — ყმ. ამბავს ვერ მოგიყობიან, ისინი უფრო ეტანებიან ლექსებსა, სახ. პოემებსა და სხ., ხოლო თუ ღრმა მოხუცთანა გაქვთ საქმე, მისგან, გარდა ზღაპრებისა, შეიძლება ჩაიწეროს ძველი დროეს ამბები: მოგონ., დახასიათებები და სხ. „ბატ. ცხ.“ სასურველია, რომ ჩამწერი აღნიშნავდეს სამეგრელოს სხ. და სხ. ენთოგრაფიულ მხარეებსაც, მაგ.: როგორ ატარებენ

შ.-ან. წელიწ., აღდგომას, მარიამობის წინა ღამეს და სხ. ყველაფერი ეს შეიძლება დაიწეროს ქართულად, უკეთესია კი **მეგრულათ**, რადგანაც ეს უკანასკნელი გამოდგება ზედმეტ მასალად ენის ისტორიისა და ლექსიკოგრაფიისათვის.

სასურველია აღნიშვნა, ე. წ. თიკუნის (ანუ—ტაბუს, ლათ). ხმარებისა, ე. ი. როდესაც საგნებს არ უწოდებენ პირდაპირ მათ სახელებს, არამედ გარდათქმულს. მაგ., მეგრ. „უჩა-ღართამი“ ნიშნავს გველსა, „პუხ-მეტახილი“ კიანქველასა, „თოლიგე“—მიმართვად ცოლ-ქმართა და თამაშობს საკ. სახ. მაგიერობას, „ბურღლინა“—ღათესა. ასეთ სახალხო, გარდათქმითი, აღეგორ. ეპითეთებს ეწოდება, როგორც უკვე ვსთქვი, ტაბუ და სასურველია ასეთი შემთხვევები აღინიშნოს. (ოზეში ხოჯი — „ქუქეღე“-ს, იხ. ქობალია იოს. — „Изъ мидическоя Колх.“ ბროშ. გვ. 16 და სხ.)

ამასთანავე უნდა გვახსოვდეს, რომ სიცოტავე არ უნდა აბრკოლებდეს მასალის გადმოცემას: სჯობია ცოტა და რიგინი მასალის მოწოდება, ვიდრე არაფრისა.“

ამ ყრილობას, რამდენათაც ვიცით, დაესწრო 300.400-მდე კაცი და ქალი, განათლების სფეროში მომუშავე, დახმარება აღმითქვეს თითქმის ყველამ, მაგრამ მხოლოდ რამოდენიმე პირთ მოგვაწოდეს ენის ისტორიისათვის და ეთნოგრაფიისათვის რამე მნიშვნელობის მასალა *).

პირადად მე მუშაობას ვაწარმოებდი უმთავრესად იმ „პროგრამის“ **) მიხედვით, რომელიც რუს. მეცნიერებათა აკადემიამ გამოსცა 1916 წელსა, რუს.-ქართულად (6 მარტის მიერ შედგენილი).

*) ესენი არიან: ვლ. გაგუა, სტუდ. ა. და მ. კანკაევი, აკ. ბოკუჩავა, ს. შამათავა, დ. ბერულავას ასული, დიმ. გაგუა, ივ. დამენიანი. ჩაჩიბაია, სტუდ. შ. ჩაჩიბაია, ღრმად მოხუცებული პოეტი იოს. ვ. ანჯაფარიძე (42 წლ.), ვ. გოგოლაძე, მასწავლ. მიხ. ლაბარტყავა, აფარულავა, გ. ხუხუნი, კ. მელქაძე, სტუდ. თ უ თ ბ ე რ ი ძ ე, დ. ფ ა ლ ა ვ ა და სხ.

**) „Программа для собиранія діалектичeskихъ матеріаловъ по груп. языку“, СПб.

მიზანი ამ „პროგრამისა“ არის გათვალისწინება იმისა, თუ რა მეთოდს უნდა ხელმძღვანელობდეს ენის მასალის შემკრებ-ჩამწერი და რა მნიშვნელობა შეიძლება ჰქონდეს ენის მკვლევარისათვის ოდნავ რიგიანად ჩაწერილ სიტყვიერებით ეთნოგრაფიის (ფოლკლორი) მასალას: ზღაპრებს, სახ. პოეზიას, გადმოცემებს, ანდაზა-გამოცანებს, ეთნოგრაფ. შენიშვნათა და სხ.

ჩვენ ვცდილობდით დაგვეცვა უმთავრესი დებულებანი ამ „პროგრამისა“: 1) ყველაფერი ისე უნდა იყოს ჩაწერილი, როგორც სინამდვილეშია, როგორც თვით ხალხი ლაპარაკობს 2) მასალის შეკრებას უნდა ჰქონდეს დიდი სამეცნიერო ინტერესი,

3) გამოსაკვლევი რაიონის საზღვრები თანდათან უნდა გაფართოვდეს,

4) შემკრებმა უნდა აღნიშნოს ყოველი სიტყვა, რომელიც კი იხმარება ამა თუ იმ კილოკავში და სხ.

ესარგებლობდი ყოველსავე შემთხვევას ჩემი თანამშრომელნიც გამეცნო მეთოდისათვის და ცხად მეყო მათთვის მნიშვნელობა მუშაობისა ენის სხ. და სხ. მხარეების გამოწვლილისათვის.

მუშაობის დროს იძულებული ვიყავი გარდამეღახა მრავალ-გვარი დაბრკოლებანი: ხშირი წვიმები, რომელნიც ერთი ადგილიდან მეორეში გადასვლის შეძლებას არ მაძლევდნენ, უსახსრობა, აუწერელ სიძვირესთან, ირგვლივ გაოცება, გაკვირება და უნდობლობა: „ასეთ“ დროს „ასეთის“ მიზნით მოგზაურობისა გამო და მრ. სხ...

ამასვე თუ დავსძენთ იმას, რომ სწორედ იმ დროებში ასტყდა ქარაულ გაზეთებში რაღაც აურზაური, მხოლოდ ერთი გაუგებრობისა გამო, ჩვენის აზრით, მაშინ ცხადი იქნება მთელი სიძნელე მუშაობისა.

ფოთში და ახ.-სენაკში დაარსებულ საკულტურო ჯგუფს*

*) უმთავრესად მეგრულ სტუდენტ-ახალგაზდობისაგან შემდგარს. ჯგუფი დაარსდა ერთდროულად ფოთსა და სენაკში 1919 წ. აპრილის შუა რიცხვებში.

მიელო მეგრული სახელწოდება— „მაფალუ“*) და მიზნად დაესახა გაფართოვება სამეგრელოს და მეგრ. ენის შესწავლისა, შეკრება ფოლკლორისა, შესწავლა საქ. ამ კუთხისა ეთნოგრაფიულად, გამოცემა ამ ენის საუკეთესო ნაშთთა, მიწვდენა ენათ-მეცნიერთათვის საჭირო სალინგვისტო-საეთნოგრაფიო მასალისა და სხ.

თუ რა ხმაურობა ასტყდა პრესაში და საზოგადოებაში მაშინ, ამას მკითხველი დაინახავს გაზეთებიდან (იხ. „სახ. სქმე,“ № 540; „ერთობა“ 1919, 27 ივნ.; „სალი კლდე,“ 30 ივნ., № 54; იგივე № 55; „პიტალო კლდე“ № 1, 4 ივლის.; „საქართველო,“ № 134, № 188. 2/IX; იგივე № 193, 7 სექტ-და სხ.).

ზოგიერთები „სეპარაციას“ ხედავდნენ მათს მოქმედებაში და მოლაღატეობაში ჰკიცხავდნენ, ზოგნი მოსწაფლე—ახალგაზრდობის წარყენასა და სხ.

მართლაც, კი არა იყო რა ღირსად გულის-წყრომისა. არავითარი პოლიტიკური განზრახვები ჯგუფს არა ჰქონია და არც შეიძლებოდა ჰქონოდა, რადგანაც მის წევრთ (პედაგოგებს, სტუდენტებს) მხოლოდ კულტურული მუშაობა დაესახათ მიზნათ, რაშიც მოგზაურობის დროს დაერწმუნდით.

შეიძლება ზოგიერთი მკირე მაგალითები სულ სხვაზედ მოწმობდნენ, მაგრამ ასეთი მაგალითები უმნიშვნელონი არიან და შეიძლება შედეგნი იყვნენ ზოგჯერ უბრალო ბავშვურ აჩქარებისა, გონებრივ სიციელქისა.

ამას ყველაზედ უფრო მოწმობს ერთი წერილი, განსვენებულ მასწავლებლის თ. აშორტიას ხელნაწერებში ნაპოვნი ჩემიერ (ქ. ხუგდიდში, 1919 წ., ოქტომბ.).

*) ფალუა— აყვავება, გაფურჩქვნა: „მაფალუ“-ს შუად. Florendus. ა. шп — иштышии, произросташыи. ეს ფორმა ხშირად იხმარება ლექსებში: „ართი ვარდი ქომიჩანდუ
ზოთონჯიში მ ა ფ ა ლ უ და სხ. ან კიდევ: „ართი ბალი გავაკეთი ზარბუღაში... მ ა ფ ა ლ უ“ (ყ--ძე, II, 115);
„ვ არ დი ლოქუქელე...
ქირიხოლო მ ა ფ ა ლ უ რ ე (იხ. 146).

წერილი აღნიშნულია „20 აგვ. 1919 წ.“ თარიღითა და „მედვეიასწორედ ჟურნალისტიკის აურ-ზაურისა.

ერთ ახალ-გაზრდა მოწაფე-ქალს ვერ გაღრკვევია რაშია საქმე, ვერ გამორკვეულა რისთვის, როდის, სად დაარსდა რაღაც „მაფალუ“ და მეორე მოწაფეს, თავის ამხანაგს. მეგრულ ენაზე, გასაგზავნად დამზადებულ წერილში, სხ.-შორის, სწერს: „მარგალურო პქარუნქ, რახანც ღორონქ მათალუ ქომოქარუნი თიში უკული მა ქორთულო ვაპქარ. მათალუში ამბე პქარე ინა ქალარდის ვა შენ ტირე“ და სხ.

„მაფალუზე“ წარმოდგენა მის მეხსიერებაში რაღაცას გაუზვიადებია, შეიძლება ატეხილ აურ-ზაურს, ბოლოს იქამდე მისულა, რომ რაც „ღმერთმა მათალუ“ აღიარა მას შემდეგ ქართულად წერაც კი მიუტოვებია, აზრთა გაზიარების სურვილით აღესილა და უძახის თავის „მაფალუს“ (ამხანაგს): მოვიდეს და შეიგნოს „მაფალუს“ აზრთა სიდიადე, შეითვისოს „მაფალუობა“, რაღაც თითქოს ქართული ენის უარყოფაში უნდა გამოიხატებოდეს, მეგრ. ენით წერაში მდგომარეობდეს...

აი რა არის გონების სიცილექე, ბავშვური აღტაცება! სხვათა შორის, დიდი გულის წყრომა პრესაში გამოიწვია სტუდ. მ. კ.—ვას სიტყვამ მეგრულად წარმოთქმულმა 18 მაისს ი. მეუნარგიას († 1919) დასაფლავებაზე, ცაშში <„სახ. გაზეთი“ № 40; პასუხი—„საქართვ.“ № 134>.

დანაშაული ორატორისა შეიძლება იმაში მდგომარეობდა, რომ მისი სიტყვა მეტის-მეტად, გადაქარბებით დასუფთავებული მეგრული იყო. *)

*) ზოგიერთებმა ასეთაც გვითხრეს: მ. კ.—მ კორესპონდენტი და მისი თანამოაზრენი უფრო სუფთა მეგრულის ენით გააბრაზა ვიდრე სიტყვის შინაარსითო და თვით აქტით მეგრულ ენაზე სიტყვის წარმოთქმისა. ე. ს. მოხდა ის რაც არა ერთხელ მომხდარა ძველ რუსეთში, სადაც იგივე სლავიანები რუსები სდევნიდნენ სხ. სლავ. ენებს—უკრაინულ-პოლონურსა. შეიძლება ამაში, სხ. შორის. გამოიხატა უკრაინიზმი მ. ენისა, მისი პროვანსალიზმი. მეგრ. ენაზე ცხედრის წინაშე სიტყვის წარმოთქმა თუ გასაკიცხია (სამეგრელოში), რატომ არ არის გასაკიცხი ის, რომ დამფ. კრების წევრი მეგრულ ენაზედ მიჰმართავს ხალხსა და უხსნის საქიროებას ერთდროულ გადასახადისას (სექ. 1919 წ. მარტვილი, ხოპი, ზუგდიდი და სხ.: ბ. ბ. თ.—ი). გაგვახსენდება, რომ შევჩენკოს გარდაცვალებიდან 50 წლ. შესრულების გამო მის სამარის წინაშე 1911 წ. ნება არ მისცეს უკრაინელებს უკრაინულად სიტყვის თქმისა...

აქვე ვათავსებთ ამ სიტყვას, რომელსაც ენის ისტორიკოსისათვის შეიძლება ჰქონდეს სალექსიკოგრაფო მნიშვნელობა. ზოგიერთი ძველ—მეგრული სიტყვები განმარტებულნი არიან ჩვენს მიერ შენიშვნებში.

„ჩვენი პატარა სამეგრელოსთვის დაუვიწყარო იონავ!“

„ჩქინი ჰიქე სამარგალოშოთ უშუქყოლიდაფე იონა!

„მუეანსით თელი ქიანა უდუშქირატე ალი—დანჩხირითირე ეკოფილი, მუეანსით ჩქინი დუდი-შულობაშ *) პრიველი მურიცხიქ გვარიანი ხანირე მუკორჩქინდუ ნი, მუეანსითი თითოული ნაცია საქირენს, მუქოთი მანათებელი სანთელინი თეში ინტელიგენტეფიში—კულტურულ კყანას, აი თე შვანს **) თქვა-მოშინაფილი კყანაში მუქოთი ართი საუჯგუშო ნძალა ნიმუთმოკორდუთი ამიორიშე დო დინმურთი უჩა—წკვარაში ***) საფულეშა!...

აი თე ფარანს, თე უკანასკნელ ძირაფა დო გემოთხუალაში ბორჯის, სამარგალოში კულტურაშ, მოცოროფე საზოგადოება „მაფალუ“ში სახელით ვეშემიღებუ ბრელი მუთუნი მოსაშინეშე, ჰე მუთუნი ვარა ვემიპშინუე!...

თელი თქვანი საქვარუა, თელი თქვანი ხანდა ****) ბრელი მუთუნი შხვა დო შხვა საგანენს ეხებუ; თენეფი თითოულო საქირენს დონწყულა დო გონათუას თე სქანი ოცოროფე თეში გააჩინებელო!..

თე—ეანს, ჩქი შევეხებუთი ყურადღებას მივაქცენთი თქვანი საქვარუას, მუქოთ მარგალიში ნი, ნამუქეთი მუთ შეაღებედუ ნი თი წილი დო თია გემიშელუ საერთო საქმეშა დო მარგალური კულტურაში სიხვამარდეს *****) ხე შეუნწყუ!..

ჩქი ვაფასენტ ირინერი თქვანი სამარგალოშ შესახებ ისტორიული გიშაკვალუას, ლიტერატურულ ნაშრომს, თქვანი

*) თავისუფლება.

***) ეამი. დრო.

****) пронаете, მეწყერი, გადასაჩეხი ადგილი.

*****) შრომა, ჯაფა.

*****) ხვამარდი—ხომალდი, სიხვამარდე—სიმდიდრე.

უღუშულადუ ირინერი მოხვარას არძო თი, მუქო ევროპიული, თეში თაქიანი---ჩძინი ქიანაში სამარგალოში ჯვეში დო ახალიშ' მაგორალეფიშოთი, მუქოთ მაგაათო: 1) მურიე, 2) 3) ცაგარელი, 4) გრაფ. დე როპანნი, 5) მარრი, 6) ყიფშიძე, 7) თაყაასქუა დო შხვა...

დო აი სწორეთ ათეჯგურა ინფორმაციათ საშუალემა ქემეჩი - გუნჯი სამარგალოს კარი, ჩქინი დუდი გაჩინებათე კულტურული ევროპას...

თეწკუმა ვაშილებინე საპატივემო საზოგადოებას ვამუოშინე თი მუშობა, ნამუსითი თქვა მუჟამხვარდითი ქალაქ—ფუთიშ წიმოკენას, რკინაშ-შარაშ მიშაგონაფას სამარგალოშა დო ბოლოს ერობას...

უმეტაშოთ თე მოშინათილ მუშაობას თქვა გეყუნდითი თი უკუმელა- მუნაფილ ბორჯის, მუქანსითი უჩა ნძალა რუსეფიში პატონობა შურიში ეშალალას მიქირენდესი დო მოხვარე კოჩი ვაჩქუდუ ნი!...

მარა, მუქანსი ლორონთქ, იპრიანუ*) დო გოთანდუ ნი, მუქანსითიბეაქ გობარჩხალუ ნი, ჩქინი დუდ-შელობაში მოსალამე შორღიაქ**) ელეღუ ნი, აა თე შვანს, მუქანსითი სწორეთ საქიროდუ თქვანი ჯგურა გამოცდილი დო რჩქინელი ადამიანინი, აა თე ბორჯის უსქილიდაფე, უსამართო სატკირქ ამიერიშე გამიწომისოფეს თქვანიცალი საქირო, დიო ხოლო ბრეღა, შურო ბრელი მუთუნი ჯგირი დო სიკეთეში მოქიმიწე პიჯი... ჩქინი ქიანას ბედი დო იღბალი ვაწყალენს!...

მეტი ხანი ვარე იში უკუღინე, მუთი უჩა დიხას ქემუაბართი ჩქინი მარგალური—ნანაში ნინაში, მარგალური რაგალიში დემანწყუალი, ცაგაროლიში უკუღინე აი პრიველი მარქიხოლი, ნამუქ მეცნიერული ნინათი დოქურქუდუ, დაამტკიცუ სინამდვილე—მარგალური ნინაში რინი, თი პრიველი მარქიხოლი იოსები ყიფშიძე, ნამუქ საქიანოთი გრემარჩქინუ

*) მოგებედა, მოისურვა.

**) სხივი, პირველი სხივი, წინამორბედი.

მარგალური ნინაში სიჯვეს, მარა იში იშენი სიჯგირე დო სი-
ხვამარდე, თე ირი ხალხიში პრიველი შურიში დრმადგუმალარი
იარალი!...

თის უკახალე ქეგიასუნუ წყნარი, შვიდი, საპროფესოროდ
დოტებულ. საწმობონათ დიდი იმენდი, დიო ხოლო ახალ-
გახდა წანეთიში მენდულქ, სილიბისტრო ლომიაქ. ნამუქ წარ-
მოდგენითი მუში ოდაბადე დიხასითი ვეელირს!...

ჩქი ვფიქრენდითი ნაშუდა, თე ჟირი უდროო, უდანაშა-
ულნი ოხვამერი,*) კეხანს დაბალუდუ ნი!...

მარა ქარწყეთო ექ ვაბალუ ნი!.. მესიში 15, ჩქი მოწამეთ
გინიფრთითი თიში, მუქოთ ჩქინი მუხურს თქვათი მეუდინი-
თინი!..

ნოტე მოთი იპითი თესხი ფური დო ჩილამურიში მოწამე!..

ნოტე მის მუ ვოწყინებაფეთი?

— მის მუ დტშეთი??

მარა მუ ოკო ბქიმინათენი, დიო ხოლო ბედი-ილბალიში
უბრალო ბაჟვი**) ვორეთი დო სოლე ონებუნი თეურე მეპუნთი.

მარა ენა მუთარე!..—

ოკონდა თქვა მეურთი, მეურთი სამუდამოთი, მარა თქვა-
ნი სახე, თქვანი „მა“ ამიერიშე ვეცი ეშაქყოლიდაფირი თი
კეთილი ადამიანიში გურიშე, ნამუთი თქვა გიჩინენდესე ნი!..
დაჯერებული ორდათი, მუდგაქ მობხვადა ნი, მუდგა ისტორ-
ული ილბალიში გე მნაქყანქი ვიპუათი ნი... მუდგა ფიტო დო
ბორჯალქ***) გიმანთხანი, მუდგაქ იესუსი ნი, სოჯშახ ვარა ართი
ჩქინთავანი ქეგესქილუნი, თქვანი სახელი, იონა, ნამუშ-
შინუაწყე, მა ბრელი მუთუნი, შურო ბრელი, შხვა დოშხვა
ფერიში ამნახანტეფი****) წარმომიდირთუნანი, აჲ ათე სახე-
ლი იონა, ამიერიშე ვეშელასე, ვეშექყოლიდე თი დიხა დო
ხალხიში გურიშე სოდე-დო. ნამუწყელა დებადი, იგურე,
გურათაში უკული თიშოთ. იხანდილი ნიდო ბოლოს თის ამი-
ერეშე ქემიბარითი! „Sit tibi terra levis“!

*) მსხვერპლი.

**) მონა, მორჩილი.

**) ელეა და შეხი.

****) ფერადები.

„მაფალუს“-ის ისტორიაზე ჩვენ მისთვის შევჩერდით, რო-
დაგვენახებია მკითხველისათვის ნამდვილი სახე ამ საკულტუ-
რო მოძრაობისა და გვექნო მისთვის, თუ რა არა ხელ-საყ-
რელი პირობებში გვიხდებოდა მოგზაურობა ამ გაუგებრობისა
გამო. სამეცნიერო მუშაობას ზოგიერთი უყურებდა, როგორც
სეპარაციის ქადაგებას. ასე იყო სენაკისა და ზუგდიდის მხარეებში
აგრეთვე სამურზაყანოში.

ამ გაუგებრობას ხელი შეუწყო, სხ. შორის, სამედიცინოს
რო სასამართლოს „განაჩენმა“ მასწავლ. ს. გ.-სა და შ. ჩ.-,
შუა ქ. ფოთში (1919 წ., აგვ. 23—26).

„განაჩენი“ რაღაც ორქოფული გამოვიდა და ვერ დააკ-
მაყოფილა დროეს საკითხი: იყო თუ არა უკანონო, არა სა-
სურველი ჯგუფის დაარსება და რა გზას უნდა დასდგომოდნენ
მისი დამაარსებელნი შემდეგში? წარმოადგენდა თუ არა „ხი-
ფათს“ საქართველოსთვის მისი არსებობა და სხ. „განაჩენმა“
უფრო გააღრმავა გაუგებრობა და ორივე მხარე და საზოგადო-
ებაც დასტოვა, ჩვენის დაკვირვებით, სრულიად დაუკმაყოფი-
ლებელნი. *)

სენაკის მხარაში მე დავყავი (აგვისტო-სექტემბერი) შემდეგ
სოფლებში: ნოსირი — შხეფი — ნაქალაქევი — აბედათი — გურძემი
— ალერტი — კიწია — ჟინოთა — სალხინო — ოჩე — ტალერი — დო-
შაყე — კურზუ — ბანძა და დავამთავრე მარტვილით (1 ოქტომბ.
1919 წ.,) რის შემდეგაც გადავედი ზუგდიდის მხარასა და სამურ-
ზაყანოში **) (ამისთვის იხ. ამ გამოცემის მე-II წიგნი).

*) იხ. „საქართველო“, № 193, 7 სექტემბრისა 1919 წ.

**) ამ უკანასკნელს, ჩე. აზრით, სამართლიანად უნდა ეწოდოს
„გარეთ-სამეგრელო“, თვით სამეგრელოსაგან გასარჩევად.

სამურზაყანოს შესახებ, იხ. „მოამბე“ 1896, № 12, 1897 №№ 1
და 6: „სამურზაყანო“, თ. სახოკია.

2. მეგრული ენის შესწავლის ისტორია.

1771—72 წლებში ამიერ-კავკასიაში მოგზაურობდა გერმანელი მეცნიერი აკად. გიულდენშტედტი. მან, სხ.-შორის, შეკრიბა რამოდენიმე მეგრული სიტყვები, ჩასწერა და შეადარა ქართულ და სვანურ სიტყვებს. მის მოგზაურობის „აღწერა“ გამოცემას ელირსა მხოლოდ მისი სიკვდილის შემდეგ. გამოსცა იგი პ. პალლასმა 1791 წ.: „D. J. A. Güldenstädt's Reisen durch Russland und im Kaukasischen gebürge. St. Petersburg“ *)

შემდეგში მეგრულ ენას მიაქცია ყურადღება ი. კლაპროტი, რომელიც სამეცნიერო მიზნით მოგზაურობდა კავკასიაში 1811—12 წ. წ. კლაპროტი ჰკრეფდა სიტყვებს, წინადადებებს და ადარებდა მათ ქართულ ენის მასალებს.

ი. კლაპროტის შრომას ეწოდება—„Asia Polyglotta“ და გამოცემულია პარიზში 1731 წელსა.

მეგრული სიტყვები დაპირდაპირებულნი არიან ქართულ-სვანურთან (გვ. 109-194).

ფრანგი მეცნიერი, რუსეთის აკადემიის წევრი და დამაარსებელი ქართულ-სომხურ ფილოლოგიისა მ. ბროსე (+1880) მეგრ. ენის შესახებ სწერდა 1829 წ. („Détails sur le dialect Céorgien iusite en Mingrél. „—“Journ. Asiat. № 2, 1829 ან „Chronique géorgienne“, P., 1830, გვ. 135).

გასულ საუკუნის 40-იან წლებში სამეცნიერო მიზნით კავკასიაში გამოგზავნა ბერლინის მეცნიერებათ აკადემიამ პროფ. გეორგ როზენი (+1891). მან პირველმა, თუმცა დიდის დეფექტებით, შეადგინა გრამატიკული მიმოხილვა ქანურ-მეგრულ-სვანურ-აბხაზურისა **), აგრეთვე ოსური ენისა. ***)

*) მეგრ. ენის შესახებ ცნობები იხ. ამ წიგნის 496—502 გვ. იხ, პ. ს. პალლასი—„Сравнительные словари всехъ языковъ и нарѣчій, собранные дес. Высоч. особы, 1787—89.

***) ე. ი. იმენათა, რომელთაცდღეს ეწოდებენ „იაფეტურ ენებსა“

***) ირანული ჯგუფი, ინდო.-ევროპ. ენათა ოჯახისა.

მის შრომებს ასეთი სახელწოდებები აქვთ: „Ueber die sprache der Iazzen“, Dr. G. Rosen. 1844 და Ueber das Mingrelische, Suanische und Abchasische 1846. Berlin.

გ. როზენი სრულებით არ ეხება მეგრ. ენის ბგერათა მხარეს (ფონეტიკას) და არ მოჰყავს მეგრული ტექსტები. მის ნაშრომს აქვს მნიშვნელობა უფრო ლექსიკოგრაფიისათვის, ისიც დიდის სიფრთხილით. სხვათა შორის, მას ეკუთვნის უტყუარი აზრი იმის შესახებ, რომ ქართული მხედრული ასოები ყველა ასოებზე უფრო შეეფერებიან მეგრ., სვანურ, აბხაზურ და ოსურ ენებსა. როზენი თავის შრომებში კიდევაც ხმარობს ამ ენათა სიტყვების გადმოსაცემად ქართულ ასოებს.*) მხოლოდ ქანური ენისათვის ნახმარია არაბული ასოები, ლათინურის ტრანსკრიპციით.

ქართველ მწერალ-მეცნიერთაგან მეგრული ენის თვისებებს არკვევდნენ: პ. ქარაია, **) აღ. ცაგარელი და იოს. ყიფშიძე († 1919, თებერვ.). (იხ. ჩემი. — „პროფ. იოს. ყიფშიძე“, „საქ.“ №№ 39, 41, 1920 და „განათლ.“, № 2, ამავე წლისა). კირილე და მექოდნი მეგრული ენისა. ამ ორმა მეცნიერმა მეგრული ენის მრავალ სხვა და სხვა თვისებათა გამოკვლევით დაამტკიცეს მეგრული ენის ენობა; მისი თავისებურობა.

ამ ორ უკანასკნელთ სამართლიანად შეიძლება ეწოდოთ

*) ამ მხრივ მან ბევრად წინ უსწრო კავკ. სამოსწ. ოლქს, რომელმაც პირდაპირ დაამახინჯა ქართული და მასთან მონათესავე ენები რაღაც ნახევრად რუსულ, ნახევრად ლათინურ მახოულ-მოხოულ ასოთა შემოღებით თავის გამოცემებში: „Срѣх. матер.“ და აგრეთვე უსლარსა.

**) პ. ქარაია — ქართველ პედაგოგი და ლინგვისტი. მასწავლებლობდა დ. ვალში (სამურზაყანო) მისი ზოგიერთი ნაწერები გამოცემულია რუს. მეცნ. აკადემიის მიერ. მეგრ. ენის შესახებ სტატიები მოათავსა პირველად „მოამბე“-ში: „მეგრული დიალექტის ნათესაობრივი დამოკიდებულება ქართულთან“ (1896, №№ 10-12; 1896, №№ 1 და 2). — (განხილვა „M შრ.“) ამავე საკითხს შემდეგში შეეხო ნ. მარჩი — „მეგრ. ენა“, ცნობ. ფურც., 1905, №№ 2772—73. პეტრე ქარაია გარდაიცვალა 1919 წ. დეკემბერში (სამურზაყანო). იხ. ჩემი. — „პეტრე ქარაია“ (გაზ. „ივერია.“ 1919, 9 დეკ. № 23).

პირველად მეგრული ენის შესწავლის ისტორიის საკითხს ალ. ცაგარელი შეეხა 1873 წ. თავის სამაგისტრო დისერტაციაში — „О грамматической литер. груз. языка“, СПб., გვ. 79—82.

ხოლო მეგრული ენის თვისებებს, უმთავრესად ფონეტიკურს, მან უძღვნა სპეციალური გამოკვლევა — „Мингрельские этюды“ (изд., два вып., 1880), სადოქტორო დისერტაციად დაცული პეტროგრად. უნივერს. — ში. ეს შრომა შედგეი იყო მეცნიერის მოგზაურობისა სამეგრელოში 1876—78 წ.წ. *)

არ შეგვიძლია ა. ცაგარელს დავეთანხმოთ ზოგიერ ასოთა ხმარებაში. „ე“-ს ხშირად ხმარობს სიტყვის ბოლოში, რაც მეგრ. არ იცოდა და არც დღეს იცის. მაგ.: „ხენწიფესე-ე-მეტია, აგრეთვე სიტყვაში თისე: სოშახე, უნდა იყოს: სოეშახ; (М. შ., I, გვ. 10, 11 და 60).

შევხდებით აგრეთვე შეუძლებელ შეერთებას ორ ბგერათა: გამკორაჲ, [iqid. გვ. 35], სწორი იქნებოდა გამკორაჲ(უ).

უსაფუძვლოდ სტოვებს სიტყვის შუა ადგილას ბგერა „ბ“-ს, რომელიც მეგრ.: ენაში არის აღმნიშვნელი დაბრუნებითის (უკუმოქცევეითი) მიმოხერისა: „დეებადია“ (გვ. 20) საქიროა: „დეებაბდია“ (მე დავიბადე, родил-ся; არ არჩევს გრძელ „უ“-ს ჩვეულებრივისაგან, სწერს=უწუ, საქიროა: უწუ; დუჯერათია და სხ.

ზოგიერთი სიტყვები ვერ არის სწორედ თარგმნილი: ოჩოკოჩი, პირდაპირის თარგმნით: თხა+კაკი და არა ტყის-კაკი <შეად. რუს. ზღაპრ. და განსაკ. „ბოვა-მეთის“ პოლკანი,

) იხ. მისი „ანგარიშები“ მოგზაურობის შესახებ: „Ж. М. Н. Пр.“ № XII, 1877, აგრეთვე „Къ Географіи Мингрелии“ Изв. Кавк. О. Р. Гесгр. О-ва, II в. 5 т 18; 8 г.; „Два иззслѣдователя Кавк. яз.-в“ Ж. М. Н. Пр. № II, 1880; „Сравнительный обзоръ морфологіи иберійской группы кавк хъ языковъ“, СПб., 1872, ლიტოგრაფიულად გამოცემული.

მის უმთავრეს ნაწერს ნ. მაროი ასე უწოდებს: „М. Ш — „работа выдающаяся, для своего времени, сейчасъ полезная, а въ свое время не понятая“ (3. Рост. О., 23 в., стр. 204).

შ. ბერიძე. „მეგრული (ივერული) ენა“

ნახევ. კაცი + ნახევ. ცხენი, ან აგრეთვე: ნახევ. ძაღლი და სხ. > უჩუნაფუ ნიშნავს იმასვე, რასაც რუსული *недопеченный* (მოუხარშავი) და არა „недопеченный“ (გვ. 14, I ნ.). ეს ტერმინი იხმარება სპეც. „ლო მის“ შესახებ, რომელსაც მართლაც ხარშავენ და არ აცხობენ.

„ხვითო“... უწინარეს ყოვლისა აღმნიშვნელია გველის კვერცხისა და არა ძვირთ. ქვისა (ibid).

„ვაა'ხაპუ“-ს აქვს მნიშვნელობა რუსული „не сумѣлъ перескочить“, „танцовать“-ს და არა „не вскочилъ“ (прош., сов. вр.)

მეგრ. „წურწუფა“ || ქართ. წუმწუმა || რუს. *сѣра*, თარგმნილია „огниво“-თ, რომლის აღმნიშვნელია მეგრ.-ქართულისა— „საკვეცი“ და მრ. სხ., რომელთა ჩამოთვლას სხვა დროსთვის გადავდებთ. აღენიშნავთ კი შემდეგს. თავის „M. შ.“-ს I ნაწილის მე IV გვ. ავტორი სწერს: „Судя по тому, что многія Географическія названія, несомнѣнно Мингрельскаго происхожденія и объяснимыя только по этимологіи этого языка, остаются нынѣ внѣ предѣловъ, занимаемыхъ нынѣ этимъ языкомъ, можно допустить, что въ былыя времена территорія мингр. языка была обширнѣе настоящей“...

ამის საბუთად მოჰყავს გეოგრაფიული ნომენკლატურა ჯიხაიში („ჯიხა“-ციხე, მეგ.) და სხ., მაგრამ, ჩვ. აზრით, ეს საბუთი დასამტკიცებლად მეგრ. ენის ტერიტორიის სიფართოვისა, ვერ გამოდგება და აი რატომ. საქმე თუ სახელწოდებაშია, მაშინ ზუგდიდი (ზურგი+დიდი),*) მოადანახე (მოლი+და+ნახე) და სხ. ამისთანები დამამტკიცებელნი იქნებიან იმისა, რომ ეხლანდელი ზუგდ. მაზრა ოდესლაც ჰკავებია ქართულ ენასა და არა მეგრულსა...

საინტერესო საკითხს მეგრული ენის ადგილისა სხვა იაფეტურ ენათა შორის შეეხო პროფ. ნ. ი. მარჩი 1910 წ.

*) ძველ ხელნაწერისა. იხ. ს. კაკაბაძე — „საცაფლოს გამოსავლის დაფთარი,“ 1913, გვ. 41.

მეგრული ენა განვითარდა ქართული ენის გავლენის ქვეშ, ქანური=თურქულია. ორივე ენა — ახლო მონათესავეა ერთი მეორისა და იათეტურ ენათა შორის უკავიათ, ე. წ. თუბალ-კაინური ჯგუფისადგილი. თუბალური (ივერიული ანუ მეგრული) — კაინური (ქანური ანუ ლაზური). ამ ჯგუფს მოსდევს ჯგუფი სვან-სომხური, მას კაშდ-მოსოხური (ქართ.) და ამ უკანასკნელს ჯგუფი გამოუკვლევ (მკვდარ ენათა: სუზური, ელამური, სუმერული და სხ.)*)

პირველად დაწვრილებით უცხოელთა შორის, მეგრულ ენის გრამმატიკას შეეხო Th. Kluge— „Beiträge zur Mingrelischen Grammatik“, 1913 წ. Memnon (Zeitschrift für die Kunst und Kultur Geschichte des Alten Orients. ტ. 7, გვ. 46—63). თ. კლუგემ გამოსცა 1913 წელს ეს პირველი ნაწილი თავის შრომისა— შედეგი სამეცნიერო მოგზაურობისა (ბერლინი—ახალსენაკი)—1912 წ. ზაფხულში. ამ შრომაში მას განხილული აქვს სხ. და სხ. მხარე მეგრ. ენისა (უღვლილებამდე), მაგრამ ახალი რამ ვერ შესძინა საკითხსა და ამ მხრივ „დაიხია უკან“ (იხ. ი. ყ—ძის რეცენზია ამ შრომისა— „Зап. Восточн. О. Р. Арх. О.“, т. 22, 1915**).

ჩვენს მეცნიერთა შორის მეგრული ენის შესწავლა უმაღლეს საფეხურზე აღიყვანა უდროოდ განსვენებულმა პროფ. იოს. ყიფშიძემ (+1919), რომლის უმთავრესა შრომა— „Граммати́ка ми́нгрельск. (и́верскаго) язы́ка съ хрестом. и сло́варемъ“, 1914, С. П. Б. — შედეგია 4 წლის შრომისა და სამეგრელოში არა ერთხელ ხანგრძლივის მოგზაურობისა.***)

ი. ყიფშიძის ამ შრომით აღტაცებული ნ. მარრი 1915 წ. სწერდა: „მისი შრომა—რეალურად მოწმობს ახალი ხანის დადგომას კავკასიის ენათა შესწავლაში,“... თუმცა არ ეთანხმებოდა ზოგიერთ მის დებულებებს.

*) იხ. მისი— „Грмм. чанск. (лазского) языка“... 1910, С. П. Б. გვ. IX—XXII.

**) კლუგეს ამ შრომამ, სხ. შორ., გამოაშკარავა მისი უცნობლობა ციგარელისა და ქარაიას ნაწილებისა მეგრ. ენის შესახებ.

***) იხ. მარრის რეცენზია ამ შრომის შესახებ: З. П. Восточ. Огд. Р. А. О. 23 тумъ 1915г. გვ. 203-16, вып. I-II

ჩვენ ვერ შევეხებით განსვენებულ ი. ყიფშიძის ნაწერის დადებით მხარეებს, რადგანაც ეს ფრიალ შორს წაგვიყვანდა. *)

შევეხებით, მხოლოდ რამოდენიმე სიტყვით ზოგიერთ ნაკლულევანებას.

ავტორი „გრამატიკისა“ უარჰყოფს არსებობას მეგრ. ენაში გრძელ ხმოვანთა (იხ. გვ. 010, § 5, 6.)

მეგრული ენას უძველეს დროიდან, რამდენადაც მოწმობენ, სხვ. შორის, მისივე მასალები ცოდნია და დღემდე შეუნარჩუნებია ხმარება გრძელ ხმოვანთა, მაგ.: შიშას (დეე, წავიღეს). მურს (მოდის), ამბე — (ამბავი, „სადაც რე“ მეგრ. ენის ყველა თქმაში გრძელია) და სხ.

„შინათა“ (გვ. 079) უდრის არა მარტო რუსულ „ПОМНИТЬ-ს, არამედ: „ПОМНИТЬ; распухать“-ს.

ზოგჯერ კოკლობს მართლწერა. „ნლიი“-ს მაგიერ უფრო შეეფერება მეგრ. ენის ყველა თქმას—ნღი ან ნღე. წინადადების ბოლოს უარყოფს სუფიქსს—„ნი“: „ჯოხოდ ხეჩონი“ და არა „ხეჩო“ (გვ. 20), აგრეთვე გვ. 15: დათა ჯოხო (ნი); „ქკვერი“ და არა ქკვერი (გვ. 23). სხ. შორის, თავის გრამატიკის I ნაწ. ავტორი თითონ აღნიშნავს „ნი“-ს თანდათან გამაგრებას და მის გადაგვარებას მ. ენიღვან.

სიტყვა „ახაეაჲ—წარმომდგარია შორისდებულის შეერთებიღვან: 1) ახ+ეაჲ, იწერება ასე (ახაეაჲ და არა „ახაეაი“ (გვ. 139); ავტორი ზოგჯერ იმეორებს ა. ცაგლის შეცდომებს: უწუ („უ“-დაბოლოება); და სხ.; მეგრ. გვართა სიის შესახებ ვიტყვი, რომ ისინი სულ არ იყვნენ საჭირო, ხოლო თუ მოიყვანდა საჭირო იყო მეტი სისწორე: „აშორტია“ და არა „აშორღია“ (გვ. 423); ბერაია—მეგრ. გვარია. ბერიძე—საკუთრ. გურული და მაშასადამე „ბერაია“ არ უდრის „ბერიძე“-ს (ეს უკა-

*) იხ. ჩვენი „იოს. ყიფშიძე, მისი ცხოვრ. და სამეცნიერო მოღვაწეობა“ („საქართველო“, 21, 24 თებერვ. №№ 1920“) და „განათლ.“ № 2, 1920.

ნასკნ. გვარი, გარდა გურიისა, გვხდება საქართველოში. თითქმის ყველა კუთხეში: რაქაში, საკუთარ. იმერეთში, კახეთში და აქარა-ლაზისტანშიც კი. (სამეგრელოში ამ გვარეულობის წარმომადგენელი აღმოჩნდა გურიიდან მე-18-ს. დასაწყ.) „ბერიძე“, როგორც სახელი და არა გვარი, გვხვდება - მთაში. საქართველოში იყო გვარების მოყვანის დროს უსათუოდ დაცვა მეგრ. გამოთქმისა. გვართა დაბოლოება - „ვა“ - ზე უფრო ქართულია, ვიდრე მეგრული (გამონაკლისი: ფაღვა, ბიგვა და სხ.) ამიტომ „Списокъ мингрельскихъ фамилий“ - ს ქვეშ სიმართლე მოითხოვდა რომ ყოფილიყო: აკირტა და არა აკირტავა; აფხაზ ა, ბაჩილ ა, გაბედ ა და სხ. აგრეთვე: ბერულია და არა „ბირულავა“. მეგრ. ბომბუა *) არ უდრის ქართ. ბომბუაშილს და თუ ეს უკანასკნელი ჰქონდა სახეში ავტორს და შეხვედრია ასეთი გვარი სამეგრელოს ტერიტორიაზე უსათუოდ გაიგონებდა: ბომბუასკუას და ასეც უნდა დაეწერა. ხოლო თუ ეს სმენია სამეგრელოს იმ რაიონში, რომელსაც სამართლიანად „გაქართველებული“ უნდა ეწოდოს (გორდი, კინჩხა, ხუნწი), მაშინ ეს უნდა აღენიშნა ავტორს და სხ.***)

არა .ქეს აღნიშნული, სხვა მრ. დეტალებთან, მეგრული ენის მკვლევარს ამ ენის ე. წ. სიტყვის მასალები ანუ ფართოვანი სიტყვები *) ამის. მაგალითები მ. ენას ბლომად მოეპოვება. ესენი არიან: 1) „დუდი ხეშა ვამილუ“, რაც ნიშნავს „არა მცალიან“-ს (სიტყვა-სიტყვით-“თავი ხელთ არა მაქვს)

2) „ჯიმა ღურელი!“ - განცვიფრების გამოძახატველია, ზოგჯერ მწუხარებისა და სხ.

3) ეშე ცა დო გიმე დიხა! - შეუძლებლობის აღმნიშვნელია,

*) შეად. „ბომბუას ხილი“, ბომბუაში ხინჯი, სენაკ. მახრა, ცხ. წყალზე, ი. ყ - ძის „ლექსიკა“.

**) ასევე სამურზაყანოს (ენგურიდან - ლალიძგამდე, ზედ ქალ. ოჩქმირეს კარებამდე) უნდა ეწოდოს „გამეგრელებული“ რაიონი, რადგანაც აქ ვერ გაიგონებთ, როგორც 30 50 წლ. წინად აფხაზურ სა: ბატონობს მეგრული. ინტელიგენციამ (გალი-აჩიგვარა) იცის, რა თქ. უნდა, რუსული წ. - კითხვა, ლაპარაკობს მეგრულად და არ იცის ქართული. ამავე რაიონს ჩვენ არა ერთხელ უწოდეთ „გარეთ-სამეგრელო“ (1920. „საქ“ და „განათლ.“):

- 4) ხუჯი მარხენს! -- ვგრძობ, რომ მიყდივარ სწორის გზისა
- 5) ქოთქჷ შონური! არა ჩვეულებრივი,
- 6) ქინასა გიშაგოთამა! -- გალანძღვა, თავის მოკრა,
- 7) კინჩხიში ტახუა! -- დალუპვა,
- 8) კყორიში კოფუა -- გაწყრომა,
- 9) გურს გეხანტუა -- მეტის მეტი სიყვარული (ირონია),
- 10) ღართამო დინათა -- დალუპვა სამუდამოდ და მრ. სხ. *)

ძალიან მცირე შემთხვევებია მოყვანილი, ე. წ. თიკუნისა, та-
 ны, соб. запретъ **) მეგრ. ენაში [იხ. I, 0145-46, სულ
 10 მაგალ.); აღენიშნავთ ზოგიერთ, იქ არ მოყვანილ მაგალი-
 თებს, უმთავრესად ჩვენ მიერ შეგროვილი მასალების მიხედ-
 ვით: 1) ქ უ აში მხუალი (გაიძვერა, ეშმაკი კაცი, ორკოფი),

2) ტურა (იმავე მნიშვნელობისა),

3) ეშმაკი (თხას უწოდებენ),

4) მაზაკვალი (ყურდგელი),

5) ღვა-ქიჰე (საკუთრ. მცირე -- ლოყებინი, ბაყაყი).

6) ქვიზა (ხმელეთი, იხ. ყ -- ძე, I, 31),

7) ბედნიერი (ქმარი), 8) ღუდი ფურჩამი (ბრიყვი), 9)

ხუჯი ფირა -- ვირი, 10) ღუდიში მახოკალი (გველი), 11) მან-
 გარალი -- ეს საერთო ეპითეთია საყვარელ არსებობათათვის, აგრე
 უწოდებენ ერთმანეთს შეყვარებულნი, ცოლ-ქმარნი, დედ-მამა
 შეილებსა და სხ.

12) ღუმუში კკუჯი -- უსაქმოდ მოხეტიალე. უსარგებლო,
 რუს. рогозѣн (рогозъ + зѣнать), 13) ბორო კაკაში ნანა-
 თა -- ბრიყვი, სულელი, 14) ურწმუნო -- გველი და სხ.

ავტორი „Грамм. м. языка... რატომღაც ყურადღე-

*) იხ. „ქართ. ფროთოვანი სიტყვები“, აღ. ყიფშიძე, „მოამბე“
 № 4, 1903, გვ. 1-27; ან რუს. Рѣчени и крылатыя слова“, Мак-
 симова. Мос., 1890.

**) ოსური ენის საყურადღებო მაგალიტები იხ. Д рѣ А. Дирѣ --
 „Божество охоты и охотничий языкъ укавказцев“, Т., стр. 10,
 ან Кайтмазовъ, -- „Скугой богачъ“, Сб. матер... 13 в., стр. 142
 II отд.

ბლად სტოცებს ქართულ ენაზედ დაწერ. სტატიებს, საინტერესოს მისი საკითხისათვის და არ ასახელებს მათ. ასეთებია სტ. ს ზ.: „იაფეტური თეორია და მესხ.-აფხაზთა ვინაობა,“ კოლხ. 1912, №№ 43-44, ნ. ჯ., „კავკ. ენები და იაფეტ ენათმეცნიერება“ ნ. ჯორჯიკია, „გან.“ 1913. № 7, გვ. 506-09; „ქ. ენის მოყვარულთა საყურად.“ „გან. 1913, № 8, დ. ჩქოტუა და სხ., რომელნიც ქვევით არიან ნაჩვენებნი შენიშვნებში.) *)

*) დანარჩენი მაგალითები მოყვანილნი იქნებიან ზუგდ.-სამურზაყ.—ჯვარის ტექსტებში. შენიშვნები ი. ყ—ძის „ლექსიკონის“ შესახებ იხ. აქვე: „სალექსიკონო მასალაში, სიტყვ.: „დამორჩილი“, „ჟამი“, „რაბადი“ და სხ.



3. ზოგიერთი თვისებები მეგ. ენისა. არ აღნიშნული მისი უმთავრეს მკვლევართა მიერ.

ყოველსავე ენას ახასიათებს რაღმე თვისება და უმთავრეს დამახასიათებელ თვისებად ჩვენი ენისა უნდა მივიჩნიოთ მიდრეკილება ბგერათა გადაჯგუფებისადმი ქართულთან შედარებით.

მაგალითები: მ. მარგალი || ქ. მეგრელი.

- „ ობრი || ორბი,
- „ ორქო*) || ოქრო,
- „ ფირქი || ფიქრი,
- „ სანარტელი***) || სანატრელი,
- „ მართახი || მათრახი,
- „ ნოშქერი || ნახშირი,
- „ კეპრი || კერპი,
- „ ნირსი || ქ. ნისლი,
- „ რგილი || გრილი,
- „ მარღობა || მადღობა,
- „ ქირსიანი || ქრისტიანი და სხ.

ხშირად მეგრ. ენა სრულხმოვანების დასაცავად თანხმოვანსა და ხმოვანს გაღულნაცვლებს ადგილებს, როგორც უკანასკნელ მაგალითშია, ან კიდევ ქ. ბედნიერი || მ. ბედინერი; ქ. ბრეწოული (დიალ. ბროწეული) || მ. ბერწული; ქ. მეგრცხალი || მ. მაქრიხალი (დიალ. მარჭიხალი, მაქირიხალი) და სხ.

ზევით მოყვანილი მაგალითები ბგერათა გადაჯგუფებისა: „მარგალი,“ „ობრი“ და სხ. არიან დღეს მეგრულ ენისსხ. და სხ. თქმებში გა ბ ა ტ ო ნ ე ბ უ ლ ნ ი; „ღრისი,“ „რღისი“ და „რიღისი“-ც კი ხშირად გვსმენია უკა-

*) საკუთ. სახელი ორქოია, აგრეთვე გვარი დღესაც ბლომადაა სამეგრ-ში. იხ. „საცაფლოს გამოსავლის დავთარი“-ს. კაკაბაძე, ტფ. 1913, გვ. 19: ორქო-ოქრო ბერძნ. χρυσός, ძვ. ებრ. ხარუც უნდა იყოს იაფეტური წარმოშობისა და არა პირდაპირ სემიტურისა (იხ. Гельняльду — „Ист. яск.“ 1897, стр. 132 С.П.-Б.).

**) საკუთ. სახ. ცნობილ მეგრულ ზღაპარში—„სანარტია,“ რხ. ცაგარელი—М. ФТЮДЫ, I. გვ. 38—46. ფრანგ. თარგმანი ამ ზღაპრისა იხ. I. Mourier — „Contes et légendes du Caucase“, Paris, 1888, p p. 37—80, „Contes Mingréliens“.

ნასკნელ მოგზაურობის დროს ოჩე-კურზუს (სენაკ. მაზრა) რა-
იონებში. აგრეთვე: ოვერდ || ევეღრება, რქელი || კრელი,
ვარჭუა || ვაქრობა, თრუმე, რთუმე*) || თურმე და მრ. სხ.

ზოგიერთს შემთხვევაში მეგრული ენა იძლევა სრულ
ხმოვანების საწინააღმდეგო მაგალითსა. შეად. ქ. ბელუ-
რა სევან. ბანღრე—მეგრ. ბაღრე. ამ მაგალით. ქ. ბე-
ლურა—იციავს სრულ-ხმოვანებას, მეგრ., წინააღმდეგ მისივე
თვისებისა, არ იციავს ამას (მეგრ. სრულ-ხმოვ. შესახებ იხ. ა.
ცაგარ. „მ. ე.“ II) გვ. 87). შეად. მ. ფაღვა, ქ. ფაღვა
და სხ.

ზოგიერთ შემთხვევაში ქართულმა ენამაც იცის გა-
დაჯგუფება, მაგ.: ნაფხე || ვნახე; თუთხმეტი—თახუთმეტი**)
მაგიერ, ძრიელ—ძლიერ—ს მაგიერ (ივ. კერესელიძე ერთ წე-
რილში 1890 წ. სამჯერ ხმარობს „ძრიელ“-ს: „ძრიელ მეწყი-
ნა,“ „ძრიელ შევწუხდი“ და „ძრიელ მადლობელი;“ ზ. კიკ.
„ივ. ივ. კერესელიძე,“ 1829—93, ტფ. 1902 წ., გვ. 37).

მეგრული ენის ერთ-ერთუმთავრეს თვისებათაგანს შეა-
დგენს აგრეთვე ზმნათა სიუხვე, სიმრავლე, შედარებით არსე-
ბითი და სხ. საგრამატიკო სახელებთან,***) რაც უნდა მოწ-
მობდეს მის სიძველესა და ზოგიერთ ზმნათა პირველყო-
ფილობას. მაგ. ცნება: „გალახვა“, „ძლევა“-ს შესატყვისად
არსებობდნენ ზმნები: გოლახ (ორჯგინ), დოზეპუ (ზეპუა),****)
დოგვაგუ (გვაგუა), დოჯგვაჯგუ, დობჭრსუ, დოზჭ (ზალა სა-
კუთრ. დაზილვა, მოზილვა), დოდგედგ (დგედგუა, აქედან გო-
დგედგილი საკუთ. გალახული, ნიშნავს უზნეოს (ქალს), ენა
მყრალს და სხ.), დოჭიბუ, დოღვენდ (იტყვიან აგრეთვე ცხე-

*) იხ. მ. მ., I, გვ. 4, 14, 20, 59,

***) ამის მაგალ. იხ. ე. თაყაიშვილი—„დავთარი ქუთ. ს. გამოს.
ბეგრ. შედგ. 1578 წ.,“ ტფ 1915, გვ. 65, 67, 69.

****) ამერიკ. მეცნიერმა პროფ. ბრინტონმა ამერიკის სხ. და სხ.
ენათა შესახებ ასეთივე თვისება აღნიშნა, სხ. შორის.

*****) „ზეპუ“-სიმრავლის აღმნიშვნელია. პრეფ. დო აძლევს მას
სულ სხვა აზრსა (გალახა).

ნის შესახებ, სიტყვა წარმომდგარია, ჩვ. აზრით, სიტყვიდან „ლკელი“ და მართლაც „ლვენდუა“ აღმნიშვნელია მართახით (ლვედით გალახვისა), ღოჯგერთ, ღოზანქ და მრ. სხ.

„გადახტომა-გადმოხტომის“ (ერთი უძველეს ცნებათა-განია) შესატყვისად იხმარებიან ერთი და იმავე მნიშვნელობის ხოლო სხ. და სხვა მიხვრა-მოხვრის (მოქმედების მომენტის, გამოშნატევილი ზმნები: გევგოსხაპუ,*) გევგოლენდ, გევგოქვენდ, გევგნობურინ, გევგოქენჩ, გევგნოქურინ (მ. ქერი || ქ. ქუსლი), გევგნოტურინ და მრ. სხ., რომელთა სრული ჩამოთვლა არც მ. და მინც საჭიროდ და არც შესაძლებლად მიგვაჩნია.

მრავალი ზმნები გამოშნატეველნი არიან სახის სხ. და სხ. გამომეტყველებისა, ყოველივე მიხვრა-მოხვრის, ხასიათისა: ორი-ჯინანს (იყურება, საკუთრ. იხედება ორივე თვალდაქვეტილი), ოჯეიბინანს (აღმნიშვნელია იმავე გამომეტყველებისა), ობირ-დინანს (შეად. ოჯეიბინანს), ოსეისვინანს (-მორცხვად) და მრ. სხ.

მეგრული ენის ერთ უმთავრეს თვისებათაგანს შეადგენს ბგერა „ც“, რომელიც არის შედეგი ხმის ნაპრაღის დახშვისა. ეს ც მოწმობს, ჩვენის აზრით, მეგრული ენის მიერ ზოგიერთ პირველ-ყოფილ მხარეების შენარჩუნებას. ზოგიერთი სიტყვები ქართ. ენის თუშურ და ინგილოურ თქმათა ჰმოწმობენ ამსვე (ივაგი სახელი, ქაფაზე-გვარი, ქილტაგიკალია; ინგილ. აყრ— არა და სხ.). **)

გვაქვს საბუთი ვიფიქროთ, რომ ბგერა „ც“ ოდესღაც შეადგენდა იაფეტ. შტოას ენათა თვისებას და არსებობდა იაფეტურ წინა-ენაში***) (ენა-მამამთავარი, прапрадедъ.)

*) მაგალ მოგვეყვს, გაგების გასაადვილებლად, მე III პ.; გინოს-ხაპუ—ერთი მეგრ. ნასახელია ზმნთათაგანია (იხ ამ. შესახ. — ა. შანიძე—ნასახელ. ზმნები ქართულში,“ 1919; ი. ყ—ძე „ასსიმ. და დისსიმ წესი ქ. და მეგრულში,“ ტფ უნივ. მოამბე, №1.

**) დანარჩენი მაგალ. ახ. ა. შანიძის სტატ. — ქართ. კილოები მთაში, გვ. 191 „კრებულა“, პროფ. ივ. ჯაფახიშვილის რედაქციით პეტერბ.-ტფილისი 1915;

***) ანუ წინამორბედი. ის საერთო ენა უძველეს დროსა, როდესაც არ არსებობდა განსაკუთრებით: არც ქართ., არც ქეგრ, სვან., კან. და აბხაზური (სომხ?), რომელმაც წარმოშვა სხ და სხ. დროს ნახენები ენები, თითონ კი უგზო-უკვლოდ მიიკრვა (მკვდ. ენა).

მეგრ: ენის (უმთავრესად ზუგდიდ-ჯვარის და არა ზუგდ. სამურხაყანოს თქმისა, როგორც აღნიშნავენ: ცაგარ., ყოფ-შიძე და სხ.). ბგერა ო — უ არის აგრეთვე თვისება იაფეტურ წინა ენისა და უნდა იგულისხმებოდეს, როგორც ნაშთი ამ უძველეს ენა — წინამორბედისა. უ — არის მოკლე ხმოვანი და მისი დანიშნულებაა წარმოება მარცვლისა. იგი უღრის ზოგჯერ მოკლე „ი“-ს, ზოგჯერ მ. „უ“-ს და სხ. (შეად. კიდ, || კედ; კიკიკიტა || კეკეკიტა; ქუმმაზად, || ქემმაზად; ქემუ || ქემუმაზადუ და სხ. *) (შესაფერ სიმოკლის ნიშნების შექმნა შეუძლებელი შეიქნა არსებულ პირობებში).

ეს „უ“ გვხვდება სომხურში, როგორც მარცვლის მწარმოებელი (შეად. ԷԿՄ = ენ-კავ — დაეკა), ხოლო წმიდა — იაფეტურ ენათა შორის — სევანურში, მაგ მენარ = ხეალ, საწინ-დარ = საწინდარი, აღზე = გააგზავნა, ლებგე = გამაგრებული (ზოგიერთ შემთხვევაში აღმნიშვნელია სიტუანქისა, ხასიათ.), აზხაზ. — აკ, = მეგრ. აკა და სხ.

მეგრულ ენას ახასიათებს აგრეთვე სიმრავლე ტრიფტონგთა. მაგ. შადას, შადალური (აბაშა — ბანძა — მარტვ. თქ.), პერთაია, ყვირაია, პატარაია, თევზაია, ბარკალაია; საკ. სახელები ბურდლაია (ქალ.), ბურდლუია (ვაე.), გუია და სხ.

მეგრ. ენის არსებულ თქმათა შორის ყველაზე უფრო დიდი მიდრეკილება სრულხმოვანებისადმი აქვს აბაშა — ბანძა — მარტვილის თქმას, მიუხედავად ქართული ენის სიახლოვისა და გავლენისა. ხშირია გამოთქმა.: ხომ ილა (სხვა კუთხის „ხომლა“), გობლახუნა (— ხუნა), ქუმურსი (ქემურს) და სხ. **)

*) იხ. ყ — ძე. „Гр. и яз.“, გვ. 03 და ნ. მარტი — რეცენზია: Зап. Вост. Отд. Р. Археолог. О-ва, Т. 23, 415, стр. 210—11

**) შეად. გადაჯგუფების, ანუ ბგერათა შეცვლის მაგალითები. ეს არა აქვს აღნიშნული ნ. მარტვის თვის ნახს. რეცენზიაში (ი. ყ — ძის „გრამატ.“ 1914)



4 ქართული და მასთან მონათესავე ენები (მეგრული, ქანური, სვანური, აბხაზური, შაიკური).

(სამეცნიერო თეორიათა განხილვა: ლეაბნიცი—მარრი).

ენათ მეცნიერება ჰყოფს ენებს სხ. და სხ. ოჯახებად, ოჯახებს შტოებად, შტოებს კი ჯგუფებად და ძნელია იმის წარმოდგენაც კი, თუ რამდენად რთულია და თავ-სატეხი გადაწყვეტა იმისა, თუ რომელ ოჯახს, შტოს და ჯგუფს უნდა მიეკუთვნოს ესა თუ ის ენა, ე. წ. „შედარებითის მეთოდის“ საშუალებით, რადგანაც წყარო, სფერო შედარებისა უშრეტელია, თვალ-უწვდენელი.

მონათესავე ენებად კი ითვლებიან ის ენები, რომელთაც ოდესღაც ჰყოლიათ ერთი, საერთო წინამორბედი ენა, ენა—მამამთავარი, ენა—წარმომშობი და თუმცა თანდათან, დროთა მსვლელობისა და სხ. ენათა გავლენისა გამო, გამოუცვლიათ სახე-ხასიათი, დაშორებულან ერთმანეთს (ტერიტორ.), მაგრამ ნათესაობა ერთმანეთს შორის მაინც შერჩენიან, ზოგიერთი: ფონეტიკური *) მორფოლოგიური **) და სინტაქსური ***) მხარეების უცვლელობის გამო. ****)

უძველეს დროიდან კავკასიას სამართლიანად უწოდებდნენ — „ენათა მთას“ — ენების აუარებლობისა, სიმრავლისა გამო დედა-მიწის-ამ კუთხეში და მართლაც, აქ, ქართულისა და მასთან აშკარად მონათესავე: მეგრ. — ქანურ — სვანურ — აბხაზურის გარდა გაიგონებდით: სომხურს, ქურთულს, ოსურს, ჩაჩნურს, სპარსულს, თურქულს (ანუ „ოსმალურს-“), თათრულს და ვინ იცის, კიდევ რამდენს, დღეს უკვე არ არსებულთ და მკვდართა ყოველსავე ერისათვის (სუმერული, ხეთური, ელამ. და სხ.)

*) სწავლა ბგერათა, ხმათა შესახებ.

**) სწ. სიტყვათა (არსებ. სახ. და ზმნათა) ფორმების შესახებ (კანკლედობა უღლილება).

*) სწ. სიტყვების შეთანხმების შესახებ (წინადადებაში, აზრში.)

****) მისაღებია მხედველობაში აგრეთვე ლექსიკოლოგიური მასალა (სიტყვათა მნიშვნელობა, მათი იგივეობა, წარმოშობა სხ. და სხ. ენებში; ბერძნ. აემასიოლოგია.).

საკითხი, ქართ. ენის ნათესაობისა და მისი ადგილისა სხ. ენათა შორის — იყო ისეთი გამოცნად ენათ — მეცნიერთათვის, რომელზედაც ისინი თავს იმტერევენ, საკითხს ასე თუ ისე სწყვეტდნენ და ბოლოს კი ირკვეოდა და, ზოგჯერ თითონაც არ უარჰყოფდნენ, რომ თვის გადაწყვეტილებაში სასტიკათა სცდებოდნენ. *)

ერთნი მიაკუთვნებდნენ ქართულსა და მონათესავე ენებს, ე. წ. ჰინდო — ევროპიულ (ანუ ჰინდო — გერმანულ, გერმ. მეცნ. თერმინოლოგიით) ენათა ოჯახს. **)

მეორენი კი უარყოფდნენ ამას და ქართული ჯგუფის ენები შეჰქონდათ ე. წ. ურალ — ალტაის ენათა ოჯახში (თურქული, თათრული, ფინური, ყირგიზული და სხ.) ეს არის — ე. წ. „თურანული თეორია“ ქართ. ენის წარმოშობისა.

მესამენი უარჰყოფდნენ ორივეს და, რაკი ვერ პოულდობდნენ მისთვის ადგილს სხ ენათა შორის, — გამოჰყოფდნენ მას არსებულ ენათა ოჯახებიდგან, ამორებდნენ მათ და მიაკუთვნებდნენ ენათ მეცნიერების საღაროში განსაკუთრებულ, განცალკევებულ კუნძულსა და ამ დამოუკიდებელ ჯგუფს უწოდებდნენ — „იზოლიურ ენათა ოჯახს“ ***)

*) მრავალ — ენოვნება კავკასიისა შედეგი იყო — მრავალ — ენოვნებისა. — ეს უკანასკნელი კი, შეიძლება აიხსნას ანტროპოლოგიური ფაქტორით: ტომთა აღრეულობით, ერთმანეთის უცოდინარობით, მოწყვეტილობით და შრ. სხ.

**) აქ შედიან: სანსკრიტული (უძველესი სამწერლ. ენა ჰინდოეთისა), ლათინური, ბერძნული, ევროპის ენები — ფრანგ., იტალ., გერმ. ინგლისური და სხ., სლავიანური ენები — რუსული, პოლონური, ჩეხური, სალოვაკური, სერბიული და სხ., მათ შორის მკედარი სლავიანური — პოლანური ენა; ბალტიის ჯგუფის ენები ლათინური, ლიტვეური და უკვე მკედარი ძვ — პროუსიული; აღმოსავლეთის ენებიდგან: სპარსული, ქურთული, ოსური და (სომხური?) — ამის შესახებ ქვ.

***) ამ თეორიის შექმნელი გერმ. მეცნ. Fr. Müller — ქართველ-ერსაც ნათლავდა — იზოლიურ ერად, განცალკევებულ ხალხად, სხ. ერთა შორის, ანტროპოლოგიურად („Isolierte Völker“ განმარტოებული ერი) საქართველოს ანტროპოლოგიის კითხვები იხ ალ. ჯავახიშვილის წიგნში: „Антропология Грузии“, Моск. 1914 შრომის ავტორი დედა-მიწის ერთა შორის (კლასიფიკაც.) ქართველთა ტიპსაკუთვნებს დამოუკიდებელ ადგილსა. (რეცენზია თბუზულები სხ. ოდესის ზნივ. სტუდ კრებულში: „ცხოვრება და მეცნიერება“, ქუთაისი, გვ. 4—5, განყოფ. III)

შეოთხენი ქართულსა და მონათესავე ენებს უპირდაპირ-
ბდნენ სემიტურ ოჯახის ენებსა (ურული ანუ ჰებრაული, არა-
ბული, ასსურული, კოპტური, ეთიოპური და სხ.) პოულობ-
დნენ მრავალ საერთო ლინგვისტურ თვისებებსა და ამიტომაც
შეჰქონდათ ამ ენათა სიაში.

საკითხის ასეთ გადაწყვეტილობას, მის სიბუნდოვანეს ხელს
უწყობდა, უწინარეს ყოვლისა: უცოდინარობა (საკმარისად კარ-
გად) ქართულისა და მასთან მონათესავე ენებისა, მკვლევართა
მიერ; გამოუცემლობა ამ ენათა სალიტერატურო მასალებისა
*) და სიმრავლე სულ სხ. და სხ. ენების ელემენტებისა ჩვენს
ენაში.

ქართულ ენაში პოულობდნენ და ეპოულობთ შემდეგ
ენათა ელემენტებს: სომხურისას, **) არაბულისას, სპარსული-
სას, თურქულისას, ურულისას ბერძნ.-ლათინურისას და მრ.
სხ. უკვე არ არსებულ, მკვდარ ენებიდგან კი პოულობდნენ
მრავლად ელემენტებს— „სუმმერულ ენისას ***)

მეგრულში შეეძლოთ ეპოვნათ: სომხური, ბერძნული და
სლავიანური ენების ელემენტები, ქანურში—თურქულისა,
აბხაზურში—ბერძნულისა და ოსურისა. ****)

ყველაზედ უწინ სამეცნიერო ლიტერატურაში ქართული
ენის მეცნიერულად განსაზღვრა სცადა გერმ. მოაზრემ ლე-
ბნიცმა († 1716).

-ჯერ კიდევ 1695 წ, გამოაქვეყნა მან თვისი აზრი ქარ-
თული ენის ახლო ნათესაობაზე ბერძნულ—ლათინურ—სომ-

*1) განსაკუთრებით კავკასიის ე. წ. „უმწერლობო ენების“ მა-
სალებისა: მაგრული, ქანური, სვანური და აბხაზურისა.

**1) ძე ჰაიკური, რომელიც ვითარდებოდა სპარსულ და ქურ-
თულ ენათა პირდაპირის გველენის ქვეშ ამის შესახ. იხ წიგ-
ნაკი — „Древне-армянский или վայնայն. Степень дальности Осо-
бенности. Разнities и пр.“, მოსკ. 1919.

**2) მცირე ახიის ლურსმულ წარწერათა ენა, 1.000 წლ. წ. ქრ.
დაბ. იხ მ. წერეთლის სტ: — „სუმ. და ქართული“, „გვირგვინი“, 1912
გვ. 27—117.

**3*) მეგრ. ენის მაგალით. შეად.: მ. ჯანკი—სომხ. *ნასტ*, გორდი
ყარა კატუ—სომხ. *ყარა* კატა; სლავ. *жаба*. მ. ჟვამუ და სხ.
და სხ. იხ. ნ. მარტი — „Къ вопросу о ближайшемъ родствѣ. арм.
яз. съ иверскимъ“ З. В. О. Р. А. О., т. 19, 1909, გვ. 072

ხურთან. მან შეადარა ერთმანეთს 140-მდე სიტყვა ქართ. ენი-სა ბერძნ.-ლათინურ-სომხურისას.

ქართული: „ცა“ დაუპირდაპირა ბერძნ.—Ζεῦς-ს და მოუპოვა ერთმანეთთან მსგავსება,

„ „კლიტე“, დიალ. „კილტე“ *κλιτε* „
„პაერი“ *παρι* „
„ნაეი“ *ναει* „

ქართ.—ფეხი დაუპირდაპირა ლათ. *pes, dis*—ს,

სერობა (მ. სერი--ლამე) — *Serus, vesper* და სხ., მაგრამ ენათა გენეალოგიურ ნათესაობისათვის არ არის საკმარისი მარტო მსგავსება სიტყვათა, საჭიროა კვლევა სხ. მხარეებისა: ფორმათა (მორფოლოგ.), ბგერათა (ფონეტ.) და მრ. სხ.

საჭირო იყო გაღრმავება კვლევა— ძიებისა, რის ძალა ფილოლოგიას არ შესწევდა ქართული ენის უკოდინარობისა გამო. ლეგზნიცს საშუალება ჰქონდა გასცნობოდა ქართულ ენას ზერელე — „ქართულ—იტალიურ ლექსიკონის—ს შემწეობით, რომელიც პაულინიმა და ირბახმა *) 1626 წ. გამოსცეს რომში. შეიძლება სცნობოდა— „ქართ. გრამ.“, ლათინურ ენაზე შედგენილი იტალ. ბერის—მადჯის მიერ და 1643 წ. რომშივე გამოცემულს.

*) ირბახი (კლპროტუსა და სენ-მარტენის ცნობებით) ტომით ქართველი იყო, აგრეთვე ცნობილი მთელს წინა აზიაში, როგორც მრავალ მხრივ განათლებული კაცი და დიპლომატო ირბახის შესახ. ცნობები იხ.: 1) „*Путешествие по Кавказу Шардена* (†1713) ან მისაკვ: „*Journal du voyage..... et par la Colchide*“, Amsterd., 1711.

2) Исарловъ — „*Письма о Гр.*“, 1899. გვ. 369—70; 1604 წ. რომში გაიხსნა — „მისიონერთა შკოლა“, სადაც ქართ. ენის სწავლება მინდობილი ჰქონდა ირბახსა. აქვე მოქმედებდნენ: მისიონერი მადჯი, ენათ-მეცნიერი პაულინი და სხ. ამათის შემწეობით გამოიცა რომში, სხ. შორ.: ქართული ანბანი („*Alphabetum ibericum*“, 1625). „ქართ. გრამ.“, 1643, „ლათ.—ქართ.—თათრული ლექსიკონი და სხ. (განხილვა ამათი იხ. მ. ჯანაშვი. რეც. „ივერ.“ 1894 წლის ერთ ერთ ლხ-ში).

ლევანციის შემდეგ ყუზადსალები აზრი ჩვენის საკითხისა გამოსთქვა „შედარებითი ენათ—მეცნიერების დაზარსებელმა —მამამთავარმა, გერმ. მეცნიერმა—ფრანც ბოპპმა (†1867), რომელმაც ფრანგ ენათ-მეცნიერმა ა. მეიემ (A. Meillet) სთქვა (1903), რომ— „ბოპპმა ჰპოვა შედარებითი გრამატიკა და მისი მნიშვნელობა, ეძიებდა კი ინდოეთ ევროპის ენათა წარმომშობს, ისევე როგორც კოლუმბომ ჰპოვა ამერიკა ეძიებდა კი გზასა ინდოეთისას“-ო.

თვისი მოქმედება ამ მეცნიერმა იწყა უძველეს ინდოეთის სამწერლობო ენის, ე. წ. სანსკრიტის შესწავლით და მისი შედარებით ბერძნულ-ლათინურ-სპარს.-გერმანულთან („სისტემა ულლილეთათა 1816).

თავის უმთავრეს შრომაში:— „შედარებ. გრამატიკა სანსკრ., ზენდურ, სომხურ, ბერძნულ, ლათინურ, ლიტვურ, ძველ-სლავიანურ, გოტურ და გერმანულ ენათა“ (ბერლ., 1833) მან, პირველად მეცნიერებაში, გამოსთქვა აზრი ქართ. ენის წარმომშობისათვის ინდოეთ-ევროპიულ ენებიდგან. ამ აზრს იგი ამყარებდა: ზმნებისა, ნაცვალ-სახელებისა, რიცხვითი სახელებისა და ფლექსიათა შედარებაზე.

ქართული ენის ფორმებს პირდაპირ ადარებდა სანსკრიტულისას, მაგრამ ფონეტიკური შედარებების არ ქონისაგამო, მისმა თეორიამ ქართული ენის ინდო-გერმანელობაზე საკმარისი ნიადაგი ვერ მოიპოვა.

1842—45 წლლ. ბერლინში წაკითხულ ლექციებში ფრ. ბოპპი, სხ. შორის, ადარებდა ლაზურს ანუ ქანურს და სანსკრიტულს, რომელთა შორის ჰპოებდა საერთო მხარეებს კანკლელობა და ნაცვ.-სახელებში.

საბოლოოდ თვისი მოსაზრებანი ქართულ-ქანურის ინდო-გერმანულ ენებთან ნათესაობაზე მან გამოაქვეყნა 1847 წ., ბერლინში გამოცემულ წიგნში: „კავკასიური ელემენტები ინდო-ევროპიულ ოჯახის ენებში“ („Die Kaukasischen Glieder des Indoeuropäischen Sprachstamms“).

გასულ საუკუნის 40-იან წლებში ქართული ენის ცოდ-

ნის აუცილებლობა და მნიშვნელობა კავკასიის ენათა მკვლევარისათვის აღნიშნა ბარ. გეორგ როზენმა (გერმ. მეცნ. + 1891) *) მან პირველმა მიაქცია ყურადღება ქართული ჯგუფის არა — სალიტერატურო (უმწერლობა) ენებს: სვანურს, კანურს, მეგრულს და შემდეგ, მონათესავე აბხაზურს.

ქართული ჯგუფის ენებს მან უწოდა „ჰიბერიულ“ ანუ ივერიულ ენათა ოჯახის ენები და ამავე ენათა ოჯახში შეიტანა — ჩერქეზული ენა. ფრ. ბოპსს მხარი დაუჭირა: „...სომხურ-ქართული ფილოლოგიის პიონერმა“ **) ფრანგმა მეცნიერმა მარი ბროსსემ (+ 1880).

მან პირველმა დაიწყო მეცნიერულად შესწავლა ქართ. ენისა, ლიტერატურისა და ისტორიისა ევროპაში. ***) 10-იან მოღებულ იქმნა პეტროგრ. უნივერსიტეტის აღმოსავლეთის ენათა ფაკულტეტზე (1845).

1844 წელს, ბოპსისადმი მიმართულს, წერილში მან დაადასტურა ამ უკანასკნელის აზრი ქ. ენის ნათესაობაზე ინდო-ევროპის ენებთან, მხოლოდ კი **სომხურისა** და არა სანსკრიტის შემწვობით. მ. ბროსსეს უმათავრესი დებულებები ასეთებია: 1. „უმეტესი ნაწილი ქართულ სიტყვებისა ეკუთვნის ინდო-ევროპიულ ენებსა, უფრო კი უახლოვდებიან სანსკრიტულს, ძვ. — სპარსულს და ზენდურს, უზირეს ყოვლისა **სომხური ენის საშუალებით** („le plus souvent par l'intermédiaire de l'arménien.“)

2) სახელნი არსებითნი, კანკლედობათა უმეტესობა და შედარებითი ხარისხის მაჩვენებელნი ქართ. ენაში უსათუოდ სანსკრიტული ან ზენდურია, წარმოშობით;

*) ავტორი წიგნებისა: „Ossetische Sprachlehre nebst einer Abhandlung über das Mingrelische, Suanische und Abchasische“, B., 1846 და „Über die Sprache der Lazen“, B., 1845.

**) ნ მარრი — „Др. груз. олописцы“, 1902 С.П.Б.; იხ. აგრეთვე პროფ. ივ. ალ. ჯავახიშვილის — „Обзоръ теорій и литературы о происхожд. груз. языка“, ж. м. н. пр., № 8, 1908, გვ. 240—58.

***) ყურადღება იქონიან „L'art libéral ou grammaire géorgienne 1834, Paris, ლიტოგრ.

3) ესევე ითქმის პატარა გამოჩაკლისით, ქართულ ნაცვალ — სახელებზე; 4) ქართ. ულლილება ანალოგიურია ძვ.-სპარსულთან, სანსკრიტულთან, ზენდურთან და 5) ქართულ სინტაქსისა და მრ. სიტყვების იგივეობას, ამ ენების სინტაქსისა და სიტყვებთან შედარებით, ადვილად გამოააშკარავებს დახელოვნებული ენათ-მკვლევარი“-ო.

ქართ. ენის ნათესაობა და კავშირი „თურანულ ოჯახის ენებთან პირველად აღნიშნა ინგლისელმა მეცნიერმა მაქსო მიულლერმა (1855—56 წ.წ. ლექც. ინგლ. ენაზე, ლექც.-ლონდონი. მ. მ. 1900).

ქართულსა და ჩრდილოეთ კავკასიის ენებს იგი უწოდებდა ურალ-ალტაის ანუ თურანულ ოჯახის ენებს, მხოლოდ კიდროთა მსვლელობისა გამო, მრავალ მხარეებში მათგან განსხვავებულთ.*)

მ. მიულლერის თეორია ქართულისა და მონათესავე ენათა თურანელობაზე უარპყო აღ. ცაგარელმა 1872 წ.; მან აღნიშნა რომ განსხვავება ბევრად მეტია ამ ენათა შორის, ვიდრე მსგავსება და საჭიროა აზრის გადახედვაო. მანვე აღნიშნა, სხ. შორის, რომ თურანულ ენებმა არ იციან თანხმობანთა შეჯგუფება, როგორც ქართულმა.***) ა. ცაგარელის საბოლოო აზრით, ქართულს არა აქვს გენეტიური (წარმოშობითი) ნათესაობა ინდო-ევროპიულთან, მაგრამ არ შეიძლება შერიცხულ იქნეს არც ურალ-ალტაის ოჯახის ენებში და სხ.***)

მ. მიულლერი თურანულ ოჯახის ქართულ ენათა შტოს ჰყოფდა 4 ჯგუფად: I ქართლური ანუ თვით ქართული (კახ., იმერ. და სხ.),

**) მ. მიულლერს მიემხრო ფრ. მეცნიერი — დემორგანი „Recherches anthropologiques sur les populations primitives du Caucase.“ — „ანთროპოლოგიური გამოკვლევანი კავკასიაში მცხოვრებ პირველ ყოფილ. უძველეს ერთა).“

**) მაგ. სიტყ. მრგვალი, ბრძმედი, გრგვინვა; მგრგვლივ (რუსთავ, I, 73 ბ.), ბრწყინვა, მკრთალი და სხ.; იხ. ж. м. н. пресв, 1872, № 9, გვ. 57.

***) „Обзоръ грамматич. литер. груз. яз.“ (С.П.В., 1837 წ. — ეს აზრები დაედევნენ საფუქვლად ა ც — ლის ამ სამაგისტრო დისერტაციას.

II) ენა ოდიშისა (მეგრული),

III) სვანური და IV) დასავლ. საქართ. მცხოვრებთა ანუ ქანური ენა.

ამ შტოებს ენათა სიტყვების ძირები და საგრამატიკო ფორმები აღიარა მან **საერთოდ** თურანულ ენების ძირებთან და საგრამ-ტიკო ფორმებთან.

ვენის უნივერსიტეტის პროფ. ფრიდრ. მიულლერმა (მასწავლებ. აღ. ცაგარლისა) **) ქართულსა და ქართული ჯგუფის ენებს, როგორც უკვე შემთხვევა გვქონდა გვეთქვა, ადგილი ვერ მოუპოვა სხვა ენათა შორის და აღიარა ისინი ცალკე მდგარ, „განმარტოებულ ენებად.“ ფ. მიულლერის აზრით, ქართ. ენას არა აქვს ნათესაობა არც ერთ არსებულ ენათა ოჯახთან და, სხ. შორის, კი არც სემიტურთან. ***)

ქართული ენა—ენა იმ ერისა, რომელიც უუძველეს დროებში მრავლად სცხოვრობდა კავკასიასა და მც. აზიაში სემიტთა, ინდო-ევროპელთა და თურანელთა მოსვლამდე ამ ადგილებში. ****)

დიდი განსხვავება სემიტ. და ინდო-ევროპიულ ენათა შორის კერძოდ აღნიშნა ვილჰელმ ჰუმბოლდტმა (+ 1835): 1) ძირები სემიტურ ენის სიტყვებში იწარმოებიან 3 თანხმოვანის საშუალებით. 2) მცნებათა საფუძველნი გამოიხატვიან თანხმოვანთა საშუალებით და სხ., რათაც ვერ ვამჩნევთ ინდ-ევროპ. ენებში და სხ. ****)

ამ საკითხში ფ. მიულლერის წინამორბედად, მაგრამ ნაკლებ მკაფიოდ და გაბედულად უნდა ჩაითვალოს აღმოსავლ.

*) Fr. Müller (+1898)

**) იხ. პროფ. ივ. ჯავახიშვილის ნახსენ. შრომა, აგრეთვე ნ. მაროი: „Кавк. и памятники духовн. культ.“ 1912 С. II. Б.

***) დამტკიცება—გეოგრაფიულ ნომენკლ. ტურისა და ვანის წარყრათა სიტყვების თვისებათა შედარებაში.

****) იხ. И. Радловскій - „Система семитическаго языка Ренана и новѣйшія открытія въ клинописи,“ ж. м. н. пр., 1878, № 10, გვ. 220—57.

ენათა პროფ. პარიზის უნივერსიტეტისა ჰენრი კლაპროტია (+ 1835), რომელმაც აღნიშნა ქართ. ენის მსგავსება ერთს და იმივე დროს ინდო-გერმანული და ჩრდილო-აზიის ენებთან და ამასთანვე შეუძლებლობა, მისი რომელიმე ენათა ოჯახში შეტანისა და აუცილებლობა მისი გამოცალკევებისა და განმარტოებულ ენად აღიარებისა (განსხვავება ქართ. სიტყვების ძირებთა და გრამატიკ. ფორმათა სხ. ენებთან შედარებით და სხვ.)

ამავე აზრს, სხ. და სხ. დროს ადგენენ: შლევხერი, ბენფეა, შპიგელი და სხ.

ზოგიერთ მეცნ-ერებმა განიზრახეს ქართ. ენის შედარება არ არსებულ ენებთან. მაგ., ასსირიოლოგმა ლენორმანმა სცადა მისი შედარება და დაახლოვება ურარტუს ენასთან (ვანის წარწ. ენა). მან აღიარა ურარტელთა ენის ქართულთან იგივეობა (1882 წ.). *)

ასსირიოლოგმა ფრიც ჰომმელმა 1884 წ. ჩვენი ენა შეადარა, ე. წ. მიდიურ ენებსა (სუზურა—ელამურს) **)

ყველა ამ ენებს მოუყარა მან თავი ერთ ჯგუფში, რომელსაც „ალაროდული“ უწოდა.

შემდეგში ამავე საკითხს შეეხნენ, მაგრამ ვერაფერი ახალი შეიტანეს: ჰუგო შუჰარდტი (გერმ. მეცნ., ავტორი — „Il^{per} das Neoirische“, ვენა, მკოდნა ქართული ენისა), ჰიუსინგი (1901 წ.), ტრომექტი (იტალ. მეცნ., 1902 ... 3 წ. წ.) და სხვ. ***)

ესთელი ვალდებულებად, დასახულს აღენიშნო მოკლედ აზრი ნ. მარსისა, რომელსა მ. წ. ლი უკვე ნახსენებ სტატია-

*) „Lettres assiriologiques...“

**) სუზური — ენა ახემენიდების (ბელისტანში) წარწერათა, ელამური — უძველეს სპ. ენა.

***) იხ. პროფ. ივ. ჯავახიშვილის ნახს. შრ. გვ. 253, აგრეთვე მისივე „ქართველი ერის ისტორია“, წ. 1, 1913, გვ. 14—16, ან არტ. ლეასტი — „ორიოდი სიტყვა პროფ. შუხარდტის წიგ. გამო“, ივერ. 1895, № 202; მ. ჯ. ბიბლიოგრ. „ივერ“, 1897 № 82; ილ. № 262.

ში უწოდებს: „ქართული ფილოლოგიის გმირს თვალ—უწვდენელ მეცნიერულ კვლევის ველზედ“ (ნ. მარსის შესახ. იხ. „პროფ. ნ. მარრი“, „განათლ“, № 1909; „ნ მარრი“, მეგობრისა „გან“, 1913, № 8.

პირველად თვისი აზრი ქართული ენის ახლო ნათესაობაზე სემიტურ ოჯახის ენებთან მან გამოაქვეყნა ჯერ კიდევ სტუდენტობის დროს 1888 წ. („ივერია“ № 86) სტატ.: „ბუნება და თვისება ქართული ენისა“, რომელმაც შემდეგში მიიღო საისტორიო სტატიის ხასიათი და მნიშვნელობა.

შემდეგში ეს აზრები გაატარა მან პეტერბურგის უნივ. წაკითხულ ლექციებში (1898 წლიდან) სემიტურ ძირთა ქართულთან შედარება—დაპირდაპირების საშუალებით.

არაბ. აჰლუ—ჰებრ. ოხელ (ოჯახი, კარავი) არკვევს წარმოშობას ქართ. „სახლი“-სას არაბ. ჯაფარა || ჯა(ქ)არა (გამტვერიანა) არკვევს წარმოშობას ქართ. „გასვარა“-სას და სხ.*)

მოკლედ ნ. მარრის აზრი ასეთია: ქართული და მონათესავე ენები (მეგრ.—ქან.—სევან.—აბხაზ.—სომხური!) არ არიან წმ. სემიტურნი. განსაკუთრებით ქართული, მხოლოდ ახლო მონათესავე სემიტურ ოჯახის ენებისა. ქართ.+სუბური+ვანის ლურსმულ წარწერათა ენა+ძვ.—სომხური (ჰაიკური) უუძველეს, ჩვენგან ფრიად დაშორებულ ხანებში, შეადგენდნენ ენათა ერთ საერთო ოჯახსა.**)

1903 წ. („Грамм. др.—арм. яз.“ I, СПб.) კი იგი სწერდა: „ფაქტებმა იძულებულ მყვეს, კარგი ხანია, მელიარებინა ქ. ენის ნათესაობა სემიტურ ენებთან, თუმცა ქართუ-

*) იხ. „Основные таблицы къ грамм. др.-груз. яз.... СПб., 1908.

**) შემდეგში, იაფეტურ ენათა შტოდ აღიარებული. სუმერულ ენის იაფეტობას ჯერ კიდევ პრობლემატიურადა სთელის მარრი (იხ. მ. წერეთ. ნახსენ. სტატ. 1912 წ., ან მისივე: „Sumerian and Georgian“ 1913, Lond. აგრეთვე პროფ. ივ. ჯავახიშვილი—„ქართველი ერის ისტ.“, I, 1903, გვ. 19 და შემდეგი, „ივერია“ 1888, № 232: „მეცნიერთა აზრი ქ. ენის შესახებ“, ესომ—ისა.

ლი არა სდგას ისე ახლო სემიტურ ენებთან, როგორც ეს ენები ერთი-მეორესთან“ — ო,

„მეორეს მხრით, — განაგრძობდა მეცნიერი — ჩემთვის შეიქნა აშკარად, რომ ზოგიერთ არსებითი მხარეებით თვისი ბუნებისა ქართული ენა ფდ. უახლოვდება სომხურს“ — ო.

საბოლოოდ თვისა აზრი ქართ. ენის შესახებ მან დაასაბუთა და გამოაქვეყნა 1908 წ., როდესაც გამოსცა თვისი — „Основныя таблицы къ грамматикѣ др.-груз. яз., съ предварительнымъ сообщеніемъ о родствѣ груз. яз. съ семитическими („С. П. Б.“) *).

იმ ლინგვისტურ შტოს, რომელშიც იგი ათავსებს, გარდა ქართულისა: მეგრ. — ქან. — სვან. — აბხაზურ — ჰაიკურს (ძვ. სომხ. — მარჩი უწოდებს (პირველად სამეცნიერო ლიტერატურაში) — იაფეტურ ენათა შტოს, ნოეს ენა თა ოჯახიდან წარმომდგარს. **)

საბუთი ასეთის ტერმინოლოგიისა არის — „დაბად.“ [მე-X-თ., მ. 2) ***)

ამავე ნოეს ოჯახის იაფეტ. შტოს ენებში შეაქვს მარჩს

*) იხ.: — „წინასწარი ცნობა ქ. ენის სემიტურ ენებთან ნათესაობაზე“, თარგ. დ. კ — სა „განათლ.“, 1909, № 1.

***) Яфетическ. ветвь ноэтической семьи языковъ. ზეპირად ტერმ. — „იაფეტური შტო“ ნ. მარჩმა იხმარა 1899 წ.: „Ръчь передъ защитой магистерскій диссертациі - Сборники притчъ Вардана“, Ж. М. Н. Пр., № 7, 1899

***) იხ. აგრეთვე М. Хоренскій — „Истор. Арменіи“, 1893, М., изд. и перев. проф. Эмина: „Яфеть родиль Гомера. Гом.-Оироса, Ояросъ — Ооргома, Ооргомъ — Хайка, Х. — Арменака, Арменакъ — Армайса და სხ.

თორგომი — საერთო მამამთავარია ქარ. — სომხ., რადგანაც მისგან წარმოსდგნენ, სხ. შორის: ქართლოსი, ხაიკი და სხ., იხ. ივ. ჯავახიშვილის — „ისტორიის მიზანი.. 1916, გვ. 114 — 121 (ლ. მროველი).

უკვე მკვდარი ენები: ურარტუს ენა, ელამის ენა, *) ახემენიდების მე-II დაფის წარწერათა ენა და სხ.

სუხურის (მკვდ. ენის) კანჯურთან ახლო ნათესაობა ნ. მარმა აღნიშნა 1910 წელსა: „Грамм чанскаго языка.“ (С.П.Б., გვ. XI).

ნ. მარრის უმთავრეს შრომის—„Основныя таблицы...“—ს და შემდეგ გამოცემულ სხ. ნაწერთა დებულებები ასეთია:

1. ფონეტიკა ქართ. ენისა ენათესაეება სემიტურ ენათა ფონეტიკას;

2. ქართ. ენა, როგორც სემიტური ენები, ხმარობენ მორფოლოგიაში წინსართ ბოლოსართებს;

3. ქართ. ენა, როგორც სემიტური ენები, ძირებს აწარმოებენ მხოლოდ თანხმოვან ბგერათა საშუალებით, რიცხვით — 3 ბგ.. ჩვეულებრ.;

4. ქართ. ენის 1000-მდე სიტყვები მოწმობენ ქართულის სემიტურ ენებთან ნათესაობას. ეს სიტყვები თავის ფესვებით გადადიან ხან არაპულში, ხან ურულში და სხ.

მსგავსებასთან ერთად ქართულსა და სემიტურ ენათა შორის განსხვავებაც დიდი და ამიტომაც კიდევ არ შეიძლება ვუწოდოთ ქართულს სემიტურებთან მოძმე ენის სახელი; არამედ მხოლოდ მონათესავე ენისა**)

ლინგვისტიკის მიზანია, მარრის აზრით, გამოძებნა ორი მამამთავარ ენათა: იაფეტურისა (ქართ. — ქან. — მეგრ. — სვან. — ახზახ. — (სომხური!) — სათვის) და სემიტურისა (არაბ. — ურ. — ეთიოპ. — კოპტურისათვის).

მარრის თეორიის გაგებას ფრიად აადვილებს „წარმოშობითი ნუსხი იაფეტ. შტ. ენათა“ (იხ. მისი — „Грамм. чанскаго (лазск.) языка...“ 1910, СПб., XXIII).

*) ანუ ელამური: „Принадлежность эламскаго языка къ яфетическимъ нынѣ внѣ внѣ всякаго спора“ — ამბობს მარრი („Кавказовѣдѣніе и абхазскій языкъ“, 1916, С.П.Б., გვ. 14).

**) სემიტური ენები კი ერთიმანეთის მონათესავენი არ არიან, არამედ მეტი — მკვედრი ძმები.

ნ. მარრის დაბეჯითებითი მიმდევარი იაფეტურ თეორია-
ში. სხ. შორის, იყო განსვენებული პროფ. ტფილ. სახელწიფო
უნივ-სა იოს. ყიფშიძე († 1919). *)

მნიშვნელობა მარრის იაფეტურ მიმართულებისა, სხ. შორ.,
არის იმაში, რომ მან წინ წასწია საქმე ქართულ ფილოლო-
გიის შესწავლა—გამოწვლილვასა. ამ შკოლამ გააღრჳავა ქარ-
თულისა და მონათესავე უმწერლობო ენების წარსულის შეს-
წავლა, გაათართოვა კვლევა და რომ 1911 წელს ატეხილ მსო-
ფლიო ცეცხლს ხელი არ შეეშალა მრავალ ახალ, ჯერ გამო-
უცემელ, მასალას შესძენდა იაფეტიდოლოგიას.

1910 წ. მარრას ინიკიატივით არსდება და რუს. მეცნ.
აკადემიის მიერ გამოიცემა -- „მასალები იაფეტურ ენათმეცნიერე-
ბისა“ (Материалы по яфетическому языко-знанию) **).

მარრის შკოლა ხელს უწყობდა ქართულისა და მასთან
მონათესავე ენების შესწავლას, მათი წარსულის გამორკვევას, მაგ-
რამ რუსეთის უბედურებამ შეუძლებელი ჰყო მუშაობის წარმოე-
ბა არსებულ პირობებში და კიდევაც შეჩერდა იგი (რუსეთში).

უუდიდეს როლს არსებულ პირობებში, იაფეტურ შტოს
ენათა შესწავლაში, ასრულებს სიბრძნის—მეტყველების ფა-
კულტეტი ტფილ. სახელმწიფო უნივერსიტეტისა პროფ. ი. ა.
ჯავახიშვილის ხელმძღვანელობით.

*) იხ. „საქ.“ 1920 წ. 21 და 24 თებ. №№, ან „გან“, № 3, ა წ.

**) უკვე გამოვიდა და დღეს გასასყიდადაც არ მოიპოვება შემ-
დეგი შრომები.

1) ი. ჰყონია — „სიტყვ. კონა“... 1910;

2) ნ. მარრი — „Грам. Чанскаго языка.. 1910;

3) ი. ყიფშიძე — „Дополнительная свѣдѣнія о чанскомъ яз.

1911,

4) ჰ. ჰარაია — „Объ отнош. абх. яз. къ яф. мѣ“, 1912,

5) ნ. მარრი — „О положеніи абхаз. ерси яф. зѣ“, 1912,

6) ვუკ. ბერიძე — „სიტყვ. კონა იმ. და რაქ. თქმათა.“, 1912,

7) ი. ყიფშიძე — „Грамат. мингр. (иперскаго) яз.“ 1911 და

დამზადდა გამოსაცემად მრ. სხ. მასალა.

უმთავრესი მიზანი არის გამოცემა ამ ენათა მასალებისა, მიწვდენა ენათ მეცნიერებისათვის სხ. და სხ. ცნობათა, უმთავრესად ჩვენი მხარის უმწერლობო ენების შესწავლისათვის, შესწავლა ფოლკლორისა და საქართველოს ეთნოგრაფიისა, რაც მოახლოვებს ქართული ენისა და მწერლობის შესწავლის ბრწყინვალე მომავალსა.

ამასვე, უმთავრესად, ემსახურება ჩვენი მასალები (ერთ-ერთ უმწერლობო იაფეტურ ენისა), რომელიც გამოდის ტფ. უნივერსიტეტის სიბრძნის მეტყველების ფაკულტეტის დახმარების შემწეობით. ამასვე ემსახურება ჩვენ მიერ განზრახული აბხაზური ენის და სხ. მასალები.

მეცნიერთა ყურადღება მეგრული ენისადმი.

მეგრულ ენას, ქართულთან მონათესავე ენათა შორის, ეწვია რაღაც განსაკუთრებული ბედი. ისეთი ბედი, როგორც ჰქონდა კავკასიის ენათა შორის—არა-იაფეტურ ენას—ოსურს, რომლის კვლევა-ძიება უმაღლეს წერტილამდე მიიყვანა მისი შესწავლის მამამთავარმა, პროფ. ვსევოლოდ მილლერმა (1846.—1913) (იხ. მისი: „Ossetica“, „Осетинские этюды“, III ტ., 1881—87 Моск. და მრ. სხ. ნაწერები რუს. ჟურნალებში და სამეცნიერო გამოცემებში). ოსური ენა იზიდავდა თავისკენ მეცნიერთა ყურადღებას—როგორც უძველესი ენა ირანულ ჯგუფის ენათა შორის და მეგრულის ასე გაფაციცებით შესწავლის მიზნით ეს უნდა ყოფილიყო, მისი არხაიზმი.

1670 წ. მოყოლებული (ეელია ჩელები*) — 1914 წლამდე (ი. ყიფშიძე) მეგრული ენის თვისებების გამოწვლილვას ხელს უწყობდნენ: პალლასი, გიულდენშტედტი, კლაპროტი, როზენი, ბროსსე, მურაიე, ცაგარელი და ყიფშიძე. მეგრული იზიდავდა თავისკენ ორ უკანასკნელ მეცნიერთა ყურადღებას თავისის ორიგინალობით, ძველ ფორმათა სიუხვით, ამასთანავე, ქართულთან სიმსგავსესთან, იგი იჩენდა ზოგიერთ შემთხვევებში პირდაპირ უმსგავსოებას.

*) იხ. ყ—ძე, Грамм. I, გვ. XXIII და შემდეგი.

(შეად. მეგრ.: ონჯლორე—ქართ. სირცხვილი,	
— სერი	ლაშე,
— ორდო —	დილა,
— მოთა —	შვ. შვილი,
— ნოსა —	რძალი,
— მახინჯი—	ქურდი,
— ოსური	ქალი,
— ხვამა —	ლოცვა,
— ოქიში	წელი,
— მოკყუღუ	„ დედოფალი და სხ.)

მეგრ. იპოვნიდნენ ისეთ სიტყვებს, რომელსაც ეკვივალენტით ქართულში არ მოეპოვებოდა. მაგ.: ცირა, ტყაში-მაფა, ოჩო-კოჩი; აოცებდათ სიუხვე ზმნათა, პირდაპირ გამოუღვევლობა, უფრო ხშირად მოქმედების აღმნიშვნელ ცნებათა.

თუ მეგრული ენ.ის ბედი ეწვია სხ. იაფეტურ ენებს, ჯერ ნაკლებად შესწავლილთ: სვანურს და აბხაზურს, მაშინ შესაძლებელი იქნება შედგენა იმისა, რასაც ეწოდება „შედარებითი გრამატიკა“ (იაფეტურ შტოს ენათა:

ქართ. — მეგრ. — ქანური — სვანური — აბხაზური — (სომხურისა!)*)

გამოსთქვამთ სურვილსა, რომ საქართ. უნივერსიტეტის სიბრძნით-მეტყველების ფაკულტეტის საენათ-მეცნიერო განყოფილების პროფესორთა და მათ მსმენელ---სტუდენტობას შეემატებოდათ თავისი ნაღვაწი მეცნიერების ამ დარგისათვის.

იმ საკითხს, თუ რა დიდი მნიშვნელობა აქვს ადგილობრივ თქმის (ფრ. ტერმინოლოგ. Patois-ს)**) ეხება და ფრიალ საგულისხმებო აზრებს გამოსთქვამს ფრ. მეცნიერი, პროფ. Collège de France-ისა M. Bréal-ი ცნობილ შრომაში---

*) ამ უკანასკნელისთვის მასალები მოიპოვება ევროპულ-მეცნიერთა ნაშრომებშიც: Peterman, Hubschmann, Meillet და სხ.). გარდა ამისა შიობოვება შრომა ნ. მარრისა — „Грамм. др.—арм. языкъ“ С. П. Б. 1903, т. I. სომხური ენა ინდო-ევროპიესტებს აინტერესებს, როგორც ერთ-ერთი ენა ამ ოჯახისა, ხოლო იაფეტისტს—როგორც ნახევრად-იაფეტური, პირველყოფილი ენა (პაიკური).

**) შეად. მეგრ. და ჯვარული, ფრანგული და პროვანსალური. (Province—პროვინცია; ერთ-ერთი ნაწ. საფრანგეთისა),

„Quelques mots sur l'instruction publique en France“,
P., 1872.

Bréal-ის აზრი მოკლედ ასეთია: „Patois არამც თუ არ აენებს ფრ. ენის შესწავლასა, პირიქით, იგი მშვენიერი მომხმარებელი მასალაა ენის წარსულის გამოკვლევის საკითხში; *) იქ, სადაც არსებობს Patois შესაძლებელია შედარება – ეს აუცილებელი პირობა ენათა შესწავლისა“...

„არა ერთი მასწავლებელი, მომხრე ჩვენის იდეისა ხელს მიჰყოფს თავის სოფლის თქმის დაკვირვებასა და შესწავლას, ეს კი გაუფართოვებს თვალსაზრისს და დაინტერესებს მთელი სამშობლოს წარსული... ასეთი მასწავლებელი კი აღიქურვება სოფელთა ნდობით და ღრმა პატივისცემით, რომელსაც მიჰმართავენ ყოველსავე სადაო საკითხთა და საქმეთა გადასაწყვეტად, როგორც ნამდვილი განათლების მოამაგეს, და „შემნახველს“ **) ხალხის გადმოცემა – ჩვეულებათა და მეცნიერს თემისას ***“-ის, დასკვნის Bréal-ი. ****)

მეგრული ენის წარსულის გამორკვევას ემსახურება ჩვენი მასალებიც, ეს დანიშნულებათავე ექნება ამ წიგნის მეორე ნაწილს (ზუგდიდ.-სამურზაყანოს მასალები). *****)

ბევრა, სულ ბევრი რამ გვინდოდა კიდევ დაგვეერთო მასალებისათვის, მაგრამ გარემოება ხელს არ გვიწყობდა და პირ-

*) შე-დ. ეპიგრაფი ამ წიგნისა (ნ. ი. მარტი).

**) Dépositaire.

**) Canton (თემი || ოლქი).

***) მის შესახ. იხ. — „Hist. élémentaire de la littérature française“ p. Jean Fleury, P., 1909, p. 507 ან „Larousse“, P. 1910, p. 1188.

****) ჯვარისა და მისი რაიონების გამოკვლევა, საჭიროა ჩვენი აზრით, სპეციალურად (გაველენა სუანურისა, სიმრაველე აზიკურ ფორმათა და სხ.), რაც აზრად გვაქვს, თუ გარემოებამ ხელი შეგვიწყობს, და რაც შედეგში შეადგენს ჩვენი წიგნის მე-III და უკანასკნელ ნაწილს.

დაპირ არა სასურველ პირობებმა იძულებული გვყვეს მუშაობა საინტერესო ადგილას შეგვეწყვიტა და შეგროვილი მასალის გამოცემა დაგვეჩქარებია.

იმედია, მკითხველი თუ კრიტიკოსი, მეტიც ცოდნით, ვიდრე ამის შემდგენი, აღკუთრვილი და უკეთეს პირობებში მყოფი, ვიდრე მე—მოწყვეტილი საკუთარ სამეცნიერო წიგნთსაცავსა და სხ. და სხ. მასალათ,—ანგარიშს გაუწევს ჩვენს ნათქვამს ამ „პირობათა“ შესახებ და თავ. შეუთავებლად არ გაგვიკიცხავს. უკეთესს პირობებში ბევრად უკეთეს შრომასაც მიუძღვნით საკითხსა. უადგილოდ არ მიმაჩნია ამასთანავე ესთხოვა მათ: გაიხსენონ და ანგარიში გაუწიონ ერთი ქართველი ისტორიკოსის სიტყვებსა:

„მე ერთი შრომაც არ ვიცი ყოვლისფრით სრული და არც შეიძლება იყოს ყოვლად უნაკლულო!..“

წ. ჩენი მასალის ხასიათი.

ტექსტების შინაარსი მრავალ-ფეროვანია: „საეპოროფო“, „სადღეისო“, პოემები, დიდაქტიური ხასიათის ზღაპრები და სხ. შეგროვილი მასალა იბეჭდება პირველად, მხოლოდ ზოგიერთი, ფრიალ მცირე $\frac{1}{2}$, წარმოადგენს ცაგარელი—ყიფშიძის მიერ მოთავსებულ ტექსტების ვარიანტსა. თანამშრომელთა ჩანაწერთ წინ უძღვის პირადად ჩვენ მიერ ჩანაწერი ტექსტი. მათს მართლწერაში ჩვენ არაფერი შეგვიტანია, გარდა ზოგიერთ, აშკარად უაზრო ადგილებისა. სხვათა ჩანაწერთ ექნება ერთგვარი მნიშვნელობა სიტყვიერების ისტორიისა და ლექსიკოგრაფიისათვის. ჩვენ მათი შინაარსი უფრო გვიანტერესებდა. ზოგი მათგანი შეიძლება ტლანქი იყოს, „უპოეზიო“, მაგრამ ჩვენ ასეთებსაც ვათავსებთ, რადგანაც ასეთ ნაწერებში მრავალი მაგალითების პოვნა შეუძლია ენის მკვლევარსა (ფონეტიკ.-მორფოლ.-სინტაქს დარგში.)

ჩვენ მოკლედ შევხებთ ზოგიერთ მხარეებს მეგრ. ენისას, ჩენი მასალის მიხედვით, ხოლო წმინდა-საგრამატიკო მათი გამოწვლილვა უნდა იკისრონ იმათ, ვინც—უფრო დახელოვ-

ნებულნიცა და დაინტერესებულნიც არიან ფილოლოგიის ამ დარგში.

ჩვენის აზრით, ყოველივე კვლევა-ძიებას ენათ--მეცნიერებაში წინ უნდა უძლოდეს დამუშავება და გამოცემა, ამა თუ იმ ენის მასალისა,*) რომელზედაც დაეყრდნობა მკვლევარი და ამოკრებს საკითხისათვის საჭირო და აზრთა დასამტკიცებლად შესაფერ მავალითებსა.

უმათავრესი დებულებები.

01) მეგრული ენა—საქართველოს „უკრაინული“ ენაა, რომლის შესწავლის საჭიროება (სვანური—ქანურთან, უსამართლოდ დავიწყებ. აბაზ.) აღინიშნა არა ერთხელ ქართულს ეურნალისტიკაშიაც. **)

02) საჭიროა არამც თუ ქართულთან მონათესავე ენათა შესწავლა, არამედ შესწავლა და ისტორიულ მასალათა შეკრება საქართველოს სხ. და სხ. კუთხისა, მათი ისტორიის შედგენა, რაც ცხად-ჰყოფს და გამოააშკარავებს მათ ძველთა-ძველ ფიზიონომიას და მასთანვე გამოირკვევა წარსული მთელი საქართველოცა, ე. ი. საჭიროა ანალიზით სინტეზისაკენ მისწრაფება.

03) მეგრ. ენის მეცნიერულად შესწავლა, ანუ უფრო სწორედ განზრახვა შესწავლისა დაიწყო ჯერ კიდევ მე-17 საუკ. 70 80-იან წლებში (ეგლია-ჩელები, იხ. ყ—ძე, გრამ. გვ. XXIII), გაგრძელებულ იქმნა მე-18—19 ს., უმათავრესად უცხოელ მკვლევართა მიერ, მაგრამ მის შესწავლაში უმათავრესი და ფრიალ მნიშვნელოვანი როლი შეასრულეს: ა. ცაგარელმა და ი. ყიფშიძემ, რომელთაც სამართლიანად უნდა ეწოდოთ „კირილე და მეფოდ ი“ ამ ენისა.

*) განსაკუთრებით უმწერლობო ენათა.

**) იხ. „ივერია“ 1902, № 121, პ. მირიანაშვილი: „დიდად საჭირო საქმე“; № 139, დუტუე—მეგრული: „დიდად საჭირო საქმისა გამო“ („ხვა შორიდგან“) და სხ. მ. ენის ბიბლიოგრაფია: იხ. ქვევით.

04) უმთავრესი მიზეზი მეგრ. ენისადმი განსაკუთრებულის ყურადღებისა იყო მისი არხაიზმი, სიძველე, ისევე როგორც ოსური ენის შესწავლისა.

05) მეგრ. ენის ბგერა—„ც“—უძველესია ქ. „ყ“—ზე და მოწმობს მის პირველყოფილობას (ჯერ იყო „ეოროფა“ მერე „სიყვარული“, ჯერ „სუჯი“, მერე „ყური“; სიძველეს მოწმობენ მ. გვარები—„ც“—ზე: ყუფუნია, ყურუა და სხ.); „ც“— შედეგია ხმის ნაპრაღის დაბზვისა.

06) უმთავრესი თვისება მ. ენისა არის ქართულთან შედარებით მიდრეკილება ბგერათა ადგილის შეცვლისადმი (შეად. მ. ოზე—ქ. ეზო-ს და სხ.) და სიმრავლე, აუარებლობა ზმნათა.

07) მ. ენის ბგერა „ჯ“ $\frac{1}{2}$ ხმოვანია (სვან., აბხაზ., სომხ. და ქ. ენის ინგილ.-თუშ. თქმებში ვხვდებით მასვე) და მის როლს შეადგენს წარმოება მარცვლისა: შეად. ბრღუნქ > ბრღ, ნქ (ვზრდი).

08) მეგრ. ენის დამახასიათებელი თვისება—სრულხმოვანება, პირველად წაღნიშნული ა. ცაგარლის მიერ (1880), მეგრული ენის ყველა თქმებზე უფრო გავრცელებულია აბაშა-ბანძა-მარტვილის თქმაში, სადაც > უ მიუხედავად ქართ. ენის სიახლოვისა ამ რაიონთან და წინააღმდეგ მოლოდინისა.

09) ეთნოგრაფია სამეგრელოჟსა ღირსია განსაკუთრებულის ყურადღებისა რადგანაც მრავალი ზნე-ადათი დღემდე დარჩენილი მოწმობს მის კერპთ-თაყვანისმცემლობას, მიდრეკილობას წარმართობა-ცრუმორწმუნეობისადმი (იხ. „ღრ.“, 1870, № 20: „ერთი წარმართული დღესასწაული სამ-ში“ დ. ბსა, დაწვრილებით ამისთვის ამ გამოცემის მე-II-წიგნში).

010) ქართული ენის მეცნიერულად შესწავლა დაიწყო უცხოეთში (საფრანგ.), დროდ დაწყებისა უნდა ჩაითვალოს 1834 წ., ხოლო მამამთავრად მ. ბროსე (ავტ. წიგნისა --, „L'art liber. ou gr. géorg.“).*)

*) სომხ. ენისა მწლით უფრო გვიან (1837 წ.) ბერლ. უნივ. პროფ. პეტერმანის „სომ ენ. გრ.“ გამოც. შემდეგ.

011) მეგრული ენის მეცნიერულად შესწავლა გააღრმავა ა. ცაგარელმა, გაათართოვა ი. ყიფშიძემ.

(საქიროა და დროა საქ. უნივერსიტეტმა ხელი შეუწყოს ქართულთან მონათესავე, სხვა უმწერლობო ენების შესწავლას, რითაც მოახლოვებს საზოგადოდ ქართ. ენისა, მწერლობის და საქართველოს წარსულის შესწავლის ბრწყინვალე მომავალს).

012) მეგრ. ენის ჯვარის თქმის შესწავლა საქიროა განცალკევებულად, როგორც მყოფის განსაკუთრებულს გეოგრაფიულ პირობებში (სიახლოვე სვანეთისა) და მრავალ არხაიკულ ფორმათა შემნახველის, რაშიც გვარწმუნებს უკვე გამოცემ. ჯვარის მასალა (ცაგარ.-ყიფშ.) და საკუთარი მასალა და დაკვირვება ჯვარელების თქმისა ს. ს. რუხი—ქუბურხინჯში ყოფნის დროს.

8. მეგრ. ენის ბიბლიოგრაფია (არ ნაჩვენები უენიშენებში) ქართ. ენაზე:

1) კ. ალაზნისპირელი—„მეგრ. ენის გამო“, ივერია, 1904, № 88.

2) გ. დგებუაძე—„მეგრ. ენის სახელმძღვანელო“, კრიტ., ცნ. ფურც., 1902, № 1980.

3) ვ. მასხულია—„მეგრ. კილოზე წერა-კითხვის შემოღების შესახებ“, „ივ.“, 1891, № 26.

4) შინგრელსკის აზრი მეგრ. ენაზე, ივ., 1904, № 241.

5) ტ. კ—ლი—„მეგრ. და ქართული“, „ივ.“ 1904, № 165.

6) ს.-სიმონი—„მეგრ. ენის შესახებ“, „ივ.“ 1904, № 278.

7) ის. შიოსძე—„ქ. ენა სამეგრელოში“, „ივ.“, 1902, № 111.

8) აღ. ხახ—ლი—„მეგრ. ენა ქართ. მწერლობაში“, „ივ.“, 1897, № 227.

9) №—„მეგრ. და ქართული“, „ივ.“ 1904, № 48.

10) შუბნელი—„აზორღიზში და ქართ. ენა“, „ივ.“, 1904, № 15.

11) ულოლიკო—„ორიოდე სიტყვა“, „ცისკარი“, 1863, № 9 და სხ.

ბიბლიოგრ. საკითხისა ქ. ენაზე:

1) აკ. წერ. — „როგორ უნდა შევეკრიბოთ სეპირგადმოცემები?“, „კვ.“ 1895, № 11.

2) ა. ნა — ლი — მეთაური (ხალხურ ნაწარმოებთა შეკრებაზე — „ივ.“ 1889, № 131.

3) თ. სახოკია — „ხალხურ ნაწარმოების მოყვარ. მიმართ“, „ივ.“ 1891, № 22.

4) პ. ჯშიკაშვილი — „სახ. ლექსების შეკრება“, „დრ.“ 1872, № 23.

5) სასოებაძე — „ქართველი ხალხის სიბრძნის ნიმუშები“, „ზომამზე“, № 1, 4, 1905.

შ. ბერიძე — „მეგრული (ივერული) ენა“.



II.

მ ა ს ა ლ ე ბ ი

(სენაკის მასწავლებლის 1919 წ. შეკრებილი ზემ-მიერ).



1. მ ე ძ ს ე ზ ი.

* *

1. ჰე, ბოშეფი! ულა, ულა
 ოლაშქრეშა ჩქინი ულა.
 ბათუმი მიდამილეს, და—
 თეკი უჯგუ ჩქინი ლურა.

არქა, ბოშეფი, ულა, ულა 5
 ვამ'ლალატათ ვადოღურა.
 მტერს მევოგათ გურს ხიშტი
 მიეძახათ—,,ურა, ურა“.*)

საჩონგურო ლექსი.

მშვიდობით აწი ურქე
 მათი მომიწყინდ გურქე, 10
 ჩქიმი უჯგუში დოგიგორ—
 მა მუს გესაქირებუქე.

ასე შხვას ნოგორუექ
 მა გოგიჯოგუაფუქ,
 შურო ღორონთი ქორწინანდა 15
 თე ცალი საქმეს ნუორთთ.

მა ოდესაც **) შური მიდგენი
 თქვან' ყოროფას ვეგინურქ.

*) ლექსი ეკუთვნის იოს. ვ. ანჯაფარიძეს (52 წლ.) მე გადმომცა თვით ავტორმა ს. აბედათში ყოფნის დროს. ლექსი დაწერილია 1918 წლ. მარტში: თურქთა ჯარის მიერ ბათუმის დაკავებისა გამო, პატრიოტულის გრძნობებით ექსტაზში მოსულ მოხუცის მიერ. იოს. ანჯაფარიძე—ავტორია მრავალ ქართ. ლექსთა, პოემისა დადიანთა ცხოვრებიდან და მოთხრობათა (ჯერ დაუბეჭდავთა). ი. ანჯაფარიძემ პოეგონა პროფ. ალ. ცაგარელის მოგზაურობა სამეგრელოში 77-78 წ.წ., რომელსაც ის დახმარებას უწევდა, თურმე, მასალათა შეკრებაში.

**) =სოფშახ.

ეგებ დეპტანჯებუქ მარა
თქვანი სახელიშა მებღინქ.

პატონეფი! მირჩქილით!
ლექსის ფთქუანქ მა მართალს.

5 იმენდი რე გამიგონენტ
ქიგემიდვანთ სამართალს.

ირიკოჩი შხვას წუხენს, დო
მა მაწუხენს ართი მუჯდენი;
ფერი დაჩხირი გურს დილაბრზე,—
10 აწი ვამორგ ვაფთქუენი.

მარა ფთქუენი მუს მოხვარ?
სი ყუს ვეგლუფართხუენი
მა გურქვილო გიჯინედო
სი თეში გილაკვანწუენი.

15 გურს მუთუნქ ვეგენ, მაქკირ
ართის ქიგივანწუენი.
ნება რთხუე ვამიჩქინდო
ვარი ძალი გაპწუე.

ათე ნერო ჭვილი ვორექ
20 თქვანი ყუს არჩქილენო,
ლორონთიშე გოჯოგელქ,
რთხულენქ სი ვაგაპწირენი.

მასქილადო დუს ვავატყუქ,
მა ვამილუ მეტი ხანი.
25 ოდეს შური მიდგ, დასენი—
კაბლოლუა მა სი განი.

დობღურა და ათეს რთხულე
ქომორთე დო დომინგარე

სქან' ჩილამური ქეგემობე.

ჩქიმი მიზეზით ღურელი რექ
თე უღროთ სი, საწყალი.
ოდეს შური გიღგდენი
მართალი რე ბრელი გაწვალი. 5

ვაჟ თქვანი შინაარსი
დარწმუნებულო ვანოფჩქვენო?
დობღურუნო სქანი ღუდი
ჩქიმი ყოროფა ვანორღვენო?

ტყურას ნობღორებუექო 10
ირო მიფერუანდინი,
დობღურუნო სქანი ღუდი
ღუსე, გოგილუანდინი.

კოჩიშა ონდვებელი ვარე 15
სოდე სი თეს ნათქუექენი
მა ნობღალატებუექენი
შხვაში გურს ნორდუექენი.

მახარია, ჩქიმი ვარდი,
მოგირთუმუნი ვადორხვადი.
დოგილინუ ჩქიმი ღუდქუ 20
მა სი მუშენი ვადორხვადი.

დიხაშე ეულირი რენდო
ჯასე მუკოჩანსე სურო
ჩქიმ, ყოროფილს უბედურს
ჩქიმი ღუდი ვაუყორს შურო. 25

ოხვამეშა მინიბლინი
გიბჯინინი ხატი ვარე.

სოროფილიში მოშორება
კოლაში მეტი მარდი ვარე.

ქალები ყველა კეთილნი ვართ,
კაცები ხართ უკეთურნი.
ვისაც ნახავთ—შეიყვარებთ, 5
ბოლოსა ხართ უბედურნი. *)

3. სოროფაში, ლექსი.

ართი სოროფილი მათ ქოპუნსუ
თოლ"მა ვამითხინუანს;ყ;
მოჯგირეს, მიწუხენსუ,
ტერს მიძიკინუანსუ. 10

ახალ' ყუდეს მიკეთენა—
თუდო მომიპოლუდანი.
მუქომ' გური გაღვენუნა—
ჩქიმ' სამარეს თხოურუნდანი.

ჰე, ბართი! ქოფურინი, 15
ნინა გიღუ მათქუალი, ***)
ეთექინე მეურქუნი
ღორხვად ჩქიმი მაქყალი.

*) ს. ნაქალაქევეში („აბანოფი“) ჩემ მიერ ჩაწერილი თებრო
ოდიშარის (18 წლ.) გადმოცემით (ს. ნოსირიდან, სენაკ. მაზრისა.)
თვით მთქმელმა ამ ლექსს უწოდა „სამწუხარო“ და მართლაც გი-
ტარის აკოპანიმენტის და მომღერალ ქალის ხმის წყალობით მას
ჰქონდა ხასიათი შეგრული მოთქმისა („თვალუა“), რასაც მრავალნი
მსმენელნი აღტაცებაში მოჰყავდა.

***) მ. „მარაგადეს“ მაგიერ ნახმარია ქ. „თქმა“, „თქუა“ —დან
მეგრულის პრეფიქსით „მა-თქუალი“, შეად. ქ. „მთქმელი“:
ქ. ზმ“-პრეფ. > მ. „მა“-პრ-ად სრულიად კანონიერად მ. ენის
სრულხმოვანებისადმი მიდრეკილების ძალით.

უროფარე ოშინერი —
 ღორონთიში გორჩქინელი.
 იშოთ მითინს ვააგორე:
 ვართ ღირსება, ვართი გვარი.

5 უროფილი ქორენი თექ,
 გეგაჯამუ ცაში კარი.
 სოდეთ ინა ვადორხვადუნი--
 ვაგოხვარუ მთელი ჯარი.

10 ჩქიმე. უროფილი, ჩქიმე ხოლოს,
 ართიანე მიცორა ჟირე ხოლოს.
 დედაქ ვეშემიტყვანი ვარა--
 გობლაახუნა ჟირე ხოლოს.

15 შარას მწფშინი— ვარდი ბძირი,
 ჯინს ხომილა— წვანსუ პირი.
 ბოში, მა- სი გიეორდიო,
 სი ხანი დო ბედი ქვირი.

20 ქუგვალე თის მა, თი ჩქიმე უროფილს მა.
 ხეს— გინულა, მარს გინვოგა,
 დუს შევწირენქ--
 თისუ მა.

გურიშე ქუაქ გემიოლუ მა
 ფივირენქ თიში ბრალსუ,
 კითა დიხათ გუმოჩქეასუ—
 დოფთხორასუ თიში კარსუ.

25 მა— მიცორქ, სი- რჯოგუქ,
 ეს მინ მოგიწონუანს.
 ჩქიმი გოჯოგაფაშენი—
 ღორონთი ვაგოჩხონუანს. *)

*) ს. ნოქალაქევეში ჩემთვის ჩაწერილი თვით მთქმელის—თ.
 ოდიშარძის მიერ.

4. ყოროფა დო ფარაში ლექსი.

ართი ვარდი მათ მიჩანს
იანარიშ' მათალჴ;
ბოში ჯგირი რექუ მარა-
ჯიბეს მუთა გაპალჴ.

ჯგირი ცირა უფარეთი — 5
ბედი იკოკვირი რე.
ცირა ვერგუ უფარეთი —
ჯგირი ბოშიშო მონწყილი ვარე.

ვეშესთათი, *) ჯიმაღეფი!
ფარა ოსურა ვემილათი. 10
ფარა იქკომუ, ოსური დოსქიდ,
კოცხალო დიხაშა ვენორთათი. **)

სასაღდათოში ლექსი.

ლუმა ზუგდის გოხოლუდო,
პოლიციაში ქანაფილი.
„უჩა კენკი“ იშამლალუ, 15
ჩქიმი დლა დო სერი მუნაფილი.

„უჩა კენკი“ — ლურჴეოფე, —
ჩქიმი ბედი მოტებული.
მა - საღდათო მაჴლარი,
ჩქიმ' ყოროფილი დოტებული. 20

კონი აშო გახოლუქ,
სუმი წანა გეთებუნი.
მარა მუსუ ვოხვარუქ —
ჩქიმ' ყოროფილი მერტებუნი. ***)

*) არ შესცდეთ, ვემეჩირთათ.

***) იმავე მთქმელის მიერ იქვე ჩანაწერი, ჩემთვის.

****) იმავე მთქმელის მიერ, იქვე ჩაწერილი, ჩვენთვის.

6. ანბანიში ლექსი.

- ა. აბა ფქუათ, მინ ორექ ბრძენი
მუშა მდინარენს მწარე ყოროფა? *)
- ბ. ბორკილი ვორექ უსაშველეთ
ბაწარი გემობუ. ვითოჩხორო ფა. **)
- 5 გ. გომიწყი, მიშველი, მინორექ კეთილი,
გურს მიორხენს თეცალი ყოროფა.
- დ. დაბადებაში, ვამოქირედ, ასე მუორე
თეცალი ყოროფა?
- ე. ეცალი ყოროფა გოდინუანს
10 ვეშეგძინენს შაური თარას.
- ვ. ვიშო მიოცოთი თე მინუტის
მა თეს გირჩენქ ვადგეზარას.
- ზ. ზეთი ვააშურს, თე ყოროფაშე
შხვა მითინიშე ვადგენჯარას.
- 15 თ. თითო—თითოს არძა თქუანს,
მარზენა თიში თაკილებას.
- კ. კილე მანგარი ასე მაფუ,
მითინს ვავარზენქ თაკილებას.
- ლ. ლეხი ვორექ თე ყოროფაშე
20 ძლაბიშე ველექ საშველებას.
- მ. მწარე ვააჩქ ჰამოში მეტი,
დიო ბოში რექ ვაგაგისინჯებუ.
- ნ. ნამდვილი გიყორს, ორქოთ მეგორჩქ,
ხეს ვეგოლანს დო ვეგემინჯებუ.

*) Var. ამ ლექსისა იწყება ასე: (ყ) ანდამანტი რექ—გურში მოჯგირე, ჩქიმ, მაქუალი, ჩქიმი მაქოფალი“!

**) კიჩუა.

ო.

3. პოლიტიკარე სქანი რაგადი,
მარა იშენი ჯინით რექ.
- რ. რომიში შუმას მამიმტიცენქ 5
მა ფიფქრენქ გვალო სი რექ.
- ს. სქანდე ზიტყვას მა მტყვებულენქ,
მემიჩქ სოროფას გამიძვირენქ.
- ტ. ტრაბახალათ ვეგებდვანო და 10
ართი ამბეს მათ ქოფთქუანქ.
- უ. უსამართლობა ვეცინო ჩეთ დ¹ფრჩინე
ლო ვაპუშდას სქუა აკა *) ნი.
- ფ. ფათარაკიქ გომირჩქინდას--
ხეს მი მოფთხენს მის მუ უწუა?
- ქ. ქიმინი ძლაბალა, დუდი დამანები 15
აწენეშის ბრელს, ნუ თქუანქ.
- ღ. ლუმა სიზმარი მა მილუდუნნი,
ლორონქ ყუას ჯგირობუაში.
- ყ. ყორანქ ქუმორთ (უჩა ნწერილქ) **,
წამალი ქომოუჩუ გურიში ქუაში. 20
- შ. შიშის დობლური, ლურუ მიჩქედ,
ნაჩოვი ვავორდი—მა თეჯგურაში.
- ჩ. ჩილი რყუნსია მუმახვამეს,
პირველი შეძენა ქომოლესკუაში.
- ც. ცა დო ქიანა ჩქიმი მიჩქედ, 25
ითამ თიზმაქ ქემახიოლ.

*) შეად. აბხაზ. აკე, მ. აკა==ერთი, ერთად ერთი „ЕДИНСТВО.“

**) ქყალარე.

- d. ძვირფასი ვარდი ხეს ქომუჩუ,
ძგერაქ გემიოლ— მუმარსიოლ.
- წ. წისკვილი ორდუკო ითამ მონწყილი,
ძვირფასი ვარდიქ თეკი გემიოლ.
- 5 კ. კახანქ გიშელნი—ძვირფასი ვარდიქ
წყარი მართუშა ქინომიოლ.
- b. ხათე გებდირთი—ხვამა გეიპკეცი,
მაფუდ დადიშე დენაფურეფი.
- ჯ. ჯგირი ორდოს გებდირთი,
- 10 ჰავაქ მომიგ—მაფულუ ძლაბიშე შენაფურეფი **)

7. სოროფაში ლექსი.

- ეკარენქ დო გიჩინანქ
ახალი ეულიჩი პირი
ნამუ საათის ქორძირინი—
თი დუდიშე დეგეკვირი.
- 15 თეზუმა ხანიე გიჯინექენი—
მუთა ბძირი თქვანი კილი.
აწი გურსე მუ გილუნი—
ქომიწი სქანი კირი.
- 20 სქანი ჯაბით ქობლურუქე,
მა — უხანე, ბედი ქვირი.
მაწვალინი—მუყამიშა,
უსქანეთ ჩქიმი რინი.
- ინა ფთქუათ—ქოგჩქენა,
სოროფა ტყურათ ვეცინი.

*) დიმ. გაგუას ლექსი. ჩაწერილია ჩემ მიერ ავტორის გამოთქ-
მით ს. ოჩეში <პნ წლ.>.

ქვეერი რექ მეცნიერი,
გემნაზიაში გემორღლი.

შურო ღორონთი ქოგიჩქნდა
ჩქიმ' თხოვნას ქომირჩქილი.
მითინი ვაგამიდლანენს— 5
ჯაბიშე ლექსი გემოფთქვინი.

ახსასრულს გიშე ბლი,
გური ამიკიროთინი. *)
სქანდა იმენდო მილუდუ,
გური მილუდუ გემონწყილი. 10

იამანიში **) თოლიცალო,
ოციდეთ ცოფექ ძვირი.
თე ცოროფა ძვირფასი რე,
ათენარე ქოგიწინი.

ათე აზრი გემოფხანტი. 15
ეთბ შარა მოგიწყინი.
თეში ვაგამიმტყუნათ—
საჯნტერესოთ გომიჩქვინი.

ფიფქრენდი — ვეგეწყინებუდუ
სქანი ცუდეშა ქიმიფშინი. 20
სქან' კირი ქობლოლამუდას,
სქანი ჩხვინდი მოციცილი.

ჩქიმი თხოვნა შეასრული,
ართი ტქუ ქომიძინი.
ღორონთიწყელა მარდიჩენო, 25
ტანს ზისხირი ღომიქვინო.

*) შემიწუნინი.

**) ძვირფასი ქადა.

- 5 ე ცალი ცოდას იქნს,ნი
იში მახორობა ნწყვილი.
დღაშით მოსვანჯა მა ვამილუ,
სერით ვორექ დატანჯული.
- მუ ფქიმინე მათ ვამიჩქ,
10 ჯაბრით ვორექ გორსაპილი. *)
ფიფქრენქ, ლორონთი ქაახლონდა
ჯგირო მათუ დოქყაფილი.
- თეს ტყურას ფთქუნანქ და
მოწამერეთ ვითოყირი.
15 მარა ეზმა მუ გუაგრძელა,
სანუგეშოთ მითა ბძირი.
- გურს იმენდი მეეცოათი
ლორონს მარდი ქეშეპწირი.
არძო ვამარაგადე,
20 დემეთხი, სქანი კირი.
- იმა დუდქ ვემმაჩუ,
ართ' ვარენდო ვითოყირი.
ცოროფა მისეთი არჩქილენი,
ბლოლამუდას თიში კირი. **)

წ. ცოროფა.

- 25 ცოროფა დიდი ნივთირე,
მუშით იბადებუ გურსუ,
მოწონება დო სიჯგირე
მუშუში დუდიშო გილუ რსუ.

*) უფშა, აღესილი.

**) ჩემ მიერ ჩაწერილი ს. ოჩეში (ტალერი და სალხინოს ზუა) დ. გავუას (35 წ.) თქმით.

ჯგერი დას, ფური დას,
იშენი გიწუხენს გურსუ.
ვართი სკანით მუ რთუმუნდო
ვ.რთი სკანით იშო ურსუ. *)

9). ს რ უ ვ ი ლ ი. **)

ქიანა დუმოლინუასი — 5
ჩონგური ქუდმოგურუასი,
ირი ჩქიმი გაქირება
თიშა ქიგმობირუასი.

სინჩხე მათუ ჩხურუ, მათუ,
ლუმა ვადომირულუათუ, 10
მუშენირე მკითხენქ, და:
გური გიშამიყუნუათუ.

10 ო ს უ რ ე ფ ი.

ასეიანი, დრო—გური უჩინი,
ოსურეფიშორე მუკორთელი.
ხუთი კაბა, ვით' რუბაშკა 15
ხლო ვარე თიში ჯერი.

მუში ნაქაას ვაჯერდენა
მოდისქეფიწკუმა ულუნა ქელი.
ვარენი თიზუმას იზინდუნა—
ლორონთი დო კოჩიშ' ქყელი. 20

*) რვეულიდან, რომელიც ს. კურბუში ყოფნის დროს გადმომცეს ო. და გ. ბერულავებმა. ამ რვეულში მოთავსებული ლექსები მათ მიერ ჩაწერილია სსვა და სხ. პირთა გადმოცემით ს. კურბუშივე

**) სრუვილი <სურვილი.

სოლეთ, მიკირჩქილექუნი
ოსურეფიში ღაქალირე.
ნამუთინი ოსურეფიშა
ნინა წუმ^ა კვათალირე.

მ) სუმარიწკუმა თის თქუანა----
ჩქიმი ქომონჯი მანგარირე
ოსურიშენი მუს თქუანანი—
არძა თინა მართალირე.

10 ასე აბრეშუმი მუქ^აქუნს
ბარიშნა ღო დედიბენს,
ვერს^ა ღო გვერდიშე ქოძირუნქუ,
იუკა გუთურზინუსუნი,

ვაქარი გინოლაბანს,
მუშა ღუს იყვილუნსუ.
15 თეცალი^ა ხანგეფიშო რენო
მუმა ფარას კირუნსუ (ნი)?

ოჯახიშ^ა დარიგება კირისუფალიში ვალირე,
სუსტი წირსუფალიში მინჯე უქირსუფეცალირე.
მითი მუში ნებაშარენი—გალე ორაყალირე,
20 ეშეცაშა ვ^ა ფურინენა, თუღო დიხას ვენტირენა.

ამდღა კაბას ქოძირუნანი—ოყიდეთ დე^აკვირენა.
ოქალი მაშინეფი აშასორგ რუხი ღო კახათის.
ადამიანს ასუსტენს უყოთანს სახათის *)
ლიში მღუტირხუნანი-- კულურღვანა მახათის.

25 მაშ^ა ნაში ზეთუა ვაუჩქუნა-ირო საპონს უსევანა,
ჩიჩიხინი გაჩქეენუნა-მელ^ე, მოლ^ე ურთანა. **)

*) ხასიათის.

**) ibid., 1914 წ. ჩაწერილი.

11. ნ ი ნ ა.

ნინა არძო სხეულიშე-უკულაშიე კოჩიში ტანსუ,
მარა არძოს გეწონუნსუ-თინა უმონს ხოლო შხვასუ,
მოწამადერი მუშ' ლახვარს ზისუთი გურსუ გიაშქვანსუ,
მუთა ოხვარუ იში სკილადასუ, ვაეცოდა იშილდასუ.

ტყვიათ ჭყოლირს ირო წამალს, უსვანა: 5
დოსკიდუნდო გამწოდირთუ,
მარა ნინაში ნაჰყოლას—
მუთუნი წამალი ვემუდირთუ.

ნინაში ნაყოთემი ტყვია:
კოსუ გურსუ ვეაოჩირთუ. 10
იცალი ნწარე ჭყოლირობა—
შხვა ტყვიაშე ვეშედირთუ.

ხან ტკიბილირე, ხან ნწარელე— .
ზათანაში უნწარაში.
ართი ჭყოლირს ოსქიდუანს 15
მაჟრას კენი დოჰყოლუნს. *)

11 ა. მეგრ. ტრუბადურის კიპაია ფაჟა (ვა)—ს მიერ ლ.
დადიანისადმი მიძღვნილი „ექსპრომტი“.

*

ჰოჲ, დადია, დადია,
ლორონთიში დანაბადია,
ოჲურეშის ***) გეებგონი
სქანი თოფიშ' რაბადია. 20

) ibid. ლექსი ეკუთვნის სამს. ბერიძეს (ს.ს. კურზუ დაახუთის მცხოვრებს), 60 წლ.

**) ს. ლეჩხუმ. მაზრისა.

სი ჩ^ერცხინე; მა ქომუჩი —
სქანი ჯგირი ნაბაღი. *)

12. საყოროფო.

სკვამი ბირასუ, ჰამო რინასუ,
სოთინი ქიგ^ებგონენქუნი,
5 შემაწუხენსუ, მუმაწყინენსუ:
ვამიჩქუ მუქო ვორექუნი.

შხვა იბირდასი, იძი^ეცანდასი —
აკმექიროთ^ე შური.
გარა მისხუნუ მა იწყუმა
10 თოლსუ მუმორე მა ჩილამური.

ქუგმაშინე მა ცოდასუ:
ჰამო რინა ბრელინერი.
ყოროფილი მათი ჰუნდუ,
მათი ვორდი ბედინერი.

15 ბროლიში კითენსუ გურქენდუ,
ქიმეთხუნდუ ხეს ჩონგურსუ.
ანგელოზიში ხონარით —
გამიხალისენდუ გურსუ.

ვარდეფი ელა^ეფინუდუ,
20 ნათელი კისერი, ნათელი ღვასუ,
მურიცხიში თოლეფი ალაძუდუ,
მიზალანდუ ჩხონათასუ.

ბეას სიტუბას ოცილუდუ
იში თოლეფ^ე ჩხანა ღლასუ.

*) ვარიანტი, იხ. ი. ყ—ძე, ქრესტომ., 1^ე0 გვ.; ზევ: მოყვანილი ჩაწერილია ჩემ მიერ ახ.-სენაკში ბეს. ხოფერიას (+თებ 1920 წ) გამოთქმით. (80 წლ)

ვიფუჩუანქ იში ღუსუ,
იცალი მითა ყუნღუ შხვას.

მარა ასე ბრელი ხანიე
მა ის გურსუ ვავოქუქუ,
ის ვავოკოქ, შხვა ვამოკო, 5
სოთინი მუთუნს ვავონქუქუ.

ბრელი ხანირე უბედურსუ,
ცკპარაფუ ჰამო რინა:
მოფერება, გოძიცა ღო,
გემუანი მუკოჯინა. 10

ბურელი ხანიე იპწვალებუქუ,
თე რიგი გურიში ქყოლუაშე.
ვემეფხვადი მუქ მალოლუ,
მუსუ ფჩირთი, მუ დავაშე.

თეშენიე, სკვამიში ბირას — 15
სოთინი ქიგებგონენქუნი;
შემაწუხენსუ, მუმაწყინენსუ,
ვაპიჩქუ მუქო ვორექუნი. **)

13. ქორთული ნინა.

ძალით მუთუნი ვამიწუა, 20
ვამომინტუა კოქოქიშა,
ფერ' ჟინოსკუა მა ვამოკო —
ხე მეუთხუდასი ბურქულიშა.

ირკოს ჩქიმი ხმა უსხუნუ,
მაფშალიაში ღურქულიშა. 25
მა მუთუნი ვამისხუნუ—
სკვამი ნინა ქორთულიშა. ***)

*), *ibid.*, ლექსი ამოწერილია ინიციאלებით: „ი. გ.“

***) *ibid.*, აღნიშნულია ინიციალები: „ი ბ.“

14. **პ ა ს უ ხ ი .**

ობიშხას ვაქარუა დო
საბატონს ქალაქობა.
ჩქიმოთ ლექსი გამოგითქუ—
გინებებუ ამაყობა.

- 5 მარა—მუ საკიროდ
ეზუმა ნინაში ქახნაკობა?
თურმე ზოჯუნქ მახაკვალი—
ქათგაჩინი თარნაკობა. *)

15. **დ რ ო ე ბ ა .**

- ხვამა—წირუა მევოტეთ,
10 მეფთხოზეთ შხვა დო შხვას.
გეფხანგით არძოქ მარა—
ქიგეორეთ იში ღდას.

ქუმორთ ჩქინი აღსასურქ,
ასე გიღეორეთ ძვას.

- 15 ანთასი ჩხოროში ვითაართის
თირქ ქათაადირთ ცას.

ეირ' საყენი თირიღუ დო
ძიუთ ჰკვათუნდით ჯას.

- ასე წყარი ქომიღანა—
20 ორინჯი ვეცალუ ტყას.

ქრისტიანეში ნახან—დიქ
ართო ქიმშაკათ ზღვას.

- 25 ვაგოპკუორდათი შარა ვარე—

*) „თარნაკობა“ — ეშმაკობა. *ibid.*

თაში მათუ ჩინებული.
ფარა სორე იყიდენი:
ირიფელი ოშო ღვრებული.

დიო ხოლო ვადუქყაფუ—
სასთაულიში ძირაფა. 3
გოქყორდეს კენოხონქ—
ვარე გვლაკვირაფა.

კარტოლათ მემორჩქენა
რეკუაში გემორჩქილაფა. 10
თაში მათუნა მოეფებული—
სარწმუნებაში დინაფა.

გენიფრთით ურჯულოთ,
გემეხანგეს თაში ტვინქ,
თაში ნდობაქ ნედინუნნი—
სოლე იყუას ჯგირქ. 15

რინა ვალირ მუთუნნიშა
ვეგ ვ ონწყუთ ჯგერი ტარს.
ურჯულობა აწოპუნა—
ირი შარა დო კარს.

ვაბზოგენტ ნათესეს,
ვართი მირონი დო გვარს.
ქოთი ჩქენი ნახანდი *)
ირიფელი კიმეჟლე წყარს. 20

ლორონს მუქო ვაბჯოგეთ,
მემიდინეს დანდობაქ. 25
განაფუქეს თე ზომაშა
ანახრისტული ხანგებაქ.

აქი შქერენი ქოპილენა,

*) ნაბუშებუ, ნაშრომი.

ეჭრე ქოკყვიდნა ჯარს.
აშვორეთ კესერიშა—
ჩქენი ზისხირიში ლეარს.

მ არძო ცოდათ მოკირუნა
წყარი მოშქვიდუნანი:
გვალო მუთუ ვაპკუორდით,
ცოდა მიბურჯუნანი.

მუ რენია ბრავადანთ
ხემა—წირვას თქუნანი,
10 „ეშტიში“ ხ₂მათ მემოჩქნა—
ზარეს უხაკუნანი.

მარა ჩქ მალოლანი,
თი ჯგუა ლოლაშუდას ტერს.
ანთასი ჩხოროში ვითოხუთის
15 გვალო ართო მოფსოფეს.

ეჩი დო ხუთი ივანობას
მუ სარკო მოძირეს. *)
ირკოჩი ართო კეჩინდ—
ვაძირენდი მაბირეს.

20 იბგარდი შორ-შორიშე
კეთილი დო მოჯგირენს.
გამნოსოფუ წყარქ თეში—
ირკოჩი ართო მორტინეს.

წყარი გეხედ კესერიშა—
25 ევანეფი დო ორტვიენს.
ჩხომი მიშ კებურიშა,
თინა ფოთქფო მიოჩქდ, (ეჭრე ძიუთოორტინეს.)

*) წყარ დილობა 1915.

ჯიმაღეფი! მაფუდანი თენა ირიკოს გაგებულო,
დ^ეპკენათ სარწმუნება ნუ ვორეთ ბორჯებულო,
ვარა თენა გიჩქედანი, მალოლენა მართებულო.
თაქი ვარზენქ დაბოლებას — ქარუა მაფუ გააებულო. *)

*

16. მუ გრძნობარე თე ოხერი 5
თე უშურო, თე უგურო,
გატანჯენს, გაწვალენს--
დლა მეგიღუ უგემურო.

კოს ირფელს ქოლოლანს—
მუსკთი ლოლანს გუდეს ხურო 10
თეში ქიანაში დოკუაფაშა
გოროფას უძახენა.—

გოროფაში სახელიშა.—
ბრელი წიგნეფი უქარენა,
გიგორსენი კოჩი ვარექ, ვაგიგორსენა გიძრახენა 15
აეში ძალა—მოხვარათ—ბრელ, ურჯულო
უნათენა. **)

*

17. ვოჯანქ ჩქიმი ჯარგვალს ***)
კარ^ი კილერო უმინჯურო
ქემორთ ჟირი მაქრიხოლქ
ლურკულ^ეს მხიარულო. 20

*) იხილ. ინიციილები—„ე. ბ.“

**) დ. ლოლუა, ჩაწერილია ჩემ-მიერ რემა შელეგეიას გამოთქმით
(30 წლ.).

***) რთ. სიტ.: ჯა+რგვალი=ხე+მრგვალი, გაუთღელი, ტლანქი;
древво.

გმაშინ სოროფილქ
 გურქ მემაკუ--უგემურო,
 ლოგინს თეში გილემგარდი--
 მუქო ჩქიჩქ, უძუძურო.

d. ლოლოუა.

18. სოროფაში ლექსი.

5 ოხ, შური! ნიტ ე თიში ბედეს
 მის გურს დაჩხირი ვალაბზენი
 სოროფილიში უნუგეშოთ
 მის,თი თოლი ვაანგარსენი.

10 კკუნს დაჩხირი უშქირატ
 გორჩქინელი მ ა ფუ ალი
 სოროფილიშე დატანჯულა
 მის გიძირ ჩქიმი ცალი.

საწყალი დია ლეხი ვორექ
 წამალი მუ იყუაფუ?
 15 მუდგარენი ქოპილენს--
 ჩქიმი ღურას ანქუაფუ.

თეს მორთენი სოროფარე
 დობღურუქქედა მუთუნი ვარე.
 დაჩხირი მაფუ გორჩქინელი
 20 ჩქიმი გურს გოლოფარე.

თე ურჯულო სოროფას
 ირ,ფელი ქაშენოლებუენო?
 თოლს სინათლე შიდენოყე
 ყუს დენორკებუენო?

25 მუშოთ გენოჩქემალუე
 შხვაშა ვაგენოტებუენო,
 შ უ რს გეშნოლალუენო
 დლას ვაჩნორცხებუენო?

ხალხური.

19. უოროტა:

უოროტა რქ ლურქ —
მიქ, მენომიწურქ;
საქმეშა გურქ ვეგემაღუ
ქიანა გაკმ ო რულუ.

სერით ლოგინს ვადემანჯირ 5

ღღაშით ვადმ ო რულუ —

მუქო თოლი ქემკობდვინი

დახე გემ ო ბუნუ.

რემა შეღეგია.

20. ნიტე მათა ქოპუას

სი გვგოჩქვანქ დედოფალო. 10

თელი ქიანას დაგიმტკიცე

სი ქემერჩა საჩუქარო.

ირინერი სასმელენს

სი მუგართვე ო შუმალო.

მათაში ძალა ქომუჩას — 15

ჩქიმი სიცოცხლეს საწინდარო.

ჩხომს მუ ფერი ჯგირი ლოღე

ინა ვე რგ უწყარეთ.

მუქო თინა თეში ვეერგენი

ვართ მა ვირგქ უსქანეთ. 20

სი დოზოჯი მა გალინა —

მუთას გაქიმიწათუა.

ხეშა წყარს მა გეგობუ

პის, მა გობონათუა.

ჩქიმი უღდეშა ქემოძირი 25

სქანი ხანტურელი კუჩხი.

ღურა დღაშა მა გალინა
დღას ვეპიქ სქანი ურჩი.

ოღონდ ჩქიმი წყალებას
ქიქე სითი გური ქუჩი,
5 ვარა ვარი ქომიწი დო
ვარა ჯგირი იმენდი მუჩი. ხალხური.

21. ბ ა ტ ა *)

სი ქოული, ბატა,
მა დომიტალენქო?
ქოფილი ვორექ, თოკილი ვორექ —
10 ვა გომიტალენქო?

სი ქოული, ბატა,
მა დომიტალენქო?
გურს გენია მონტებულს
ვაშემიბრაღენქო?

15 სი ქოული, ბატა,
მა დომიტალენქო
ღურას ვორექ შერინელა
ვა მკო მიტალენქო?

სი ქული, ბატა,
50 მა დომიტალენქო? ხალხური.

22. ს ი ზ შ ა რ ი .

ართი დროს მებადეთ
ედემიში ბალის ვორდი.

*) ბატა — საკუთ. სახ. „ბატა“ ს ხევდებით ხასან მარლანია შე-
სახ. თქმულებაში: ხასანხ ჰყავდა 4 შვილი: ომარი, მუსუათა, ტიტუ
და ბატა (ეს უკანაა. იყო გაქონისტიანებული აფხაზი), იხ. ტ. ჯათა-
რიძე — „ახალი ათონი“, ქუთ., 1912, გვ. 7 და შემდეგი: პროფ. აკა-
გარელი — „მ. შ.“, გვ. 57, 6

მებაღობა მასქევანდ, დო
მხიარულლო დინჯვორდი.

ართი ვარდი გამკოპწილი,
ხეს, მიკინებუ თინა.
შურს, თის, მეუნთხუა 5
წამ, წამიშე გიბშინა.

მუჟანს თის ვორწყექნი —
გემუანი მაფუ რინა.
დღას ფარაშა ვეციდირე ---
ართი თიში მუკოჯინა. 10

ვამეფხვადი ათე ვარდი
მუ ბალიში ნარდირენი?
ვართი ხომ, ვართი ელირ,
მუდგა კოჩიში ნარგირენი.

მა თიშენი ვავოცქვა ის--- 15
ჩქიმი გურიში ნატრირენი,
მარა დღას ვაშემილგებუ
დღაშე ართიშა ვაბძირე.

მა თეურე მიიფსოფუქ, —
ხე დო კუჩხი გოტებული, 20
მუში უბირაფუობით--
გურს დაჩხირი მონტებული.

სწორეთ ოკო ქობძირე
მაქუალი ჩქიმი თინა,
ნამუს, თი ობარ, ნი 25
ჩქიმი შური დო გურიში კილა. კიწი გეგეკორი,
ახ.-სენაკი.

23. სოროფაში ლექსი.

ტანი მშვენეირი გილუ

ულა გიჩქ, სი სქვერიში,
ქირი ქობლოლა მუდას
სქან¹ ხანტურელი კისერიში.

5 ტანი გილუ მშვენიერი
ფურინუა ქირიცალო,
პიჯიში კანი სქევაში გილუ
ატამაში პირი ცალო.

10 თოლეფი „ტოჩკაშა“ ქოგიჯ,
წარბეფი „ზაპიატაიაშა“,
სქანი გოროფა დოპილენს
მა თე თუთაში დალიაშა.

15 ცას თუთა მუკოხენი
მოძირანა სინათლეს;
ნუგოშქურუ ვარკითხენა
სილულე დო სიმართლეს.

აკა ჟაშხა ნასადილს
ქემოზოჯი სი ხვალ²,
ქიშკარიშა ქემორთ³
აროი „ეჰი“! ქოდიიხვალის.

20 მითე გოკონი თექ ქოძირ—
ხეთ ქედუეუვალე—
იშენი მუთუნის ვ⁴ ე⁵ ყუაფუ
ქიქე ტყურა იხვარე. *)

ს ა ე ო რ ო ფ ო .

24. ბქარი, ბქარი, ბქარი, მარა
25 დლას ვეყუუ გათ⁶ ე⁷ ბაქ;

*) რემა შელეგია—პოეტი-მომღერალი (პი წ.), ახ.-სენაკი და ს. ჯოლო.

სქანი ყოროთაჲ გინჯმართ
ჩქიმი გურიში ანთებათ.

მა მიჯორდე, სი რჯოგდე,
ეს მი მოგიწონუანს?
ქრისტიანე ქორჯოგენდა—
შურს მუ გიჩხონუანს! **)

5

25. ცირა მუქო ისვისვინანქ
ეგებ შურო ვარწანდე?
იშენით, ქეგორლოუაფულდა
შარას მიოკვანწანდე.

10

სი კვილი დო მონტებული
ეჯგუა ჯგირი მუქუ რსუ?
ჩქიმი გურიში მაქუალო
დიდაქ მუშენი დოგიტუ? ***)

26. სიმდიდრე დო სიღარიბე...
ვიშა, აშო გილ უ რს,
სისქვამ ე თ ვეეცადე —
თითი ვიშო მიდ უ რს;

15

კოს, თინა გიოსქიდ,
მუთუნე კიმშაძენდა დუს,
კუეა დო გამოცდილება —
გემოს მეჩანს ირიკოს. ***)

20

*) ჩაწერილია თვით მთქმელის ნ. კ. ბერიძის მიერ ახ.-სენაკში, 1919 წ. იან. თ. ყ ძე—Хрестом., გვ. 159.

**) ჩაწერილია ახ.-სენაკში ოლლა ხოფერიას გამოთქმით, ჩემს მიერ.

***) რემა შელევას ვარიანტი.

*

27. წიხლოღეშე სქეამი რექ
უკახლე თომა ფალო,
სქანი დუდი ქომუჩას—
ლუბაში მულ ახუნაფალო.

5 28. გური ოგურგს ჯგირო რენდა,
კილეს ულუ ირო ძალი,
სკანდა ვორექ მონდევებული,
აბა კალამი ჯგირო ქარი.

10 გურიში ქუა მიშველიდო
ვარი ვათქუა თიში ვარი,
სანუგეშოთ ქუმოძირი
ეთი ჩქიმი მაქუალი.

15 გოროფას მუ შეულებუ
მუს მეხვად ის გურუ:
იანარს, სინჩხეს მეჩანს
შკა კვირკვეს უჩქუ ჩხურღ. *)

20 30. „ირო პწყალენქ გოროფას
გური შემეწუხებუნი“;
ცოდაში ნწყვილი თის, ოცადე —
მუთი მა მეწყინებუნი.

გოროფა ეფერთ ნივთირე,
მუშით იბადებუ გურსე---

*) ქართ. ვარ.: „სიყვარულს რა არ შეუძლია —
მას აბდალი რას მიხვდება,
იანვარში სიცხეს მისცემს —
შუა ივლისში გაყინდება.“

მოწონება და სურვილი
მუში დუდიშოთ გილწრს.

31. „სიმდიდრე და სიღარიბე
ვიშო--აშო გილწრს;
მოწონება და სურვილი 5
მუში დუდიშოთ გილწრს.

სისქვამეთი ვეცად
თითი ვიშო მიდწრს,
კოსე თინა გიოსქიდ,
მუთუნი კიმშაძენდა დუსე. *) 10

32. დინაფილი ცხენიში ლექსი.

„ეჩი და ხუთი თე თუთასე
ვოჯანჯდი კარე ს,
გური შეწუხებული კოჩი,
აზრის ვორდი შხვანე რს.

ყირი კოჩქე კომორთუდო 15
გალე გაგემომიკანე ს,
შენწეობას მერჩანთია,
გური კოდომერჩქ ალ ე ს.

ხათ ე გა მწვაღუნი თეს,
კალამი კომიკებუ ხეს, 20
შეუდირთი ქარუას
ლორონთი კომარზენს ხეს.

მუდა სიტყვას ჰპარჯქენი
გევობუ ჩილამრრი ჩხეს.
მუშენია თქუანქედა 25
ვირგენქ დინაფილი ცხენს.

*) ყველა ეს სასიყვარულო ლექსები ჩაწერილია ჩემ მიერ ახ.---
სენაკში, ოლ. ხოფერიას გამოთქმით.

ვო უბედური ჩქიმი ცხენი,
 უკვალეთ დინაფილი,
 ეგებ რობუს დინოძნდა,
 ძალიში გინორგინაფილი;

მ) თუნთიში გორიცონილი დო
 ჯიში *) წყარიში რგელაფირი,
 სკანი მინჯე გ ე თხუებუ
 დიდ ონჯლორე ძირაფილი.

მა სი, მიშა, ვართირანდი
 10 სუმი ოშიანი სალარიშა,
 ეგებ გიმოჩამილი ორდ ე ,
 კირიბი დო ქაცარიშა.

ირინერო ალალი რდი
 ჯიმაცალო ალალიდი,
 15 მეკვალეს არძო უჩქუ,
 შონეთი მუდა ქუჩარენი

მიშა, ეში კავოცოთა
 მითინი ვაგვეაუჩარენი. ***)

33. ჩ ო ნ გ უ რ ი .

ასე ქობთქუათ, ჩონგური, ჩქიმი დო სკანი გაქირება,
 20 ჩონგური, სი მუ შეგილებუ, ვეეგადვე განჩინება,
 უბედურ ჩქიმი დუს, ირიფელი ქუა ჩქინდა მურს,
 მუდგა რიცხვის დეებადი ნი, მონობდვენო უჩა ბედი,
 ლურუქ ჩქინდა ვამორთუდო, დუთქ, ვა მაცვილე, ხეთი,
 ვოჯანუქი ნი ართი დიხას, გ ე თუ ჩხორო წანაქ,
 25 ვამიმოხვარ, აბანაქ, ვართი აპთიაქიში წამალქ,

*) ჯიში ---ნაყინა წყარი.

**) ლევ. კვერკველიას ლექსი, 22 წ . . . ს. შხეფში ჩემ მიერ ჩაწე-
 რილი (სენაქ. მაზრა). კვერკველია იბ. ა. ცაგარელი—მ. ვ. , გვ. 68.

თეზმა ხანიში ღონჯირათ ოქიში ელაფირი მათუ,
 ნაკურტალ, ცხენიცალო კოჩკი მუმოჯინასი ნი,
 ქომჩინენსი ლეხიცალო მიდგაქ მკომოჯინასი ნი
 მუთაქაში დინანჯირათ, დუთქ, გემარც ქიქი,
 ვამმოხვარუ წამალენქ, შორაშე გიმძირუ ნტერქი 5
 ჩქიმი დუღა გურს დორქუნს, მითი ქრისტიანი რექი!
 ჩქიმი მომნაგეშე კოჩი ვარე ცა დო დიხაში შქას,
 მა მუში მანწარას გევეწვალი ნი, ენა მუქო უჩქუ შხვას,
 დიხვამ, მუშ დიდებაქ, ღორონს ვწირე მადლობას,
 მუში სახელქი დიხვამუ ნი, თენა რენო ჩქიმოთი მარდი. 10
 ჩხორო წანა-რე ვამკომქუნუ ნი, კიკილქ ომიკომ, ღართი,
 ირ კოს გურს დორქუნა არძო ჩქიმი გაქირება თქვანდა
 ქმათქუედას,

ღორონს მეტი მუთას ვთხულე ჯგირო ქედმახუნედას
 კვირკვეშ თუთა სინხე რენ-დო, იანარს ჩხურუ უჩქუ,
 თეჯგურა უბედური ბელი მა მუ ღორონთქირე მუჩუ, 15
 გოხოლუთ, არჩაია, ვჯოხო სახელი გუჯუ.
 ირ კოს გურს დორქუნს ჩქიმი გაქირება ქოძირე ნი,
 ართი დიხას ვადმაქანცე, ჩქიმი ამბ ე დობჰარე ნი!...*)

34.

ღჩი დო რუო კვირკვეს ვოჯანული კარენს,
 გური შეწუხებული კოჩი არზის ვორდი შხვან ე რს, 20
 უირი კოს ქომურთუმულუ, ვალე გეგმომქანენს,
 შეწოზას მერჩანთია დო გური ქოლოპირჩქალეს,
 უცებ გემაკურცხანუ-დო, ხეთე გამწულყაუნნი თეს,
 ქარლადი კიდირს ქომნობძულუ, კალამი ქომკ ებ ხეს,
 შეუღირთი ქარუას, ღორონთი ქემარძენს ხეეს, 25
 მულა სიტყვას ბჰარუნქი ნი, ეკმუობ, ჩილამური ჩხეს,
 მუშენი-რე ბკითხენქილა: ვირგუ დინაფირი ცხენს,

*) გუჯუ არჩაია, უფეხო მეჩონგურე, 30 წლ, ჩაწერილია ახ.-
 სენ., სტუდ. მიხ. კანკავას მიერ, 1919 წ.

- ჩქიმი ცხენი უბედური, უკვალეთ დინაფილი,
ეგებ როპუს ელაძუნდა, ძალით გინორგინაფილი,
თუნთიშ გორისონილი დო, ჯიშტიშ-წყარიშ*) რგილაფირი,
სქანი მინჯე გეთხიებუ, დიდი ონჯლორე ძირაფილი,
5 ჩქიმი საყროფო, შური დო გურიშ' უსხუნაფუ-მიშა **)
სქანი მანგიორი ცხენი მა მუნერო დავანიშნა!...
ირი ნერო აღალი დი, ჯიმაცალო აღამი რდი,
მა სი, მიშა, ვართირანდი სუმოშიან სალარიშა
ეგებ გემოჩამილ ორდე კირიბი დო ქაცარიშა,
10 ხოლო თაქ, გელუდითი, ბრელი ეკაცოდილი-თი,
ირ ნათესე სქანო მოკო, ჯიმა-კათა, მორდილი თი,
მეგვალეს არძო უჩქუ: შონეთი მუდა შუკა-რე, (ნი),
მა-სი თეშა ვაგოყოთანქ—მითინი ვაგვაუჩა-რე.

გუჯუ არჩაია.

35. გიდი ემუხვარიში ლექსი.

- აბრაგალაში ქებულიდ კნიაზი ემუხვარი დო
გილე,
15 ქკადუაში დინონწყვილს უეცარო ქენოფსკიდი,
ულორონთე მოდანოზე თაქ მუშენი ემირჩქინდი.

- ლორონს მუთას ვონდურუქე,
მოდანო სენქერე ოპკომუნი.
ლორონთქ თი კოჩი დოკყუას--
20 ჩქიმი დანოზი ოჯლონენი.

მარა სოთინი ონჯლორე ვამძირუ,
თაქით ვაგემაკვირენტ,
ლები ვორდი გაჭირებული
ლორონთი პუნდ მათხილეთ.

*) ჯიშტიშ წყარი—თირი წყარი.

**) ცხ. სახელია.

შიშიში ლურელი პრისტავეფი,
შორ-შორიშე გოფთხოზედ.
ეჩი დო ვითი ბერდენას — ჩქიმი ყურე დუდი
უქოფუდუ,

იშენით ვავორდი მასქილედე,
ლურაში მეტი მუ მორკედ. 5

მარა ინეფი შიშის ლურუნანდო,
გიდუ ოშის იყოთანს.
მემიჩქ ფერი-ალოლენა,
დიდი გასაკვირი ორდას!

არძას თეჯგურა ლოლამუდას -- 10
მიქე თე შარაშა გინორთას.
კინიაზიშოთ უჯგუშირე —
სახელოვანო მიღართას.

პრისტავენქეთი არძაქ ინტე —
გურულენქ ქენოსკიდ -- 15
ართიანიში ჯარი შენი (ჯინი შენი),
ჩილ დო სკუა მიოლვეს. —

მინდალი დო ჯვარი შენი:
რთხულენტ ურიადნიკი -- ოფიცერი,
ჩილი დო სკუა ვემიორღვათ — 20
მინდალი დო ჯვარი შენი.

თქვანი ცოდა. ვემემოდვათ —
გაქირებული ვორექ მა იშენი,
ვარა აკას ვარ — ზოგენტ --
მიშა — მიშა მაქიშენი. 25

ქირს დორევილ ართი — შენი,
ონჯლორიან' ოკო ვაბლურენი,
სოჯშახ დუდი მაქი — შენი.

- იში იმენდი ვაჟლუღანი—
გიღჲ ემუხვარიში ნარჩვი შენი.
გოგოლ სკუაქ დოჟდახჲ —
გიშალ დო შარა ვარე,
- 5 ემუხვარქ მამინჲ—გეცადინით ვაუხუჯანს.—
ნტება ყახახალა ვარე,
მუთი იყინი გეთუას—
საქმეში გინოდვალა ვარე—ჩქიმო ღურა თა-
ნაფარე.
- 10 კოჩი თქვა ვეგეცოდებუნა—
ურიაში გამნაქყანირეთჲ,
მარა ხერს ვეელანთ—
თიჯგურაში მენარჩქვანირეთ.
- მუ ღორონთქრე გემანქყორ—
ქაშუოლი ურწმუნეს.
- 15 გაქირებული თი კოჩი ყოფე,
მის ბერდენა უმტყუნენსჲ.
- შვიდებითი, ჯიმაღეფი,
ომარი დო ადამურს *)
ანწი გემგეთხუებუთ.
- 20 ვაგაყუანი ქიქე გურქ.
არძოშე მადლობელი ვორექ—
მისჲთი გიპატიებუქ,
- ვაწართათ, ბოში კათეფი,
თქვა ზოჯუნდათ ჯგირობით,
- 25 ყოროფილი ჯიმა კათას —
ხეშა გაგწოგიოლით.—
არძოშე მადლობელი ვორექ—

*) გიღის ძმები.

მისკთი თელო გიყორდით.
ემუხვარი გოხოლეთ ოქუმური *),
ქომოლი კოჩი თი ცალი ოკო,
შურო მუთაშა ოშეურენი.

მარა გურს ქორქუნდანი — 5
გაშარსვილეს ოსხუნური,
მარა თინენსეთი ქიმეფჩი,
მუთ მუნენს ოსქულენი.

ჯიმალეფი, ვეერჩქილედიტო,
თოფეფიში რღვაფადენი, 10
საწყალეფი გურულეფი,
გიმარონს დიშალვარანდენი.

ჰ6. ციხეში ლექსი.

ათე ციხეში გაკირება
მა ვამიჩქედ ათე დლაშა,
მუთ მოქენი ჩქიმი ბრალიე, 15
თინა ვადმადრალე შხეაშა.

ხამი ვამილუ დუდი დიპილე,
დუდი ვემკრმატახე ჯაშა.
დოჯირათი — დიბჯირუქი —
დურას ველქ გოთანაშა. 20

ჩქინი გაკირება თენარე,
ოთხი დლაში ხონებელო,
ირი წანი დო მინუთის,
კამურიში გოლებარე.

*) ოქუმი - დაბა სამურზაყანოში (გარეთ სამეგრელო). 20 წლ.
წინ. აშბაეი. ლექსი დაწერ. პეტრე მეუნარგიას მიერ, ზუგდ. ზაზროსა,
ს. ცაოშიდან გადმოცემული უფეხო მუჯუ არჩაიას მიერ, ჰ2 წ., ჩაწ.
ჩემ მიერ ახ. სენ.

გამარჯობა არესტანტენს
გუმორძგუა ბოშ-კათას,
ათე ციხეს, ათე დროს,
ნაბეტანი კირირე.

5 ლეხი კოჩი სკილადირი
ნაბეტანი ძვირირე.
ისი მუთუნი ვაუჭირსი,
მითი გამოცდილიენი.

10 ვითოჩხორო წანელი ვორდი,
ციხეს დოფხვილესენი,
თიწკუმა+დუ უჯგუში გური,
უჯგუში დომიყვილესენი.

თენა ვაგუტუათია
დოხტური გუმოჯინესენი.--

15 რუსენქ ფოფორი ქ ი ჩანუ. *)

37. ბოში დო ცირაში ლექსი.

ბოში. ცირა! მწრე ხვალნქენი
გოკირუნო ფირტვიში ხვალი
იში წამალს მა გიწოლე
კატუში ბჟა დო ქუკიში ყვალი.

20 სი ჩქიმი ძოკო, მა სქანი ძაჟა,
ართო ფშვათე ბჟა დო წაქა.
ჩქიმი ყოროფა ვამიყოთა
ცირა სი თეში ვაწართა.

ლორონთქ ფერი, კკუა მერჩას,
25 ირო გლახას თქუანდე,
ყუდეს გიოქუანდე,
„ბარბაჩიას“ თქუანდე.

*) ს. თეკლათი, ვლ. ყურაბანიძე.

ლორონთი ქაშარკყოლაღდას
ქაჯის იფუჩუნდე,
ბინეხის კვათუდანლო
ღურღენს მიორგუანდე.

წიწილას ქყვიდენდე დო 5
ქუკის ეკარღუნდე.
ტვინქ თეში გამენგართ—
კეტის ითქვეფუნდე.

შურიში აშალათაშა
ირო „ვა-ვა“-ს თქუნდე. 10
სქანი ყუდეს ჯანღადლო—
„სო ვორექ?“ — თქუნდე.

რჩინუ გერი ეწერული
კაბას ქუმოგიკვეწელუნი,
მა-დოხტური, სი-ფერშალი, 15
მოთ მაწვალე სი-გეშალი. *) ხალხური.

38. ს ა ე ო რ ო ფ ო .

ვარდიქ თქ უ : ჩქიღი თინა რე,
მით მურს დო შურს მინთხუნს.
ხეს ვაბჯღვაბუნს, ვამკოპწილუნს,
ჩქიმი სისქვამათ ღუს ირთუნს. 20

39.

სააბანო ვარდიში წყარი
ბაღჩას მუკეულოუნს,
ოშუმალო გემუანი
გურს ვაგიწყუნუნს. ხალხური.

*) ჩაწერილია ჩემ მიერ რემა შელევგის გადმოცემით. ახ.-
სენაკი. და ს. ჯოლო.

40.

ვარდის დო ქუქელეს
ჟირიხოლოს ოკო ბინა,
ჟირიხოლო მათალურე-
ლორონთიში გუნარჩქინა.

- 5 ვარდის კაპლის მუს არზენთ,
მუშოთ ოკო ის მეძინა?
ქუქელს ირო ახურენს,
თის ქოფხათ წარე ხინა.

41. ჩილი დო ქომონჯიში ლექსი.

- ოსკერი ოკო რეუნდასნი —
10 კიკე მუში ნებაშა,
ირო ძიცა ლაგაფი დო
მუში პატიოსნებაშა.

- ოსურს. მუთუნი ვაუწუა,
გვალას გახანგებაშა,
15 ოსურქ გაგეხანგასრდა
მუკოჯირდას ჩე ჯაშა.

- ოსურიში თხილუარე —
კოჩიში გამაბახებელი;
ცაზახი ოსურს თხილანსნი,
20 ტყვე ხომ ვარე მანტებელი.

ოსურიში მათხილარს
არძას მიღუვალე ფერი.
ვაარწყექო ლურუნი დო,
ირო ყუდეს მილახენი.

- 25 — ირო ყუდეს მუს მილახექ,
კოს ვაუხვილქენი?

შაყარუას დღას ვარძირ
მუეანს გეგახვილუქუნი.

ართი ოსურიში თხილუას
ამარი ქაგიოდინქენი,
ფერა დო ხორცი ვაგილუ, 5
ყინიკალო ნდლულუქუნი.

ირო ყუდეში მილახუნა,
სქანოთ ჩეეულემა რენო,
წესო თაში გილუნანდო
შხეაში დარიგებარენო? 10

მუმაქ დუგოგურესედო,
კოდაში გადიდება რენო.
ჯგირი ოსური პუნსიე
სი ლურელი თენა რენო?

ეის დოგიძახნანი, 15
თექი ოკო გოჯუმათა,
ოსურიში მათხილარს —
კისერს ოკო გოფურათა.

ლოგინს მუკობუალა დო
პუხუს ოკო მობუნათა. 20
ოსურს ოკო მიდალალა —
მოსმით ოკო დოხუნათა. *) ხალხური.

42. ქუქუ გვათუაში ლექსი.

ჩქიმი ამბეს იკითხენტოდა,
თითოულო მა ფთქუა,
სახელი ქუქუ ბჯოხონდო, 25
გვარი მილუ გვათუა.

*) ჩაწერ. ჩემ მიერ რემა შელევგას თქმით, ს ჯოლოდან.

ლორონს უჩქ ბრალი ვამიღუდუ,
ტყურათ ვორდი ჩილათირი,
გაქირებას მუგოშენანთ —
რთხულონთ მუმარჩქილათენი.

5 ვაქარენქ ქეთომირჩქინდუ,
ბერძენი დოცვილითია,
ფარას ბრელს მერჩანთ დო...
გეგოსქიდენა ითია.

10 მა ბოში კოსე მუ მიჩქედ,
კოჩი მუნერო ჩირთდენი.
გლახა საქმეში მოქმენდალა,
ფიფქრენდი გემოსქიდენი.

15 შხვა არძა ოკოფეს,
გესქიდეს ლოლუა დო ქითანაქ,
ლოლუა დო ქითათ დოცვილეს
მა ქიგმანწესუ ქიანაქ.

20 მა ართი კოჩი მუს ვაკეთენდი,
ნაჩალნიკიშა მეფრთიკონი.
ვართ თინარდ საზახალა—
ტყა დო ტყას გილაფრთიკონი:

(ცხენეფი გილეთხირიკო დო კოჩი გილაპილი-
კონი.)

ჩქიმი სუდეშა ქუმობრთი დო
შერიცალო გიიბჯინი,
ჩქიმი დიდა დო ჯომალენქ,
25 ჩილამურით გობჯუდეს.

გობჯუდეს, გოფხსუპეს,
იარადი დომიჩვის,
ქუხენაშა გამნომიყუნეს

ბელიოზ გაგომომითირეს.

ჯიმალენს ვოხვამანდი
ჩქიმი ნახელე კითა ლვინს.
ღია ჩქიმქ დომიძახე:—

„ქუქუ ნანა, ქუქუ სქუა, 5
ვაჲ დიასქანი+შენი, ვაჲ დიასქანიში ლურა.
ჟირი გუმოკვანწილი რუსეფი—
ამარინეშე ძუმულა“.

ღი მჯირი დო ვიშ ქოფსხაპი,
კუჩხიში ბიწკი ვიწყუნე, 10
რუსი, დიდაში მაცვილარქ,
თოფი ქიგემიწურუ.

გურს ტყვიაქ ქუმობხვად,
ხათე ზისხირქ ქოფურუ.
რუსი, დიდაში მაცვილარქ, 15
მოსმით ქაშმობუნუ.

შვიდებით, ჯიმალეფი,
ბოშე კათა დო შხვა დალეფი.
მიერთი გურს ქორქუნდათ,
ძალამი დომინგარითია, 20
ოხვამეშა გეკმაყუნით,
თვალუა დო ზარითია.

ჟარნეჩი დღას დომირგი თ
უჯიმოლ ყვალითია.

ტანისამოსი მუთ მიღუნე, 25
ირიფელი გამი+ფარითია.
დიდა დო ჯიმალენს გიჩინანთ,
შურიშა მომობხვარითია. *)

- *) გუჯუ არჩაიას მიერ ნათქვამი ჩაწ. ჩემ-მიერ ახ.-სენაკში.

43. ციხეში ლექსი.

ასე, ჩონგური, ქოფთქუათ,
გენწყვილი ციხეში გაქირება.
თითო კალო თაში ვარენდა,
თქვა გედვით გამჩინება.

5 ჯოჯოხეთის თქუანდესნი,
თაქი ცოფე საჩინება,
მაქარალი მა გოხოლთ,
ეგებ მითინი ვამჩინენდა.

10 კოჩქე, მუქო გაურზას,
ათეზმა წვალეზას,
ტერი შეხვალა+მუდას,
თეცალი დროში ტარეზას.

მუს ბრაგადა მართალირე,
გიფუჩუა სამეზას.
15 ირი მინუტის რტინა მი^ლამ,
სალდათი ქუმაცა+ლენდას.

ვაარწყეთო, ჯიმალეფი,
ტყვე გუუქყვიდ ტიფას (ნი)
ირო დლას დოხტურეფი გილეფაფუ,
20 გუმოჯინენა ნინას (ნი).

დუდიში ქუა მილუდანი—
დიკმოზუნა ხინას.
ტყაში მითოლურა ქუ^ლჯგუ,
თაქიანი მითონჯირას.

25 გიიჯინენი — გური წაგალე,
ცილოში *) მანგური ბოშ-კათები,

*) ცილო—ალმასი.

გეჰყვადილი ცემენტის.
ნუს ბრაგადა — მართალირე.

ვამუძინა მა მე ზის.
ლახარას უძახენა — უწამალე ქირიე,
დინჯირუ დო გეგნილუნი, 5
თე ცალიკოჩი ძვირირე.

თხორუაქ, თი ვეეკიშუ.
თე ცალი გასაკვირიე.
ლახის მინჯე ვეეჩინენს,
ჩე კირიში ქვილირე. 10

თე ცალი ჩქინი გაჰირება,
რუსიში მეტი კოს ვამაძირე,
მუ ეფერი რშქირენდას,
შიშაბანო **) ვაგარძლინე.

დიირძღე მუშო გოკო, 15
ვითოხუთის ვაგვარზინე,
მუჟდა სუფთათ ცხორენდე,
ციხეს იშენი ვამგაძინე.

ტანისამოსი მუშო გოკო,
სქანს სი ვემერჩქანა. 20
კიფიში შალვარი მითოკიფე,
განთხის ელმოკენქანა.

შიშიში ლურელი ბოშ-კათეფი,
კუნთხუს კინოქეშანა.
ნამთინქ მუთუნე ქოთქუას — 25
ლუს, ქენათქვეშანა.

პროვიზია მისორგენა,
ბუქო ზღვაში ლაქვათია, ***)

*) დასაბალ.

**) ლოქო.

მუქო სხულიში ლაკვატია. *)

სისქ, სწორეთ ტყუ ქუულუნდო
უშნოთ, რე ლაფა რთია.

5 თე ლექსიქ მიერთვას,
თელი ჩქინი განობას,
დიო ახალი გაზდა ბარიშნენს,
უკული მადლოსანობას.

იმენდი რე ვაგგოქყორდთ,
თქვანი პათოსანობას,
10 იმენდი მილუ ვახოლენი—
კინი ახა-გაზდობას. **)

44. ფუთარეფიში ლექსი.

ათე ფუთური ვაქარენს

მუ დლაქი რე აქარეს?

15 „პაპიროზის“ გილუფათქუნა,
ვითომს — „კუპეცი“ — ვორეთია,
გვერდის ქულა ბათქუნა:
ოში სიტყვა ქულუწუე,
მარგალურს, თი ვათქუნა.

20 ქორთულს თიჯგურას ქიგიწინა,
გურიშა ქუმოჯკათუნა.
ცხენიშა აკას ვეგიახუნე,
დროგენს გილუხართუნა.
კაპეიკიანენს, დაახურდენა,
ჯიბეშა ქელეხაქუნა.

25 შქირენს ართო გოქყორდანი,
ცვანას ვეგუხაჩქუნა.

ცახახ-თავადი-ჟინოსკუა,

*) ტახანა.

**) ლუკიანე არჩაიას მიერ თქმული, ჩაწერ. ახ.-სენ.

ასე მითინი ვაჟშეგორე,
 კინიაზობას აპირენს,
 მისეთი ულუ ბრელი ღონე.
 დეეკვირენი ქიიჩინენქ,
 თეკი საგანფეი ქორე, 5
 ვოკვირუქ, ქოთი ვორწყექ,
 გვაშა ტყეები ვაწმადორე.

ასეიანი ღროგებას გური უჩინი,
 ოსურეფიშო რე მუკორთელი.
 ხუთი კაბა, ვითი რუბაშკა— 10
 ხოლო ვარე იში ჯერი.

მუშ: ნაქას ვაშქდულენს,
 „მადისკეფი“ წკემა ულუ ქელი
 ვარენი თიზემას იზინდუნა,
 ღორონთი დო კოჩიში ქყელი. 15

სოღეთ კიმკვარჩილეთენი
 ირი დახას ოსურეფიში ღაქალირე,
 ნამთინ ე ოსურს მიარჩილენი... ნინა წუმაკვა—
 თალირე.

ნამთინ ე ოსურიშენი მუსეთი ქოთქუანანი,
 არძა თინა მართალი რე. *) 20

45. ასლანი ყურუაში ლექსი.**)

ა.

მა ამბ ე ქ შეფხვადენი, ფერი შეხვალამუდას ტერს,
 ქორთუემს ქაშუ ოლი ი ურწმუნო სახელი ქყელს.*

ზემ-ხარეშე მოფთხოზედეს,
 სუმი დლა დო სუმი სერს,

*) გ. არჩაიას მიერ თქმული. ჩემ მიერ ჩაწ. ახ.-სენ.

**) იხ. შენიშვნა ამ ლექსის ბოლოში.

ინეფი მუქო მააკიშუნდ
მა გევოსედინი ი ცხენს.

ქორთუეფი ქეკ ი პილი,
განთხიშა გეთევარინენა.
5 თუთას ტყას ქედლოსკედნა—
გვერდის ყუდეშა ვაალინენა.

ნანდული მიჩქ ვითოყირი—
ტყვიეფიში მინაგეფი რენა.
10 თუთას ტყას ქედლოსკედნა—
გვერდის ყუდეშა ვაალინენა.

ფულანდი აკას ვანოღვენდო
მეჯინელო ნდემი რენა.
ექი მა მიიფშინი ეში —
ქორთუეფი მუქო აგ უ დეს.

15 მუქოთ კრნიბჯინედინი—
ლეტას აშაარაგუდეს.
„ზაკუსკა“ ქუთეშის ოპკომი დო
ქმიფსვანჯი ბანოჯას. *)

მივარჩილი ოჯახისინი
20 ართი ცაზახი კარს ოჯანს.
ონანგერამი ცხენი მეყუნს,
ფოქვი — „თეს კომუჩანს“.

ხონი ქალაქის გრეზებლიდო,
შუკას აქილე ყარაულეფი:—
25 სუმს თოფი ქუუკებუ—
ვითი შხვას ანგურეფი.
ცხენი შულადირი პუნდუ

*) სოფელია, ქუთაის. ახლო.

ბანოჯაზე ნარულეფი.
ცხენი წყარი პიც ქემ ოფსვანჯი —
თუღლო ქეჩა მიმერჩედ.

მოსვანჯა დო თი მინუტის
სუმი ქორთუემქ გემირჩქინდ. 5
წორეთ ნტერო დავამტკიცი
მურო მუ ჯგირი გემირჩქედ.

მურთაქაში მანგიორო —
კელე დუდუშა მემიძედ.
ქორთუემქ დუც ქიგმოცის — 10
რადგანს ბძირეს დონჯირელი.

ღართი მუკ ონწყემილი მაფუ,
ცხენიშა ვამაფუ მონქირელი —
თაქი აზრიქ ქუმმაჩ —
ქიი+ფიფქრი ოში ნერი. 15

ჰე, ლეკური, კოკვათენქედა
რექ ღორონთიში გორჩქინელი!
ნაგვახუს *) დოფხვადეს —
ყარამანი **) ოკათედ —

ყარამანი კომჩინო, 20
მა ვორექ ყურუა.
მა უბადო ***) კოჩი ვორექ —
ჰაბა! ნემომინდურუა.

*) სოფელია სენაკ. მაზრაში.

**) ვვარით კიკიანი

***) ძვ. — ქ., ცუდი, მახინჯი, იხ. და შეად. ა. ხახანაშვი. — ქ. სიტყვ.
ისტორია უძვ. დროიდგან... 1919, მე-3 გამოც., გვ. 139, 10.

დღგართი და დორწყვილქ
 თექ ქდგორულუა--
 ესახალა მუქო ოკონი,
 მა სი ნემოგურუა.

ჰ ყარამანს ისხი შველა
 მუზმა მა სი მირსხენი;
 სი ვანორღვე პატიოსნება--
 კეთილ — შობილიში ზესხირი.

10 სქანიწყმა ვაგოფენო ნდვება,
 სი თოლი აკოფირსილი.
 ყარამანს თინა უჩქდ,
 მითინი ტყურა ჯურდანეფი—

ვარა სოთინი მიდნალელი
 ქორთუეფიშა კურტანეფი...

15 მოლე ჯარი გიიძირე დო,
 მუზმა შარას ქულეფი.
 ბრელი მარგალი კეთილ — შობილი,
 თექი თავადი — სქულეფი.

20 ყარამანი ჩემერცხი--
 საკმაორე გაკირება,
 უკახალე მილუდეს,
 აფხანაკური გაჩინება.

25 იპოფი და მებდინქ,
 შემდგარილე გამჩინება.
 მუზმა მა სი პკოფე
 იზმა სქანი აშენება.

ყარამანი ჩქიმი თხოზინქ
 სი მუშენი გაშქიდუ,

ქაკი ცხენს ქიგნიფხვილი —
ჩქიმ რაშიკ ვამშქიდუ.

დორკეოლი დო წყარს ქემერჩი
(თ) ი გენწყვილქ ვარშქვიდუო...

ტარჩენიშა მუევანკინი-- 5
ართი ცხენამი ქორთუ მწრს.
(ესეთი ცხენს მიდულა—
მუქო ბზოგე ეში რჯულც.)

განიშე ლივერი ქიპლოთინი,
დიხას ოჩანუანც დუც. 10
მუჟანს ცხენი მიდუღინი—
უკული მოყოთანდ ქუც.

ანწი შარაშა ვეგმარინე,
კუჩხით უჯგუ ჩქიმი ულა,
მარა უცხენეთ სო მალინე. 15
თუმაში მათსკა ჯარი მშლა.

ამდლა ეოფე ჩქიმი აღსასრული,
ჩქიმი თაქიანი ღურა,
მა ხვალე დო თეზუმა კათაწყემა.—
გარხება მუქო ვარე ტყურა? 20

შულადირი თინწყემა ვორდი
მუჟამს ცხენს გიმა+ფრთინი.
ჯოლური კოჩი სინჯა ეოფე,
კაკულია მუანთილი.

ყაზახი თინა ვაჩქედას, 25
სიმარგებლეთ დემართინი.
ვარა სი სო გალინედ,

რადგანს ლივერი მუგართვინი.

მა სუმი ბერგი მუმოვრდ,
მუეანც დიხას დუვანთხინი.

მუკი—მუკი ყაზახეფი,
5) სკა ცალო მიბუძოლუანდ.

(კაჯკალეშა ხილც მარზენდეს,
პის, მომიშოლუანდ.) **)

ბ. კ ი თ ხ ვ ა .

შენ, ყურუა, ყაჩალი ხარ,
ქვეყანაზედ კაცთა მკვლელი.

10) ველარ დაეკირე სხვას—
ჩემზედ გარდაც გყავდა მტერი.

ოჯახებში მიმხდარი ხარ,
გზაში ხალხის გამცარცველი.
წმინდანები რისთვის დაჰგმე,

15) რად აწუხებ ქვეყანასა?
მითხარ, მითხარ, პასუხს კელი!

ვ. პ ა ს უ ხ ი .

მუთი ბლოლესნი—მარგალენქ,
ვარა სი კჳოფუნდიო?

**) ასლანი ყურუა —გასულ საუკუნის 80-იან წლებში გან-
თქმული იყო, როგორც დაუცხრომელი ყაჩალი (აბრაგი). სამე-
გრელოსა და იმერეთში მის თავ-დავიწყებას და ვაჟ-კაცურ თავ-
გამოდებას შესტრფოდა მაშინ არა ერთი ახალ-გაზრდა. მარ-
ტვილის (ნაოლაღევის) ბოქაულის—ამაშუყელის მიერ იგი ერთ
დროს დატყვევებულა იქმნა, მაგრამ, მეგობართა დახმარებით,
ტყვეობას თავი დაახწია და კვლავ მრავალი ითარეშა. ბოლოს
ერთმა ქალმა, რომელსაც გაენდო, გასცა და მოაკვლევინა.

შემდეგი სტრიქონები მიმართულია სამეგრელოჲს ზელიმ-
ხანისადმი ნახსენებ ამაშუყელის მიერ. ამ სტრიქონებს მისდევს
პასუხი დატყვევებულისა, ისევ მეგრულ ენაზე. შ. ბ.

ქორთუ! ქომიჩქდკონი
დუც ვემერსოფუნდო?

ჩქიმი ამბე სი მუთ გიჩქ,
მუთუნი ჟანც ქორეუნდო?
დლას ვაგიძირქ,დო— 5
შორ-შორიშე გოპუნდო?

ნოჭულაღენს დოფხვიღეს,
ნაველი ვორდი კუჩხიში.
კუჩხის ბორკილი ქემიდვეს
გერიში ოკკომალი ჯორიში. 10

ართო ვორდი უქკუმური, უშუმური
ართი მარა წორიშიდო
ქუმეშოთ ვადამიმარგ
ჯარი ორდას შონიში (ნი).

ლადირი ხორცი ქუმომიღეს, 15
ვაჟ, სქანი მახაშალს,
ლორონთქ ქუმე გემოდგინდა,
ქალეოსხაპანქ აბაშას... *)

16. „ღაჩნიკიში“ გაკირება.

საქირო ქორე მართალი აზრი
კოჩქ თაქიანი გეპარას: 20

*) ასეც მოხდა. ყურუამ ტყვეობას— გაქცევით თავი დაახ-
წია, როგორც ზევით შენიშვნაში იყო ნათქვამი. ეს მ ლექსი,
აღბად ერთი პოემის ნაწყვეტია. ჩაწერილია ჩემ-მიერ ს. ნო-
ლაში (ს. ს. კიწია, ალერტი და გურძემს შუა მდებარე. მეო-
რე ს. ნოდა არსებობს სამეგრელოას სხვა ეუთხეში, მდ. ნო-
ღელას პირას, ზემოთ ნახსენებ ნავაზუღუს რაიონში)— იხ. „M.
ქრ.“ I ნ. გვ. V)—მ. გ.-ს გადმოცემით, რომლის სახელისა
და გვარის მხოლოდ ინიციალებს („მ. გ.“, სპ წლისა) ვათა-
ვებთ, თანახმად მისივე სურვილისა. შ. ბ.

ვუმარდოთ „დაჩნიკეფი“
ამინდიშე თე წანას.

ლორონს ფთხუათ ჯგირი ბოლოქ
აწი კოს, ვ ე წწარას.

5) თაშირე საქმე, აქიანი მყოფის
ქუაქ ოკო დ ე წწარას. **)

ლებარდეშა მეუჩამუ
თეცალი წყარი ბუნებას.
მიქეთი გეშუ პლანიტონი—

10 ვეფრჩქილეთ ნდურებას.

კუქის ჯგირს წიმინდანს
ქოთი ჯვეში ხურებას... ***)

მა თაში ფიფქრე, კილი ვაულუ
თე წყარიში ძალასენი.

15) მუგდაქ დოჯლოხოდასენი
ვაძირეჩქ ზარალსენი.

აშო ძიუთ ენოფრთით
გილაფსხაპუნთ გოლასენი.
მუშენი ოკო ვენდურათ

20 ათეცალი შარასენი?

მართალი რე მუზმათ რენი
(მ) ცირე ქორე ოქკომალი.
ევალი, ხორცის მიძვირენა
ბჟათ ვარე ოშუმალი.

25) თეთ ჯგირო დ ი წწყუედ
მაფუდეს ოსხუნალი.

*) დუუსქიდას.

**) ფულირი ციებას.

სისოქ *) მეჩირთ: ბეაშა მეტთ
წყარი აფულ ობუმალი. **)

კომისიეფს გეაშაბგორნთ,
ართი აზრის დოფსხუნუნთ.
შაყრა დლას ვაფშენა ნლო ო
ჩქი, ჩქინი დუდიშო გოფქურუნი.

კერძოთ სისოს ვოფერტ,
შხეაში ამბეს დოფუბლუნთ.
ენარე ჩქინი მიზეზი დო
კყიშენს ტყურათ ვონდურუთ. 10

დიო ირფელს გევაღეთ
ჯიბე ვაღამიმცირებუნა.
ლორონთიში შემწეობით—
ბრელი ვაგაპკირებუნა.

შაერი, წყარს უმარტთ 15
ტყურათ ვაღამებინებუნა.
სასჯელი ბძირით, და იშენი
ზისხირი შემეძინებუნა.

ართი ამხანაგი მართალირე,
დიდი შეწუხებული რე— 20
თიში შეწუხებაში გეშა
ჩქინი ხათრით რკებული რე.

ბეგი, ***) ვენარლა სქანი კირი
ჯორი ხეშე რტებულირე.

*) მწყემსის სახელია.

**) მინა ძინალი,

**) სახელია იმ მეგაგარაკის, რომელსაც მოუკვდა ნათხოვარი
ჯორი. იხ. შენიშვნა ამ ლექსის ბოლოში.

თიში ღურას თიცალო მიიქცი
სქანი კოჩანა ქებული რე.

მთელი კრება ვამტკიცენტ
თი ჯორი ვარდ მათალუ.
ნ) იშენი ათეზმა კილი
თინწყემა *) მუქ შაყარუ.

ღურას ჯორს აღოღენი
თი დლა მინჯეს ვაქარუ.
10 თენა მინჯექ ვედე თმინდა
ხოლო უფრაში აქარუ.

მიგდას გური ქეგლგაქულ
თი დლას ბეგის ძირენდინი:
ცალი თოლი სორდ მარა
მაჟირა თოლს რწყინდენი.

15) ღურა ირფელს ძნელი აფუ
ცოდა ყუჯენს რხინდენი.
ბეგიქ თიზმა სასჯელი ძირე
ჟირი ჯორიშა ღირდენი.

გარა ჯგირი, წესიშ გება
20 პაპეფი განათლებულეფი
შგალობელი ჟირი „რიადო“
ნაგურეფი კრებულეფი.

საზოგადო არძო წმინდა
კათა განათლებულეფი.
25 ბეგის პატის ვაცენდუო
არძა ტვინიში მენდულეფი.

ხუთი წანად ი ჯორიდენი

*) ჯორიწყემა.

მალურთო გემონწყილი,
ხოლო დიდი გინილ
თიხემა შაყარელი კილი.

აქ ბეგის მუ ბრალი ულუ,
ლორონს აფუდ გემონწყილი. 5
სავისტავკოთ პუნდესკონი
ლებარდემა გემონწყილი.

დუდი ონდეთ მუულუდუ
გინოძედ ართი „პლაში“
თიში პლანი ბძირითენი 10
ხათე ქიგუშქვით ტაში.

მალურთ დენი მუ საექვოდ
ოლონდ ვეველდუ თაში,
ითამ ჰაერქ მწრთენი მიჩქედ
ფერი ეუქუდუ ღვაში. 15

თელი კრება ვამტკიცენტ--
კაპეკი ვეგგადვალუ ვალი, *)
„სუდიქ“ პასუხი მორთხუდა--
„კათეფს ქოკითხით“--შო ბრალი.

ვარა, გამვოსქილითუდა, 20
გვალო მისურენა ნალი. **)
ივანიაში ***) წამალი ყოფე
ოკო იბლაენი ძვალი.

ცალი თოლი სალი ორდ, მაჟირა ყოფე თრუმე
მარლი ***)

*) მიმართვა დაზარალებულისადმი.

**) ახალი ნალები, რომელიც შერჩა ბ. -ს.

**) ქათმების ქირი.

***) გვერე, ბრმა, ფუქი.

კვეკვერეში *) გვალიცალო
კუდელი მუკაასიტინანდ
თურქული სათემოში ტარიცალო.

5 ბორკეფი მესისინაფილი
გინოქელი სკამიცალი.
სუჯეფი ქოჩქ ვედირიკედ
ჯა მანგარი სალიცალი.

10 მინჯეს ინა ლურელი აფუდ
ოკოდ ეშგატყურუკონი.
ნალიშე ფასი აშიდუო--
ოზეშა ენუ ლურუკონი?

15 ართი ვერსი ვაალინედ
გვერდი ფუთი შაბუნუკონი,
ყვილკონი მუ აში დ
ხორცი ვეერგედ კკომუკონი.

ბეგი! ფოლო ვედ იპტუათ,
ხეშ სკიბ იგი მაქუალი:
კუდელით ვედ იპტუათ
პუნს ტკიბირიში მაშუალი.

20 ღორონთიში ოქყეადალი,
თი ჯორიში მარდუალი.
თიში სახე გემაშინენი,
კოჩიშ ტანიში მახუალი.

25 ბეგის ეშენი ვეშიწუხა
სუჯიშათ ვეგლეფაფრთხუათ,
მინჯექ მუთუნი მიწის, და
ბოდიშით ვაფთქუათ.

*) კახელა, ხომლა.

მუთ ზომარენი თის ვემინჯათ, *)
ვარი ვამჯვარჭუათ.
ლურელი ეშმა ტყუურესნი
იშო დუვამარდუათ.

ვამიჩქნანო გობვეწდნი 5
უდეს ვადგორინწნი.
ბეგიქ იცონასია დო
კოჩით ეთირჩქინუნი.

იშენი ლურას ელედდო 10
თოლიშე დეეთხინუნი.
ოშენერი კილუანი ჯორი
ხეშა ქეშეერჩინუნი.

ბეგიქ სოფელს დიდი ერგ 15
გოწიშინდუ ხორიალე.
თი ჯორიში პლანი მიძირ,
მაჩამინჯე მორიალე.

ირო გუძინი ხათრისდო 20
ნურექ ჯორიში მგლოვიარე.
სორდ, ი ცალი ოხერიში,
სოფელი ჩქინს ოლიარე?

ის მუ აღე? მოცოდეთ
მუ გობვარ შარასნი.
ირფელი გილუ ოჯახურო,
თე ბარგიში ლალასნი.

მარა ვედგეთხუებუთ— 25
ვემგართას მარასნი.
ვაბოლენქ, საკირო ვარე,

*) დევეპატრონათ.

კოჩქ, ბრელი ქარასნი, *)

17. სოროფილიში გოდება.

შეწუხებას ჩქიმს ფოქუა,
შხვა საქმეს მეუტალე.
ზაფრრაქ გურს შემომეყრუნი-
დაბადებას ჩქიმს ბქყალე. **)

გუმაშინი სოროფილი,
ჩქიმი კყუაში მეწამალე!
ვაპილრნს და ჯგირიმაფუ
შხვა წამალი ვემმალე.

10 დლარიში ვიშო სქანი დუდი
ჩქიმოთრე დინაფილი,
სოროფაქ კლექო გორთუ.
გური მაფუ შინაფილი.

15 უდაჩხირეთ იპქუქუ დო
რობუს ვორექ რგინაფილი.
ვართი ლურუქ მიკორინუ,
სქანდე გური წყუნაფილი.

მარა ჯაბი მის, ულუ,
დარდი ჩქიმი მის, ოქირუ,
20 ჩქიმი დუღიში დასასჯელო---

*) ლექსი ეკუთვნის ლიპარიტ წითლიძეს, დაწერილია 1919 წლ. ივლისში, აგარაკ ლებარდეთი ყოფნის დროს, სადაც აქ ნახსენებ პირს— ბ. ა. — ს მოუკვდა სხვისგან ნათხოვნი ჯორი. პირველი ათი ხანა შეიცავს „შესავალს“ — წყლის თვისებათა აღწერილობით, დანარჩენი თვით ამბავს. მე გადვომცა ლექსი ს. ტალერში ყოფნის დროს. — აკ. ა. გოგოლაძემ.

*) მეუტალე, ბქყალე (იხ. „ბატა“ — დომიტალენქო, აქვე № 21. გვ. 73) — ზუგდილიზნია, რაც აიხსნება ავტორის ბიოგრაფიიდან (იხ. შექმდეგი შენიშვნა, ლექსის ბოლოში).

ლორონქ ცოდა თაში მოძირუ.

გურიში აზრი მემიხოთუ,
რინა გვალას გამიქირუ,
ბოშალაში მოლასუა,
ათეცალო მის უძირუ? *)

13. ასეიანი ძღაბეფი.

ახალი ამბეს მუგოშინა,
ეგებ ქოგიჩქდანი მარა.
ასეიანი ძღაბენს —
ასკვამენს პარკიში ფარა.

ბურელს გვალა წართუმუნ დო 10
ჩილამურით გილენგარა.
რუსული ქუდენს ციდულენა
იში ამბე მუქო პქარა?

გასაკვირი მუქო ვარე
ასეიანი ახალი მოდა? 15
მისეთი „შლიაპა“ ვაუღუნი
ახვაჟ, იში ცოდა.

ფარათ „შლიაპკა“ ქიყილით
ჯარიშა ულა ქეგოკონდა,
ვარა ლოლით კოქოქამი, 20
ვარა ხასლა მითოგორდა.

მარა თეთი ქოფთქუათ,
მი არზენა თე ქუდენს?
ბურელს სანქი ვაუხედე,
ფარა სოლე ულუდეს. 25

*) ჩემ მიერ ს. დოშაგეში ჩაწერილი ა. პერტაიას გად-
მოცემით, 22 წლისა, ზუგდ. მაზრაში აღზრდილი.

ბურელს ლებია გაგ, მუჩაძე,
 ქუდი ქუციდირ, დეს.
 ქვიმა ქ, მოკიშაფუდეს
 კაბაშა ქიმთუფულოდეს.

- 5 ქუდი ცირას გიორთუნი
 ოკო ორდას ნაკლას.
 კაბა ოკო მუქაქუნდას
 სარჩულამი. — „ატლასი“.

- 10 ინენს ქუდი მუშოთ ოკო
 ვაულუნა კაბაში ფასი.
 იში ონჯლორე ვაუჩქენა
 უჩათულეთ გილართას.

- ირი-კოჩი უძიციანს
 არძო თინენს უჯინენა
 15 ქულამეფი არძო ართო გერე,
 ითამ ღორონს ურჩქილენა.

- წირვა მუქო გე^ეთებუნი,
 ხათე ყუდშა მირულენა.
 რუსულს ჯვარი დუწერი
 20 ქორთული ვეკა^აბუცინენა.

ქუდქ, ვეგენომიოლასია
 კისერი გოსქილადირი აფუ.
 სავალოთ ეკოფეს
 გვერდის დიო ვაუგაფუ.

- 25 ყანქიში ფარას მერჩანთია,
 მარა ყანქის ვაუპარკ.
 ბარიშნენს მუ ოხვარ—
 ქირსუფალს ვაუგაფუ.

მშობელენს გ^ელახ

ეუღლა მულევიარინენა.
 წირვაშა წემორთანი
 წოხოლე ვეგვიარინენა.

ვაქარეფიში ფარა გეძ
 ქალაქიშა ვაალინენა.
 ახალ-ქუდამი ბარიშნეფი
 თაში გილახანდილენა. *)

დუსჲ ქუდი გიორთუნა,
 ეი თუმას იკირენა.
 კაბა მუქომი მიკააქუნანი 10 *
 ენა ირკოს მიძირენა.

ბურელს კურთა ვამაძ,
 ეფას მუდოს იშირენა.
 ჩაფლა სოფილი მააძენანი
 ლეტა მითაქყირქყინენა. 15

ჰე, ქუდამეფი! აწი რთხულენტ
 ქუდი ქიმოტუათენი.
 საზოგადო გიძრახენა
 დუდი ვეგლ ე ლუათენი.

ქუდი ვაქარს მიართვით, 20
 ეგებ დირთინუასენი.
 უკული მის უჩქჲ--
 შორიშ' კოჩქ, ეგებ ქოგიტხუასენი.

მუმა მუშე ვაგო(კოდ
 ქუდიშ' ფარას თხულენქენი. 25
 ინა დუსჲ ქიგგორთუნდა---
 კოს ვაშქიდულენქენი.

დიო სქანი ვარენი თეში,

*) გილეცოდლილებუნა.

სოფელს გილაგულენქენი.
მუშაშა ჩაფლა ვამოგიძ
თის ვაწკიწკულენქენი.

ენა წორეთ რიგი ვარე,
5) სოფელი დო რუსული ქუდი.
ფარა ტყურათ მეგიჟოთამ
გვალას გილაგილუაფუ დუდი.

„აკადემისტი“ სი ვარეკქ,
მუასკანი ვარე სუდი.
10) ქუდით კანდიორენქ ვარა
ფურჩათ გილუ ეფშა დუდი.

ქუდი ხოლო ქუსუ ვაგე,
თქვა მუქოთ ცირასენი.
ქუსე, მუქომი კაბა ოსქუნი
15) ნიტე ქუგორჩქინასენი.

მუქო ენა ვაგოსქუნი
ეგებ დაგარწმუნასენი.
გიჩქედანი, პატონეფი,
მა ვაპქარ ტყურასენი.

20) მანათიანი ქუდი გილუ,
ჯვეშიჯგუა გინგოლირი *)
კაბათე, იფორენტ ვარა,
„იუპკა“ ეკოპუტორილი.

ქორთული ჩაფლა მუგოძენა
25) ნაჩა გითოპუტორილი.
თვითონ საწკიწკარი რეთ,

*) მოწიკილი.

კისერი ელახინდლოირი. *)

19. ბოში დო ცირაში ლექსი.

ბო'ში. მუ დღა ყოფე ჩქიმო თი დღა,
მა სი პრიველს შერხვადინი.
ჩქიმი ბოშალა სი გოგირთ
ბოლოს, რე მეფხვადინი.

არძოს კაბა სოფილი ყოფუ,
მის, თი დინვოძი ცანდინი.
არძოქ ზღვაშა გემყოფუ,
კინოხ მუხ, მა იფხანდინი.

ღამერწმუნი, დამიჯერი 10
სქანი ყოროფაქ თეშ ოპყოფუ
დოხვარხვალი მემიქყვიდ,
გური თეში ომიქოფუ.

ათენარე მუნობქენი,
ტანი გინაფილი პოფუ. 15
სქანი ძირათას მნატრენდი დო
თურმე დუდი მემისოფუ.

იპქექ ყოროფათ
გორჩქინელი მაფუ ალი, —
სი ყოფექ ჩქიმ სი ცოცხლეში გემართალი, 20
ხეს დუსგოგილუა შესაწირეთ, მა საწყალი.

ჩქიმი რინა მუშა ოკო ღირ, დას,
სქანი ტკბილი ხონარს სუჯით ვეეფრჩქილექენი.

*) ჩაწერილია ჩემ წიერ ს. გურძემში. ლექსი ეკუთვნის ა. გოგიას, 10 წლ., დაწერილია 1909 წ. ჩაწერილია მისივე გადმოცემის მიხედვით.

ოხვამეშა მუშა იბდა—
სი რეჟ ჩქიმი ღორონთინი.

ჩქიმი რინა მუშა ოკო ღირჯდას,
ნამდვილი თიში მანწარარტე,
5 ჯიხას კოჩი ხვილჯდას.

აკა რჩევა ქუმობჰარი:
მუ აზრის გეევანწყუე?
ათე გოფაჩილი ჰკუა
ართ ღიხას ქუდჯეგონწყუე.

10 ვარა ბარათი ქუმო ჰარი,
ვარა სიტყვათ ქომიწყუე.
მხოლოდ რთხულენქ, ათე თხოვნა
უნუგეშოთ ვადომტუე.

ბ. ცირა. ფუჟ, ღორონთქ დოჰყუსას,
15 ეშმაკი დო მუში სუა.
ჩქიმი ტვინი გეიორღვი დო
აწი სო'მიღუღუ ჰკუა.

ხოლო რჩევას ფთხულენქენი
მუ მიჩქე ნდო. მუ გიწუა?
20 მეტი ვაგ^აცხადა ვარა—
დოპილენს გურიშ' ქუა.

მუ ბლოღინი ვაგიჩქენო,
სი უპიჯო ჟინოსკუა.
ირიფელი გუმოჯოგ^ე:
25 ოჯახი, ქომონჯი დო სკუა.

სალაყათოთ ქობძირი დო
აბა მურო' მუს თქუა.
მუდგა— მუდგას ჰჰარენქ დო

ვიშო-ვიშო ამირთუა.

ჯგირორდუო? ფურო რდუო?

ჩქიმი ბედს მა უჯერდი.

მარა სკანი თრლისმობით,

აკომიქვი ჩქიმი ბედი, *)

5

50. ბ უ ე წ ყ ა რ ი. ***)

„მეავე წყარს“ თქუანანი

ირიკოს გერგებუნა.

თაქ, მოგიზოჯუნანი

საქმე გაგკეთებუნა.

ლესიანი ვაზოჯუნთო,

10

ჯგირო მოგიფიქრებუნა.

ტანიჲ ქუა დო სისუსტეშა —

ეშმაკი დაგიფარებუნა.

მხოლოდ ზომა ექ ვაქ:

კოჩი ვაზუნა: წინამძღვარი.

15

ახალენქ გეფუჩინებუათ —

ზომათ იფხვარათ წყარი.

გამოცდილეთი მეხვად ვარა

მუთას ჩინებულენს ტყარი. *****)

მოკლე სიტყვათ მუგოშინით 20

მა მეგოლექ თენა ბჰარი. *****)

*) იმევე ავტორისა.

**) მეავე წყალი, რომელიც უხვად ამოსჩქეფს ე. წ. „ჩე-გოლაზე“, „სამეგრ.-სვანეთ. საზღვარზე.“

***) გამოუცდელი.

*****) იმევე ავტორისა. დაწერილია „ჩე—გოლაზე“ ყოფნის დროს 1915 წ.; ჩაწერილია ჩემ მვერ, ავტორის გადმოცემით.

51. ა ფ ხ ა ზ ე ფ ი .

აფხაზეთის მუ ამბე რენი,
მორთით დო მარჩქილით.
ინენს ხირუა ვემიატენე—
ათასი ქესა მარჩილით. *)

5 სოადა, სოადა გილეფაფუ (ნა)
კაბა—ღართი ხარკქილით.
ქახანს ცხენი ქოყუნდეს
მენაზრმა არდგილით.

10 ყუდშა ქიგესურებუნა,
შქა—სერს გეკლერანტალენა.
თითო ხორა მაყალეფი—
უკახალე. ეკაძარგალენა.

15 დოზოჯიე უწუენი
ციტუცალო გამწაალენა.
ხათე ლური ქუმალენა,
ბუხარს ეკიჩანგალენა.

20 ინეფიში რინა მუ რინა რე,
ხვარცა ოზლოდუახსენი.
კითის ბირცხა ვეგიაპალუ,
ტანიშა იხვატუანსენი.

ლუბაშა ხე მილჟი,
გიჩქ მუთუნს ჩუანსენი.
მუ გეკრშაპი მულჟხე
ლუბას უბურჯუანსენი.

25 ყუდშა მერთე, დღას ვაძირ—
ირო შხვადო გილჟლა.

*) მარდიშენი.

ჩილს კითხე გიწინა —
„მუთა დუუჩინუნა.“

კაპეკიში სკემეშენი
ხათე ქემკაბინუნა.
ირო ტყას მითორენა 5
შხვადო ვეგნუჯინუნა.

„მუშუბზიას“ *) გიწოლენა **)
კითის ოციკინუნა.
ოოვზიოპეტი ***) უწუე
ჟუჯიშათ ვამირჩქილუნა. 10

ხვანთქარიშო იხვამანა,
მაფას ვამიშინუნა.
მელე ვარეკ ტარიელი
მოლე მილეკანჩქენი.

საწმობონოთ ვეეჯინეთ, 15
დღას მუთუნს ვაჩუნათ.
გორცვილი ტაბაჩა მუკგოჩან
ჩხეშას გილუკვანწუნაქ.

ჟუდეს მუთა გაპალუ,
ნინას გილუტკაჩუნაქ. 20
არშიყობათ მიოჩქენა...
ცხენს ორულუნანანი.

პატონი -- ოსურქ ქორკითხანი,
პის უმუნქუნანთენი;
„ჟუდეს მუქო რეთიე?“ — 25
„ვამიჩქენა“ -- თქუნანთენი.

*) აბხ. „გამარჯობა“.

**) ზუგდიდიზმია.

***) აბხ. „გაგიმარჯოს.“

მაზაკვალი ხოლო ვარეთ;
ბირცხას გილაჩუანთენი. *)
ირი დლარხუ—დღეობას
აფხაზეფი მოლე რენა:..

5 ეჩი ქიგესურებუნა
მოკითხუ ხოლო რენა.
ინფეიში მოჯგირალა,
ნაძალი დო კოლო რენა.

10 ღორონს დუუქყუდას
არძა ართო აფხაზეფი!
ირო მოლე გილეფაფუ
ი მახინჯი ხვარცამეფი.

ქკოლა ცხენს გეძარგენა,
რუსიში ეკაქანჩალეფი..... **)

52. ს ა ე ო რ ო ფ ო .

15 აბა, ჩიტე, ქოფურიანი
თენა ქენეული თის,
დიორდე ლუბას ქუმლუდეი,
უკული ქააჯული პის.

20 აბა, ჩიტე, სქანი ქირი
მუს მომილა დენართის,
ქიქე მუკართინუანს—
ჩქიმი გური წყუნაფირს. ***) ხალხური.

*) აქ აღნიშნულია აბხაზთა ერთი წესი. თაჲის ბრჩხილებს რომ მოიპრიან—ყველას შეინახავენ და არავის გამოუჩენენ. (ეთნოგრ)

**) ეს ლექსი დაწერილია 1910 ქ. სოხუმში ს. ნორაკიას მიერ, ა. გოგიას გადმოცემით ჩაეწერე ს. გურძემში.

***) ს. გურძემში ჩემ მიერ ჩაწერილი ერ. ჩაჩიბაიას თქმით.

53. ს ა ე ო რ ო ფ ო :

პირველს თის ვოხვეწეკ,
მიქისა მუჩუ თოლიში ჯინა.
ხეს, კითი დო კალამი,
დუს ტვინი დო ყუჯიში რჩქილა.

შური ძორიში *) მათხუალო, 5
გური დო სარაგადოთ ნინა;
თიში მენდით გილურქ,
სოთინი ვეშემილებუ რტინა.

მიდგას პირველს ვოხვეწედინი,
თის ოკო მივენდევ. 10
მუჯდგა გლახა მუჩასენი
იშენი ოკო გებჯერდე.

მეტი შარა მა სო მილუ,
თიში ზოჯუას ვევენდევ?
ანწი ჩქიმოთ თინა უჯგუ 15
კალამს ვაგეაჩემენდე.

ბრელი შრომა მიძირ მარა
ჩქიმოთ მუთა შემ' ძინებუ.
ირო შხვაშოთ მიხანდებუ **) 20
შხვაში მუშათ დომირინუ.

ანწი ჩქიმოთ ვაბთქუე;
ქუეორწყეკ დროკ მემდინუ.
ბოლოს დუდი იჩინია,
მუმაქ თეში დომიჩინუ.

კვეერი მუმაში დენაჩინაქ 25
ბოლოშახ ვაგმაშინუ.....

*) ლეში.

**) მიცოდილუ.

ბაღჩას ჯგირი ვარდი ბძირი,
წილუა მოკოდ—ვამასოფუ.
მუქოთ მათშალიან—
ვარდიში ცოროთაქ თეში ოპკოფუ.

5 ჯვეში ვარდიქ გემაჯოგ,
ახალი ყვაილქ მეცოროფუ.
ვარდიში გეშა დობლურენი—
დორონთქ თინა მიქყოლოფუ.

10 სი ხომ ვარდიში უჯგუში რექ,
თიშენი გოცქვა ვარდიშორო.
მუჟანს სახე ქობძირინი,
ეებობრჯი ოშინერო.

15 რაგადი წყნარი, მოსაწონი,
ულა ნოჩქვე მშვენიერო,
კიბირი ბროლი, თოლი გვირალი *)
ტანი ზღვინდალი კონიერო **),

20 აჟახ დუდი ვაბჯოგედ,
აწი რინა ვამოხუჯუ.
სქან უმუშოთ ვეებრქ
ქომიწი—მუქო უჯგუ.

შურიქ სქანი ცოროთაქ
დამაძუნგუ, დანამუნჯუ.
ვოჯანჯედი ჩქიმი. ჯარგვალს
კარ კილერო, უმინჯურო.

25 ლოგინს თეში გილეგვარდი—
მუქო ჩქიჩქ უძუძური.....

*) ფართე, მხიარული.

***) ზომიერო.

სქანი ყოროფა გემაზინუნი;
გურქ წამირთუ უგემურო.
ჩქიმი თეზემა გილანგარა
ლორონთქმე ჯგირი ვარე.

ანამიში სქუას— 5

მუშენი თაში გამაწვალე.
ეჩ' დო ხუთი დოხთურენს
ჩქიმდა მუთა მახეარე.

ანთება დო გურიში ქუაში— 10

სი რექ ჩქიმი მეწამალე.....
ყოროფარე კოს ევილენსენი
უჩქ შურიში გაძვირება.
ფერი დო ხორციში მიდაღალა
დო სიკოცხლეში დამცირება.

სი დოზოჯი მა გალინა 15

მუთას გოქიმიინაფუა. ---
ხემა წყარს გეაბუნქ დო
სტოლსეთი ვაგგონწყუაფუა.

ქკომუაში მეტის მუთას რშქიდა 20

ღვინსეთი ვეგგობუნაფუა.
მუჟანს გოკონი დოზოჯი დო
ვარდა გოგულეებაფუა.

ვეკომირღვა ათე აზრი 25

სერო ვეგნომიჩქვა დლაში.
ქინებენქ დო ქომიწინქ და
ოკო იყუას თაში. *)

54. „ჭირი ყოროფილი“ ანუ „ახეიანი ყოროფა“.

ლორონთქ თიშენი დემაბადეს.

*) 1908. ს. მ., აბაშა. გადმომცა ავტორმა.

ჩქი ართიანს უბირდათ;
ნაშფალია დო ვარდის—
ართინერო თთხოზ,დათ.

ჩქინი ქუა—ართი ქუარე,
5 ვეშილებე იში სქიდა.
ჩქი მიცორა ართიანი
დო ვაფშენა—„მუმა დიდა“.

ჩქინოთ დიხა—ჩატლა ვარე,
ჩქი მილუნა ართი კარე.
10 ჩქინოთ ჟი ცა ქუდი ვარე,
თენა „ჯგირი“ მუქო ვარე. *)

55. ჩქიში გურიში მინჯეს.

სქანი უროთა თეში პკოფუნს,
მუქო რკინას მაგნიტინი.
შხვა ცირენს თეში გიშაჩქქ,
15 მუქოთ ძიას ბრილიანტინი.

სქანი მასკემა ვეყუაფუ
მუაუნი ქიანაში ხჯტი,
ხე გვანილი, ფუხურუა
გალიაშჩ მითნარდი.

20 მიმინოში გიოდინაფალი,
ოკოფალი კყორიდე,
თინა ვაგახიოლუნო
ხურხის გოხუტოლდე.

სქეამი პლატოკი ქოპუას,
25 ლუბა! მულგაძვენუქო
მუჟანს მომგორუანქენი.—

წიხოლე აწაძვენუდე*)

56. ს ი ზ მ ა რ ი.

ართიშახე ქედმარულუ
ლო ქობძირი თე სიზმარი.

წყარი მიიშ უკეტებაში
ჟი მალალს გუმეორდი, 5
ვაარკედ მეფეში სკუა,
ვართი მდიდარი ღო ობლოდი, **)

ღევეკვირი თე ადგილსე,
ქიიბჩინი ბაღედენი.
შხვადო ყვაეილს ვაძირენდი 10
მუთ თექ ვარგდენი.

გური მხიარულო ვორდი,
ტორონჯი დინობარგდენი,
მარა თინა მაწუხენდ—
ყორანი დინიძახდენი. 15

თე ბაღეს გაღე—გაღე,
უკტება ულუანს,
დროთ ფიქრში ჩილამურს
თოლს გომიყუნუანს.

ხან ფიქრი ღო ხან ყოროფა, 20
სერით ვამორულუანს. ***)

57. წ ი რ ი წ ა ნ ა.

წირი წანა—უჩა წანა:

*) ibid,

**) ომბოლი.

***) ს. შხეფში ჩაწერილი ჩემ—მიერ, „გ. ხ.“ გამოთქმით (40 წ.), რომლის სახელისა და გვარის მხოლოდ ინიციალებს ვათავსებთ, მისივე სურვილის თანახმად.

ირო კვინს, ირო ობუნს,
წყარი ძინულენს, ბორია ბანს, ურაგად.
წი ვალოფე ჩქინი საშველი: ირო კვინს ირო
ობუნს.

ზარზულს: კვიმა, წყარი, ქარი,
ნ) დამორჩილს: თირი... ბუქი.
მუ ოხვარ ჩქინ' ქივანას,
მის უძირ ირო უქი?

ქივანაქეთი ვადე წყნარ და
ჩქი მეფეცენტ არდა ართო.
10 ჩქინი მაკოდა ჩიტი ვარე:
მებდინეტი არდა ართო!

მითინს მუთუნი ვამკაქუნს,
ვამაძენდო ვეგიორთუ.
ვემმორღვათ, ვემმოცოთათ, კომბელადით; *)
კომწმეუნია.

15 ლორონთი! სი ჩქი კომიცორთუ.

ხან მარგალი, ხან ურია —
პტყაბარანა, მინი ქორთუ.
მუთუნი კოძენდა... ირფელს ონტუ,
ირფელქ ორქოთ გინიირთუ.

20 ირკოჩი ვარქენს: კიქე — დიდი,
ერი — ბერი, პაპათი დო დიაკონი (მისეთი ქწულუ
გური მანგარი)

შურო სვინდისიქ წურთუდა,
იკეთებუ ირი ვაქარი.

ვოუ; ჩქინი ცოდა, ჩქი საწყალი,
25 მახაჩქალი დინაფილი,

*) სიტყვიდან — „ბელადი“, ПОЖАКЪ.

ვაქარეფი კვებულები,
ქუმურთუმუ ჩქინი დროს: გილევორეთ ძაფიში
ხინსე. *)

58. აფხაზა დო მარგალი.

(დილოგი).

აფხაზა. გამარჯობა, მარგალეფი!
„გრემორძგუს“ ვათქუანთო?
მამარგალეფი ზოჯენტედო 5
კოს, ვე კათუანთო.

გექკადილი ხოლო ვარეთ:
ტანს ვეუზარუანთო?
ქალარდი ქიმეგიდათენი
ლექსის ვეგუქარუანთო? 10

მარგალი. სი—აფხაზა ზოჯენტე დო,
ნიტე გვამარგალენი!
კოჩი ეგირთანდასენი
თეში აგამალალენი.

გე დირთითიე რაგადანქო, 15
მუქო მიიგანგალქენი?
არძაშენი ებდირთათო,
მულა გემკიძარგალენი?

აფხაზა. „ვარა სოლე ედირთეთ: ნაბადია მუგოძენა,
გვერდი დიხას ქედოცენს; 20
ფერი კაბა მუკეგოქუნა—
ფერდის ოკო მუკობუნა,

ფერი ორტყაფუ მუგორტყენა—
ბაწარიას გე მანგარს;

*) ს. თინოთაში ჩემ მიერ ჩაწერილი, ვახა უფუენიას (25 წ.)
გამოთქმით.

ათეცალი მონწყილი კათას
გედირთათნი ვაგოსკუნა“.

მარგალი. „მუკოქუნას მიწონენტო?
ვართ ვარჩხილი თქვა გორძენა.

5 უფარობა გაწუხენა.
ნისიათ ვაგონდუნა.

კურთა! — ჯვარიაქურობას. *)

ძიქვა ხვალე მუგოდენა,

უკახალე ეკადარგალთ

10 მორდილი დო მორდიას.

ღორონს თიშენი დუბადებუთ,

თაში გილეცოდითათ.

აფხაზა. „ჟირი წანას ვეკოროცხე,
ოდღიშური ჟინოსკუა.

15 საბუთენს გორძენა დო
გაგმოჩეს ჩილ დო სკუა.

მინ ხაჩქენს / მინ ვაქრენს,,

მინ შორიშა უღირიჟ.

მინს დუდო ვაჭურსხებუ,

20 უბანძლუანს პატონისკუა.

მარგალი. „აფხაზა თინა ოსკუ,

ტყას მიშადირთასენი.

ხუს ბურკული კინ იდვას

ჩხულენს ეკარშენასენი.

25 სერით ყუდეშა ქემორთედა—

*) ქ. სიტყვები: ჯვარი .+ აქაურობას, ე. ი. მშვიდობა.

კებურს ეკინჯირასენი,
ხათე ლორონთი გაანჰყორუ
შქართუნი ქიმნიქუნასენი.”

აფხაზა. „მარგალენს თინა ოსკუ,
შხვას ირფელი მიდეულანი. 5
მუშის ხე ვიგეულცაცუანი--
ირო შხვაშე კარს უჯინანი.

(იშე კარს მუთუნს ვაძირენთ,
აკა თხა ღო ჰაკიში მეს. *)
თქვა ჯგირი დლაბე გაქარესდა--- 10
ვაჟ, ნიტე თქვანი ბეს. **)

მარგალი. აფხაზეფი!—თქვა ვარეთ ტარიელი ***)
ირო ბიწკით გილურთ,
ჯიბე გილუნა ცარიელი,
სოთინი „ხარჯიქ“ მოხვადას—არძა იშო .15
მიდურთ:

ირიკოს თქვა იფუჩუანთ,
„უჩა დლაშო“ მუთას ჩუანთ,
მუადგა დიდიქ გაკირდას--
აკა მართალს ვათქუანთ. ****)

*) რითმისათვის შემოკლებული — „მეტის“ > „მეტს“ >
მეს, აგრეთვე:

**) — „ბედის“ > „ბედს“ > „ბეს.“

***) „ტარიელი“ მეგრ. ენაში ნიშნავს „გმირს“, რა თქმა უნდა,
„ვ—ტყ.“ ვაფლენით. ზოგჯერ ამ სიტყვის აღსანიშნავად ხმარობენ სი-
ტყეებს—„ქომოლი,“ ვაჟ-კაცი.

****) ლექსს მიაწერენ ბ. ფალავას (ს. ბანძიდან), ნამყოფია სა-
მურზაყანო - აფხაზეთში 1902—7 წ.წ.; ლექსი ჩაწერილია ჩემ მიერ
ს. ალავერტში (მ. „ალერტი“) — აკ. ბოკუჩავას გადმოცემით.

59. ტაროზ-უბადოშ' კყიში. *)

ბორია ირქენს, შერენც, **)
ზღვა ილუნს, პოპორს ორთუ,
სინთუანი ტიბუ დლაქ,
ჯოჯოხეთიცალო გორთუ,

5 კვენს, ვალუნც დო მნრებანს,
მეხი კყონს ბელეკანს,
ათეჯგუა უჩა დლას—
კყიში გორუნს ყვეე ***) თხას;

10 საწყალი მინჯეში გოჯოგელს,
ვალი თოლენს უბარჯდუნს,
თხაში პეტელც ვერჩილე,
გურგინი რჩილას ულასუნს.

წმინდა გიორგიში რაში,
სარკოთ დიხას გილანწყუნც.
15 ნარაგადუ ჯვეშეფიში,
ტენს შიში უხატუნს. ****).

ბართვი ****) დო ჯაში ჯინჯი,
ის ოშკურინუანს,
გაჩენდ დო გიჯინე,—
20 უკული ათილინუანს!..

*) „მწყემსი უამინდობისა“ (Пастухъ непогоды).

***) ამ ლექსში ზოგან დაცულია ზუგდიდიში (სუფტ. „ს“ > „ც“), ვათაეებთ როგორც ჩაწერილს ფოთში და გადმოცემულს სენაკში.

**) მამალი თხა.

****) ულასუნს=უშლის, შეუშლის, გადარევს, ურევს.

*****) ქუცი=ბურჭი.

ირ გურგინი, ვალიშ' დროს,
ბირგულუ აშკვანს, ხვამულენს
დო შურქ ქალა სქიდასენი
კუიშ' ართ — გურო ხვამულენს!.. *)

60. ახავაჲ სილარიბე.

მუ გლახარე ი ოხერი, 5
ძვალი, ძელი სუსტი აფუ
დო გინოძუ გლახა ფერი.

ის ვაულუ დლას მოსვანჯა
ართი აფუ დლა დო სერი.
მოჯგირე განიშე უჯინე დო. 10
შორშე უძიციანს (ე) მტერი.

მუთუნი ვარე გასაკვირი
ასეიანი დროებას.
კოჩანას ვაგორუნა
პატის ცენა ქონებას. 15

კოჩი დეღარიბებუნი
დოუქყანა წონებას.
მდიდარი ირო ზიოლსურე
ღარიბი ღურუ გუნებას **)

*) ჩაწერილია სტულდ. მ. კ—კავას მიერ, ავტორის გამოთქმით (გრ. მეუნარგია). ლექსი ფლ. პოპულიარულია დღეს და რითმათა შეწყობით, ბუნების დასურბათებით და სხ. მხრ. უნდა ჩაითვალოს unicum —ად დღემდე ჩაწერილ მეგრულ ლექსთა შორის.

**) ეს და შემდეგი ლექსები (რიცხვ. სულ 10) ჩაწერილია პროფ. აკ. შანიძის მიერ, 1916 წ. სამეგრელოში სამეცნიერო მიზნით მოგზაურობის დროს. ლექსთა ქვევით აღნიშნულია მთქმელთა სახელები და ადგილი ჩაწერისა (უმთავრესადს. ეკი—აღმართი). იბეჭდება პირველად.

შ. ბ

61. *

ვარწყეთო, ჯიმაღეფი.
 მუჟო ქიანა ირთუნნი?
 მუშა კათაშ' ნაშრომთი
 ლალა კათა ირძღუნნი. *)

62. *

- 5) ქმიდა გიორგი დიდებული,
 ხესი მურე გიკებუნი?
 ძღაბი, თინა მოთი გოკო,
 ფუთქური ქოგორკიდებუნი?
 ინა ჩქიმოთ ქუმოკონდა,
 10) ბედინესი რგოფუდას;
 ინა ჩქიმოთ ვაგოკო(ნ)და,
 ჯოღორს აკუსოფუდას.

ნაპალიონ ხახუბია ს. ეკი

63.

- ირ ქიანა დომიღებუ
 ვე გემხუნუ სანდალიშა.
 15) დღას მუთუნნი ვა მისხუნუ
 ძღაბიშ' ეკოცხვანტალიშა.

6. ადამია, ს. ეკი.

64.

- შანქარს წყარი ქათუნბენი
 თეში გაფუქ დღუღაფირი
 ჩქიმეგოროფილი აქ ვარე
 20) საღლათ ორე გონაფილი.
 ის რუსი აწვალენს
 ჩქიმოთ ორე დინაფილი.

მ. შურღაია, ს. ეკი.

*) კუა ხუნდაძე, ს. ეკი.

65.

ბეა დო თუთა ალიმურს
ქიჟანაში გრმანათლებელო,
მუ ლორონთქ დრებადღ,
ჩქიმი გრმახანგებელო.

ელ. ჟვანია, (ს. უფალიკ-რი).

66.

*

ო, ჯიმა ჩქიმი ბაძუ 5
ბანძას სამართალი ვაძუ.
ტოტია დო მუშ' მაყარე
თეშ-შარას გილგებანძღუ.

ლადი ხეცია, ძვ. — სენაკი.

67.

* * *

სი მიცორქი, მა რჯოგუქი,
ეს მი მოგიწონუანს? 10
ქირსიანს აწვალენქ დო
შურსი მუ გიჩხონუანს?

ვ. გუნია, ს. ეკი

68.

* * *

იას ვარდი ირო უჯგუ
ქლირაფილი ორდასი ნი.
ქორთუს მარგალ' ირო უჯგუ 15
დინაფილი ორდასი ნი.

მ. შურღაია, ს. ეკი.

69.

* * *

ართი ვარდი ქომიჩანს,
ზოთონჯიში მაფალჟუ
ჟინოსქუას ველუდი, მარა
მარგალქ მიდმოსარგალუუ. 20

ს. გუნია, ს. ეკი.

70. რ ი ო ნ ი.

რიონიშ:პის ცაცხვიშ: ოროს,
სუფთა დელოქ მიმი წუუ.
ონჯუაში ნაზი ბინდიქ,
საიდუმლო თაშ-მიწუუ.

5 ცაღო დიხაშ: გორჩქინშდ როს,
თე რიონი გორჩქინელე.
თიში უკუღლ უგუწუნარო,
ირო თაში მუნოველე!

10 უგმუუთქუ წანერიე,
ვაგ იკვენო ვარჩინელე.
ირო ახალ ყმაწვილურო—
მოლიდინუნს ვასქირელე!

ფიქრიქ ეშე გეექარუ,
აზრი მეთხოზ ფურინელი.
15 სორე თეში ჯინჯი წყარი,
უსქირაფო გორჩქინელი!

ქუთეშიშე ფაიტონით
უწერაშა გავემგსავრით.
ქოდოფსქიდი ჟირი მარას.
20 ვისარგებლი მჟავე წყარით;

თაქი სოსეს ხალხი ბლომათ,
გილუულა ურემ-ცხენით.
ვლადე-კეკავს მიმაღ კათა
ვიშო-აშო დლა დო სერით.

25 მათი თენენს ქუვაყუნი,
„ადინაჩკა“ ვიქირეე.
აბა რიონ სოღე მოუ-ს,
თენა მოკო ქობძირეე.

იბდით ეკი ნუზუშ გოლენს,
ქვირფას ჰაერ გარძენს ღონეს,
ღიღი გოლეფ დუს გაწონენს,
ბრელი მუთუნს მოგაგონენს.

ელადი-კაკავს მივეხოლით, 5
თაქ რიონიშ' ჯინჯი V'ოფე. #)
კალაპოტიქ თემ დეკიქარ
მუქოთ წისქვილს ღარი როფე.

ადამიშ'დროს გენათუა,
თაქი რირი ვანდლულაფე. 10
ჩქინ რიონიშ' ჯინჯი წყარი,
თემ ნაწირა დელე ეოფე!

მუჟანს თენა' ქობძირინი,
ახსნა მეფჩი საბუნებო...
ღიღი სიბრძნეშ' განგებული — 15
სალორონთო სადიდებო...

ზღვა ჟირწილი დიხაშ'მეტი,
ლორონთს ბრძნულო განუგებუ;
სოფელეფიშ' მაარწყალო,
მუნათაშა მეუნდებუ. 20

ღრუბელ ზღვაშე მიიზიდენს...
მეურს ჰაერს დოყვაყვირო.
მთელ ქიჟანას დაურიგენს,
ქვინს ზეცაშე -- მოსვანჯირო.

მარა რადგან ქვიმა გოლას 25
ბრელ ვასქიდუ მდინარეშოთ.
შხვა განგება უნებებუ,
გეგმუნწყუუ სიბრძნეთ ეშოთ:

* (ავტორის მართლწერით V=„ე“--ს).

ზოთონს კვიმას ჩხურუ ცინუნს,
თირო მოცენს გოცინილი.
დიდი გოლენს თისხის დოთუნს,—
ხრამებს ძირუნქ ეფშაფილი.

5 ათენერო თირი გოლას,
ჩქინოთ ღორონს გუუნწყულ!
თიშ-ნაწარა უღულუო,
წყარეფიშოთ ღუუნწყულ!..

ინგირ, ტეხირ, რიონ, ტყვარი,
10 გოლას თირიშ ნაწირარე!
ჯინჯი თევრე იკყაფუ დო
აშო აშო ნაზირარე.

დიდება დო ქება ღორონთს,
სიბრძნე მუში უწდომირე.
15 ირიფელი დიდ სიბრძნერე
საცვიფრო დო საკვირვორე.

ბრელი ბეა დო მურიცხ თუთენს,
საზღვარ ვაუდ ბოლო ვარე!
ვართ მითინი მიანქუუ
20 ტყურათ ტანჯენს ფიქრი მწარე...

ცაში კიდეს მუ ძალარე,
თიშ-გარ-შემო მურე სუფენს.
თიშა მითინქ ვეზიანქუა
ღუს იღორენს, შხვას აცდუნენს.

25 კითხე აზრი მუ გიწუას,
სიტყვა არძას ართი უღუ:
„ვარე მუთუნ“ თეს გილინა,
რადგან კკუათ მეტ ვაულუ.
უსაზღვროში მუთა უჩქუ,

მუშობურად საზრულენა,
მუნეფიში საპირუტყოთ
ხორციშ: ნებას ასრულენა.

ჰსჯული მუთუნს ვეგეძუდას,
მცნებას აკა ვასრულენა. 5
სინილისიქ ვაამხილას,
ბოროტ გემოს აუფლოენა.

ბნელიშ: მტეოი --სინათლერე,
სალმრთო კანონ ვააკონა,
ჰსჯული --აზრიშ ნათელირე, 10
ცხოვრებაშოთ გიმნაწონა.

„სწავლა“ მუშით მუთას გორგლ,
სიკეთეშოთ ვეხვარიდა.
გაგანათლენს შურ დო ხორციოთ,
ლორონთულო იხვარიდა. 15.

აწი ლორონთქ გაკურთხანი,
თეშ წამკითხე დო გამგონე.
ჯგირ კოჩანა, ჯგირ ცხოვრება,
მერჩაძუდან მოსაწონე. *)

71 ბ უ ნ ე ბ ა

მურე ნეტარ თე--ბუნება,, 20
ცა დო დიხას ორთინუანს.
გორჩქინელი მუთი რენი--
გუმარჩქინეს ოძირუანს?

დიახ; მუთი ძირაფილი
უძირაფუს ოწურუანს. 25

*) ალექსი ბერი (შუშანია). — 1838 წ. აზ. --სენაკი. თეკლათის მამათა მონასტერი და ს. ნაქალაქევი.

თიში ძალა წეს-კანონენს
ჩქინი კკუას ოგურუანს.

ცა დო დიხა, ბეა დო თუთა,
მურიცხეფით მოქარგული!
მ) ბუნებაში სიმდიდრეცე
ცა--სამყაროს დორაზმული.

თუთარჩელა მყუდრო სერი,
გურიშ ჯადო, -- მანანარე;
შურს ასუფენს-- შორს იტაცენს,
10 თუთა უფსკრულს მონარნარე!

დღაშით ბეა დო სერით თუთა,
სიცოცხლეშო გორჩქინელი.
აზრებული კკუას ირძენს:--
სუშით ვარე ტრჩქინელი.

1მ) ცა დო დიხა ართ-მაყირას,
ხეს უნწყონა გასაკვირო:
დაჩხირ, წყარი, დიხა, ჰაერ
ცაშ სხეულო საკავშირო!..

ირიფელი გონიერო
20 წეს--რიგობით დონწყილირე.
თი ართიში საქებარო
სადიდებოთ მონწყირირე.

სქან შინაგანს დეეკვირი,
კითხი მუთუნ აზრიანი.
2მ) პასუხს ირძენს გაგებულო,
შურიშ სხეულ სახიანი.

უგონებუს გოგონუანს,
დორონთიშე მოცხადებულს. —

აზრი სხეულს გეგინოჩანს,
ნინა იტყუ დამზადებულს.

ათაქირე საიღუმლო
ათე ცნებას მი მარძენა!
ჩქინი ჟირე კკუაშ მუმა, — 5
სქუას აზრის მიცხადენა.

მუსუთ ჩქინი აზრიშ ძალა
ვანქუნი გევევირუათ.
თი ძალეფი მუთ ჩქინ ჟირე,
თიშ ვარია ვეფუქიდლუათ. 10

სინამდვილით ვამიჩქუნა,
სოლე მორთუ სინათლექ?! - -
მურე თეში მიზეზ-ძალა
ვეგმიოქვინუ სიმართლექ.

ართი თენა. კომიჩქუნა, 15
არძა სინთეშ ნარაგადუ
თინა ნამდა ვემუანქით,
მითი თენა დჰაბადუ!

დიახ-სწორედ ვემუანქით.
ვარა ორე ძალი ართი 20
სიცოცხლე დო სიბრძნეშ მუმა
ნათელ სინთეშ გამანათი.

ათენარე დიდ ბუნება,
დიდ-ნათელი გომარჩქინე.
გორჩქინელენს გიბხაბაკუთ, 25
უგურჩქინუ მის გარჩქინე!

იკიკათით დიდი ბრძენენქ,
ჩქინ ტანს სუა გუუკეთით.

ცხენ-ურემით გილასერგელს
გიოსქილუთ გააკეთით.

ჰაერ-პლანენს ცოდვილენთი,
ვაუჯგუნო ტანიშ სუა.

მ) გეგმიგონით ბრძენი კათაქ,
ქოდაბადით თენერ სქუა.

მარა მიჩქუ თქვანი ღონე:
თქვა მუთუნი ვაგვარჩქინე.
აბა არძაქ ღუს დუკონით,

10 ლორონთირე გომარჩქინე! *)

ბუვე გუთუ აფაქიაში სიტყვა:

ლორონთი ხეს ნუ ემოლა,
კოჩით ვორექ განაწირი.
მიშათ იმედი მიღუღუნი,
ქირ-სუფუალო მა ვაბძირი.

15 მილალატეს, დამიმზადეს;
საქმე ხერხით გასაწირი.
თე ღლა თაში მობძუღუდა,
ასშახ მუშენ ვაგაპწირი.

20 ტან-ხასილას კან ვეგებძუ
ფიკარიში გინაჯირა.
კუჩხის ბორკილ ემიძუნდო,
თოლს ვამლუ გალე ჯინა.

ვართ ქკომუა, ვართი შუმა,
ომანერე ჩქიმი ბინა!

25 გაქირვება ოაში ოკო,
ასე მუმეხვარი ჯიმა. **)

*) ალექსი ბერი (შუშანია). (კურსიეები ავტორისა).

**) ეს ლექსები ეკუთვნის ალექსი ბერს (შუშანიას) და გამოქი-
ზანა (1919 წ.) დასაბეჭდად ს. გურძემში ყოფნის დროს.

73. აფხაზეფი. *)

აფხაზეფი მოზოჯითი,
მორთითი დო მარჩქილითი.
ინენს ხირუა ვეშიატენე
მუთუნ' კესა მარჩილითი,
სოგიდა, სოგიდა გილულანი, 5
ლართი-კაბა ხარცქილითი...

ინეფიშ რინა მუ რინარე
ხეარცა ოზლოდუანსინი,
ხე ლუბაშა მილუჩანუ,
გიჩქუ მუთუნს ჩუანსინი. 10

ბირცხაშ ნოლი ვაპალუნა,
ტან'შა იხოტუანსინი.
უშუბზია— ხიოპეტი
აბხაზეფიშ სალამიე.

ხე უბონუ, პიჯ' უბონუ, 15
არძა დუდი წოლამიე,
ინენს ცალიონი ულუნანი,
ლეკუხაში ტარამიე.

ჩოხაშ' ძიქვა მადუნადო...

74. *

სქანდა ვორექ მენდვებული, 20
აბა კალამ' ჯგირო ქარი;
გურიშ სურვილ' შემისრული,

*) ჩაწერილია საგეგეთში სტუდ. გრ. თუთბერიძის მიერ.

სი გომინჯი ცაში კარი,
სანუგეწოთ ქუმოძირი
ეთი ჩქიმი მაგვილარი.

- ჩქიმს მითინი ნუ მიძრახუ,
5 შხვაშა მათი ვამარტინე,
ათე ჩქიმი გაქირება
მითინიშა ვამანდვინე.
ფულირი კირი კოს გვილუნს
ქობთქუენი მაშქაქრინე.
- 10 ბედიშერე მუთ მოქენი,
შხვაშა მუქო მანდურინე!
ეთი ჩქიმი სოროფილი
წანერირე ვითაამშვი,
ქობძირინი გურკ წამირთუ,
- 15 მესუსტუ დო კიდუანთხი.
ხე ქემებთხუ, გეემქოფუ:
მიწუ: „შური მუშენ დანთხი?“
გებდირთინი მეონჯლორუ
თოლს ჩილამურ მნი კვართხი.
- 20 ჩქიმოთ ლურა თექ უჯგულუ
მარა შურქუ ვეშამირთუ,
წყარით თოლი დომიშოლუ,
კონი გრძნობაქ ქომომირთუ.
„ბოში მუქი გალოლუა?“
- 25 ნახი სიტყვებითუ ვკითხუ,
დინვოჯინინ, კონი დობლური,
ბოშალაქუ თექ წამირთუ.
- ასე ვორექ, შური მიდგუ,
მარა მუშა ღირუ რინა.
- 30 მუში დროში მულაშახუ
შურსუ ვანოჩქვენო რგინა?

ცოდა ვორექ დობლურენი:
რადგან მოსქიდუნნი თინა,
თელი ქიანაში თასი
აკა ორე მუში ნინა,

სქანი გეშა დობლურენი,
ქიქეს მათი გოცოდუნდა
სქანი კუჩხიშ მამინალი,
მოინალეთ ხეს ქორსუნდა;
ჩქიმ¹ ცხენი დო უნაგირით
კავალერო ეკორსუნდა, -10.
სქანი ერთგულეებაშენი,
დუს დიპილუ გონებულა. *)

75. №-ს.

ჩქიმი ანბეს მოგოშინა,
ჩქიმი კატო, ჩქიმი დადა;
ლახალადუ თი მიზეზი, 15
ვემემქარუ მუთუნ თქვანდა.

ვარა გომოქყორდითინი
ათე ექვის შურო ვარდა.
მუ ვქიშინა ვა დამინდეს,
სოფელქ დომიყოთუ გარდა; 20

დუდიშ, იმენდი აწ ქილობდვი,
რადგან ვა გითმალე ცადა,
ბოშალასუ ვეგუორექ,
დინაფილი მათუ მადა,
თე ქიანაშ ცხოვრებაში, 25

ვითამ გავათევო ვადა?
ნინას მუქო არაგადე,
გინობქყვადუ თიზმა კირი,

*) მიხა გიგენავა, იქვე.

გეგლაბეილრი, გეგლაბსომი,
მუკოთ ონდღეს, სინჩხეთ პირი,
გურსუ დომიკუანსინი
გვალო ვარე აქი ეირი:
ირი კოსუ გუვაჯოგი,
ლორონთ თე დლა მოთ მოძირი?

- გურიშ ფიქრი გავანდვენნი
ფერი მითინი აქ ვა რძირი...
დღას მუთუნნი ვაახვარუ
- 10) მისით ბედი აფუ კვირი.
უსარგებლო ვორექინი,
ათექ დომიყვილუ გური;
დუღშა ვამმახვარინე და
მუშა მიდგუდასი შური.
- 15) ჯოჯოხეთი მაძირუათუ
თე სოფელი უგემური.

- გურქუ დარდით დომიშინდუ,
ვამოხვარუ აწ დოხტური:
დლა მემილუ წვალებათი,
- 20) ვართი სქიდი, ვართი ვლური,
შურო ქორწანს დალობადა
გურს ქორქუნდა უბედური. *)

76.

- ლესი ვორექ სევდაშე
ბალნიცას მოკო ბინა,
- 25) სინჩხეს ოკო მიზიმუნდას,
ვარა ცუცქი, ვარა თინა
დუს ხეს ეინმომისვანდას
ეირიხოლო კოკობინა,

*) მიხა გეგენავა, ს. ეჯჯეთი.

სწორეთ დიმოსკლიდუანს
მა თინეფიშ დინოჯინა. *ibid.*

77. *

ბრელიშაზ მინდომი
სკანი აშაქოლიდაფა,
მარა მუთუნქ ვა გომირთუ, 5
ლუს ვოძირი ტყურათ ჯაფა.

სკანდე თურმე გრქოგერი,
ვიშო აშო გილუოფაფა,
გვალას ქიშარქყოლაღუქო
გოვქყორჟ შურიშ მაფა. *ibid.* 10

78. ანბანთ - ქება *)

- ა. მითარქე **) ბრძენი (ნი)მუნე მრმდინარენს წარე
ცოროფა?
- ბ. ბორკილი ვორექ უსაშველეთ ბაწარ გიმობუ ვითო-
ჩხორო ფა.
- გ. გომინწყი-მიშველი-ქმმეხვარი გურს მიღხენს თე-
ცადი ცოროფა.
- დ. ღმბადებაშე ვამოქირუღუ ასე მუორე ეცალი
ცოროფა?

*) ანბ. — ქება — უძველესი ფორმაა ქართული მწერლობისა. „ანბ.-
ქებას.“ იპოვიტ თეიმ. I, არჩილ მეფის, ვახტ. VI (სამღვთო ისტო-
რიის გაღექსეა), ბესიკისა (+1791) და მრ. სხ. ნაწერებში. შეად. აქ
მოთავსებულნი „ა. — ქებანი“ ბ. თ. სახოკიას — მიერ ჩაწერილ „აქა-
რელ ქალის ა. — ქებას,“ მოამბე, №10, 1901, გვ. 7—8 ა-ბ-გ-დ) ამ
ფორმამ ჩაუსახა უკვდავ აკაკის ერთი ლექსი (იხ. „ქ. ანბანი,“
„ჩემი ნაწერები“, II, 1913, გვ. 90—96). აქვე კი: №. № 6, 102.

**) მრავალ ტეხნიკურ დაბრკოლებათა გარდაღახვის შემდეგ შე-
ძლება გვეძლევა (იხ. გვ. 26) ტექსტში სიმოკლის ნიშანთა შეტა-
ნისა ზოგიერთ შემთხვევებში (ჩ, რ, უ):

- ე. ეცალი უროთა შიგოდინუანს. ეეშერძინეს ვართი
მუოუნს.
- ვ. ვიშ მიოყოთი თე მინუტის, მასი გირჩენქ, ვედ-
გეზარას,
- ზ. ზესხირჩ ქოჯლუნდა ე ცალიუროთუაქ მათინიშე
ვენდგენჯაუას,
- ც. ცავა გირქენს დიო ბოში რექ უკული დოიკყანს
- 5 თ. თითო-თითოს არძო თქუანს, მარა ვავარზე და-
ჯერებას,
- ი. ითამ ბოშადა ვაიღრნია გარზენა თიში თაკილებას.
- კ. კილე მანგარჩ ასე გაფუ დუსუ ვარზე მოთმინებას,
- ლ. ლეხი ვორექ უროთათ, აწი ველუქ საშვალებას.
- მ. მუჯდგა ვორდე ოკო გეგორდე, ოკო მარზენდე
ყურადლებას.
- 10 ნ. მწარე ვაიჩქუ ჰამოში მეტი დიობოშირექ ვაგა-
ისინჯებუ,
- ო. ნანდულს გეგორს, ოქროთ მიგოჩქუ პატეივაგაშინ
ვაგემინჯებუ.
- პ. ოდევახტას ქედეკყანს ხეს ეგოდანს ვეგემინჯებუ.
- უ. უსამართლობა თენა ვარენო ჩეთ დიბრჩინი დო
ვაპუნს სქუანი?
- ფ. ფათარაკიქ გემირჩქინდას ხეს მი მოფთხუნს მის
მუ უწუა?
- 15 ქ. ქიმინჩ კოჩანა დუდრ დამანები აწი ბრელს სითი
ნუ თქუა?
- ღ. ლემა მილუდუ ართი სიხმარი, ლორონთქ ყუას
ჯგირობუაში.
- ყ. ყორანქ ქემორთუ, უჩათ ნწერილქ, წამალჩ ქო-
მუჩუ გურში
- შ. შიში ქობძირი ლურუმი მიჩქუდუ ვავორდი ნაჩ-
ვევი მა თიჯგურაში

ჩ. ჩილი რკუნსია მუშახვამეს დაბადება შქვითი სკუაში.
ც. ცა დო ქიანა ჩქიმი მიჩქულუ წორეთ ეფერჩქ
ქმახიოლუ.

ძ. ძვირფასი ვარდი ხეს ქომუჩუ. ძვერაქ გეიზლ
მუმარსიოლუ.

წ. წისქვილრ ორდუკო, ითამ მონწყილი, ვარდიქ
ეთექ ქეგემიოლუ.

ქ. ქეხანქ გიშე^ნლუ, ეზმა ხიოლქ არძოქ წყარიშა
ქიგემიოლუ. ^ჩ

ხ. ხეთე გებდირთი, გიფქოსი ნანგარა ჩილამურიში.

ჯ. ჯგირო გოთანე, მეურქ მინდორს გრილი შუ-
რენს.

ჰ. ჰევაქ დირქუ, კიდირს მუმაგუ დარდიში ენაფუ-
რენს.

ჰაიე, ზაეს თაქ ვათე

სქანობურათ გეშხიარული.

10

ა ჯგირი ჩონჯური, ა ჯგირი ძაფი,

ა ჯგირი ბოში დო ა ჯგირი ძლაბი. *)

79. ა ნ ბ. - ქ ე ზ ა.

ართი სიტყვათ ანდამატი რექ
ვეგეპირებუ სი ბრელი ცქვაფა.

ბ. ბროლიში კისერი, ღვა იაგუნდიში 15
თოლიშოთარექ სი მოძირაფა.

გ. გურიში მალამა შურიში ჩსონაფა
სი რექნი ექი, სორე მუნაფა?

*) შ გერსამია (40 წ.), ს. ალერტი; ჩაწერილია აკ. ბოკუჩავას
მიერ ავტორის გამოთქმით.

დ. დიდი ნივთი რეკ სი ე სოფელს
მუქო დარსკვანდ კოჩიზი ღურაფა.

ე. ეფერი დღა მობძღვასიო
ჰამო ნინათ ღე მერაგად ე ?

5 ვ. ვარიში გაამათ „ოცოს“ თქუანდე
ღუმოგურუე მა ვემეფხვადე.

ზ. ზაფრაში *) წამალს მიბზადენდე ე
სკვამი ხეს კილეს კილამირღვანდე.

10 ც. ცე ბოშია დო სი მიზოჯნდე
შიოსრულეებლო მა მინქუანდე.

თ. თურქი დო ურიას ქეშეწყენარებუ
ადამიანიში ეზემა წვალემა.

ი. ირფელი ქუა თიწყემა მოქყორდ
მუჯანს მაშინი სკანდე ალემა.

15 კ. კისერი მეტყვათე ზისხირი ვაურსუ
მიზეზი ეშე — სკანდე წვალემა.

ლ. ლური ვამილუ სერი დო დღაშით
უსკანეთ შხამირე დროში ტარება.

20 მ. მუხმას მიცორქ ნინათ ვეთქუე --
ვართი აქარე ინა კალამს.

ნ. ნოტე მითინი დოპილუნდას
დოუმარღქ გვალო ძალამს.

ო. ოკონდა ლურელი გითელეებუდა
მოქარუანდე ჰამო სალამს.

*) ზაფრა — გურიში მოკათაფა. ძ. ბ - ვა.

3. პიჯი მისკირ, გური სუსტიე
ქიმშუოლი ხართაბალას. *)

ე. ეინი ჰავას ლამპარო დგექ
თუღონი ჰავაში მასინთებელო.

რ. რისხვას ირზენქ ითი ჰამო რე 5
ტიბინი გვალას მაკეთებელი.

ს. სუსტი გურიში იმენდი რექ
მანგარი გურიში მალენებელი. **)

ტ. ტარონჯი რექ სიმართლეშე
შორიშე თოლიშა მალორებელი. 10

უ. უღურუში წამალო
წარმოდგენილი რექ სი ბუნებაშე.

ფ. ფრინველეფიშე მითა ბძირი
გეტოლებუნი პირადობაშე.

ქ. ქიანას აკა სი რექ 15
მუთუნს გექჲ დო სახტე რექჲნი.

ღ. ლურელჲ შუტყუ სქანი სიახლეს
თელი გიშმორსუნს გვალო გრძნობაშე.

ყ. ყოროფა გილუ პატიოსნური
სიტყვა მტკიცე დო ირ' (ო) უტყუარი. 20

შ. შურიში ბინა რექ თვისებიანი
ვარექ შხვაშორო შეუპოვარი.

*) — „ხართაბალა“-ს, მოყვანილი ფორმა წარმოებულა „ხართა“-ს
ანალოგიით (=კურტანს), ზმ. დო + ხართ + უა =დატივითა,
შებოქვა-ს. შ. ბ.

***) შეად. გადაჯგუფების მაგალითები (გვ. 23 და შემდ.)

ჩ. ჩილამური გილუ ბრილიანტიში
ძიცა, კიბირი ჩე უმტუარი. *)

ც. ცოდა მარდი სკანი ხეს რე
სკანოთ ხარენს ზღვა, ცა ღო ბარი.

5 ძ. ძიცას დიქყანქ ცა სარკილირე
მოწყინდქენი დიშენუაფუ.

წ. წირუა ღო ხვამა სკანი ხეს რე
შხვა ჯოჯოხეთიშა მიწურუაფუ.

10 ქ. ქკუიანი რექ, ნიქიერი რექ
სწავლა უმოძღვროთ გიგურუაფუ.

ხ. ხატო ღო ჯვარო სი მიმოჩქქ
ეშენი სკანჩ დუდი მიფუჩუაფუ

ჰ. ჰაიე, ზოიე ათაქ ვათენქ **)

80. ა ნ ბ ა ნ თ — ქ ე ბ ა. (ლაუმთავრებელი).

აქ, ე ქიანას სი რექ სამოთხე, სი რექ სიცოცხლე,
სი რექ ღორონთი.

15. ბრილიანტი რექ ბეკეტიშ, თოღი, კოჩი სო იგი სი
ვაუჟორდე?!

გოგილუნა ღუს შერწირენა, ბედნიერ თინა, თქვა
რეთ მიშოთი!!!

დიდაში ნახა მითინ ვარგუნი, მიჩქუდას ნიტე სი
სოლე მორთი?!

*) სპეტაკი, თეთრი.

**) სამსონი ჯოხტაბერიძის ლექსი (60 წლ.), ჩაწერილია ს. კურხუში, ძ. ბერულავას ასულის მიერ, 1919 წ. აგვისტო. სიამოვნებით აღვნიშნავეთ მეგრ. ენისთვის აუცილებელ საღიაკრიტო ნიშანთა სწორ ხმარებას ჩანწერის მიერ.

ედემიშ ბალის ჟდახუნანი, ვფიქრენქ თინარე სქან:
საუჩაშო,
ვარდეფი ღუს' დითმაგიკრენა, იცქვირინანა ვიშო
ლო აშო,
ზომა ვაულუ სქანი სისქემას, ერჩქინელი რექ მუგ-
დენი რაშო,
ჰამო სიტყვეფი, ჩხე ჩილამური, სქან მის ვანატრუ
მუშჩ ღურა ღლაშო?!

თოლი ღო წარი, ნოშქვეერი ცალი, თუმა ქვეჩერე,
ქუბურიშ' ფერი, 5
იადონეფი იკვირებუნა, რექ რახან თე ცალწ სი შშვე-
ნიერი.
კოს მა ვაფივქრე ფასიქ გაიდვას, მუშა ღირჭნი
სქან'ჩე კისერი,

მიმინოცალი, ნაზი, სვერელე, ოშ შხვაშა ღირუ
სქან ტანადობა,
ნამდვილ ვარდირე სქანი ღვალეფი, ბრელ კოს ონ-
ჯარუ სქანი ცირობა,
ოქრო, ვარჩხილი სი მუშოთ გოკო, მუ სქან სა-
ქმერე ამპარტოენობა. 10
პიჯვარს მიგაწერ, ხატო მიმოჩქუქ, მსურა სი მერჩათ
აქი მეფობა,

ჟი ცას, ბეა ღო თუთა, მურიცხი, უსინათერენა
სქან სინთეწკელა,
რექ სი ნამ ადგილს სანთელ ი ვაკო, ექ დიახ ვა-
რე ღლას' უკუმელა,
სირმაცალო გილაშიბირი, ტოლი ვარჯუნსი სი სქა-
ნი ხელა,
ტორონჯიცალი, ნაზი გვერელე, არძას სი უჯგუქ, მუ
გავაგრძელა! *) 15

*) ს. გეჯეთი და ქ. ფოთი, სტუდ. გრ. თუთბერიძე.

81. ვარდიში აზრი.

ვარდიქჲ თქუ ჩქიმნ თინარე,
მითი მუ^რსუ დო შურს მინთხუანს.
ხეს ვაბჯღვაბუნს, ვამკობწილოუნს—
შორ' შორიშე დუს ირთუანს. *)

82 * *

- 5 ადამიანი კოჩიშ' სქუას
ნატრი მუთუნს ვაახვარუნო?
ნატრიქ კოსუ გეურთუნი
მუთუნ' წიგნის ვაქარუნო?
ეფერი მითინი ქრისტიანეს
- 10 თე ცალ(ი) ვააბარუნო?
ქომუჩანი შემწეობა
გაქირებულს ვაახვარუნო?
ეფერი სნეულობა მოკე
ჩქიმი სკილადა ვეშილებე
- 15 წამალი მუთუნს ვამოხვარუ
ექიმს დუდი დავანებე (ნ):
ჩქიმი მაცვილარი სახე
ათე ცალი დაბადებე
ვიცოცხლენ მუშოთ მოკო
- 20 წვალებაში თუდო ვორდე. **)

83. * *

ღორონთქ თაში უბედურო
მუშენ პუ^რ დო ღუმბაღუ.
ბადე მუშენჩ ქილომიდგუ
წუხარებას მოთ მიშავდგუ.

*) სტეფ. გაგუა, ჩაწერილია გრ. ხუროძის მიერ 1915 წ.
<ახ. სენაკი>. Var. იხ. № 38, გვ. 86, აქვე.

**) გრ. თოთბერიძის (სტულ.) მიერ ჩაწერ. ს. გეჯეთში.

თეში გური წაშიგონუ
მუ ვქიმიინ ვემევეხვალი.
ოძირაფალი მომიშორიო
ჩქიმი გურიში ფულირი ვარდი.

ნიტე ქიღინი ქიანას 5
ჩქიმი ცალი უბედური
გური ირო მაგარსწ დო
ცხოვრება მილუ უგემური

მითინიშე მა ვა მორკუ
გეძიცა დო გლახა გური. 10
უჩა ბედი სი გონდურუქ
სკანდა მილუ დასანდური.

მით მა ვა მიგორსი დო მჯოგუნ
თის ურიჟანს ჩქიმდე თოლი
მით მა მიგორს მწარე გურით 15
იშენი თაში დეველონი.

მა ვქუნსი დო მხვას ახარენს
თაში ში ვტყვი გევეგონი. *)

84. მარკიხოლი.

უბედური ჩქიმი დუდი,
ვაარწყექო დორღურუნი, 20.
ჩქიმ შოშია მარკიხოლი
მუ ცოდა-რე მონდურუ ნი?
ქემევერთი ნი, ქიიბჩი ნი:
ჩქიმოთ გური ორკუდუ ნი,
სი შოშია მარკიხოლი 25.

*) იქვე. იმავე ჩამწერისა.

- მუშენი-რე ქყორუქ, ნი??
ვარა თის, ფიქრენქო,
ოქოფალო თხორზუნქი ნი,
სქანჩ მაქოფალი კაჩაღენს,
5 ვარა სოთინი ვგორუნქი ნი?
ადამიანი დღას ვალურუ
ანთებათ ვეჭუდას,
კოს ეფერი ვაუწუა,
საფულეშა მეუნდას!..
- 10 ცხადი ჯაბის ორდას, დო
სიზმარო გეშუდას,
კოჩი თეში ვადოჩაღა,
მუ ეფერი ვერგუდას!... *)

85. „ია - ია“-ს.

- 15 გვერდი წანაქ გვეთუ, მუთ სიზმარი მა ბქუნს დო
ემმაკურო ეთოპუნს, თეში გითმომიღანს გურს,
ბოლოს თაში გიმიძირუ, ვათომ თქვანიწკემა ბლურს,
ჩქიმჩ დუღიში ოსხუნალო წორეთ სქანი დუღი პუნს!..

- იჩჩ სიკეთე—სიცოცხლეს პრიველ, ლორონს მა თის
აჰშახ შორიშე გიჯინელი, აწი ხოლოშა დეგეხოლე,
20 გურიში მარღუაფალი სიტყვა მუთუნენრო ქემა-
ცოცხლე!...
ღურა —დღაშა ვაპიღედო, შურჩ ქომიდგე—ქემა-
ცოცხლე!...

- არძა სოლე მარაგადე ჩქიმჩ დუღიში გაქირება,
ირო წვალებური ვორდი ვამიძირუ დარხინება,
ყოროფაქ დემაქყოლუ, ქეგომირჩქინუ მა ანთება
25 მილიონიშა დუაფასი ართი თქვანი დაახლება!...

ბერელი. ქიანა გილავერთიდო, შურო ბრელი გიიბჯინი,

*) შ. კანკავა, ახ.-სენაკი, სპკ. ლექსი.

მარა თქვანი უსკვამაში - მა სოთინი მითა ვძირი,
ქითა—ფერი ვასაქირენს, ვართი ჩელაია ქვირი, *)
თექ, მიღვას გეღირსას, მუში წონა დეეპირი!...

ხანიშე რექ ახალ—გაზდა მუთა გაფე გვიალი,
ტკვილი ნინაში მენდული, ხუმა ფორთოფიანი, 5
კისერი ჯგირი, თოლი ფართო, სახე აღმასიანი,
მიღვა კოს გახარენს თქვანი თოლი გვირალი!...

მუღვა უკუმელას ორდე ნი, ვასაქირენს სანთელი,
სქანი ძირათა დო გორუას მა ვაპოკო ნათელი,
მა ვორექ უბედური, სქანი ყოროფაში ხართელი, 10
ქეშემიწყნარი ანწი ვარა, სი ჩქიმი ცოდაში ხარგელი!...

თქვანი სახექ, მუმეწონუ, პრიველი თქვანი ძირაფას,
ირო თქვანდა მაჯინუაფ ოქუმა რე დო გილართას
აჟშახ თქვანდე მველუდი ხეში მოპოტინაფას,
მარა ვორწყექ ნოკადლექ ჩქიმჰ ეკოდინაფას! 15
მისივე.

86. გოსაშინეთ უშუქყოლადე,
(შ. ბ.-ს.)

ოლექტკანდარს **) გევოხედი დო
მეველუფუნდი მა შქა ზღვას
ბალანგარი ქარქ ელელე დო
ქემკმოყოთუ კინ ძგა ზღვას.

მერეკელა ***) სერ, გოხოლულდე 20
მადლოლე ნი მა თექ თაში,
მარა სინთე მუს მოხვარულდე /

*ქ=კარგი თვალებიანი.

***) ოლექტკანდარი — მუკობრეთა გემი, --военн-судно, судно пиратовъ.

***) მთვარ. ლამე,

გიკმაქუ ნი მაბედქ თაში.

მა ღო ჩქიმი ოლეტკანდარ[•]
ვიკეკუდით ოლე ზოდვას
ღო ჩქინ ხოლოს ართ კანდარ
5 გიკეკელულდ, თექ ძგა ზოდვას.

ეკივილი ღო ოლეტკანდარ
ქე მუანდვი თი კანდარს
ღო გურს ირფელ ქენივქარი
მუთქ მადლოლუნ მა თი წყარს.

10 ქეხანს გივცადი ღო მორლიას *)
ქენვოსხაპი ოლეტკანდარს
ქუს გინმუნწყუნქ მა მორლიას
ღო უჩინანქ დიდ მადლობას თი კანდარს.

ოლეტკანდარს გეეოხექ, ღო
15 მეველუფუნქ შქაბან[•] ზოდვას
ზოდვაშ[•] ბორიაქ ელ ე ლუ ღო
ქემკმოყოთუ კინ ჩქიმ[•] კარს. **)

87. * * *

ყოროფილქ, მეშიდინუ
გოთანაშა ვემიდგინუ
20 ევდირთინი მუ ვაკეთა
გვალო გურქუ მეშიდინუ.

ყოროფილი მისჲ ყუნს,
თისი უხარენს გურს
ყოროფილი მა ვაპუნს,
25 მა მუ მიხარენს, შურს?

*) — იალონი; განთიადი.

**) ალ. კანკაევა (21 წლ.), სტულ., 1919. ახ.-სენაკი, ავტორის ჩანაწერი.

ხეს, ბექეტი მოპოგუ დო
კისერს, მინდალიონია,
ბოში გური ქოგილუნდა
ამსერჩ მიდამიყონია. *)

88. * * *

მითინიშე მა ვამორკუ 5
გეძიკა დო გლახა გური,
მით მა მიჸორს წმიდა გურით
მიშენი თაში დეველონი.
მა ეკუნს, დო შხვას ახარენს,
თაში შრეტყვი გევეგონი. 10

ნიტე ქორენო ქიანასე
ჩქიმიცალი უბედური,
გური ირო მანგარს, დო
ცხოვრება მილუ უგემური.

ლორონთი თაში უბედური 15
მუშენი კ^ნ დო დომაბადი
ოჯიჯე **) მუშენი ქულომიდგი
მწუხარებას მოთმ იშავდეი. ***)

89. * * *

მაზაკვალი ჯოხო თის—
მეხვამილაფირი კოს, 20
მა გოხოლწყ^ქ ეთი კოჩი
ჯგირო დემეკვირი თოლს.

ცოროფარე მუ ელოლათე,
საქმე გილუ ქიკე შორსე,

*) ibid., იმავე ავტორის ჩაწერით, ბ. გ. - ვას გამოთქმით.

**) ბადე.

***) იქვე, იმავე მთქმელის გადმოცემით.

გუტირხე მახაკვალს,
მოგიწყუნს, ჯგირო ხესს.

მაკითხე ღო მახაკვალი
მიჩქუ სო რე იფაფუნი,
5 თით ქომიჩქუ მუქო რენი
მინე მის ღო მუ აფუნი?

გერსი იშა ვა შკურინე
ლაკვი ეზოს, იწკაფუნი,
ტურას, შხური ვაალინე
10 რახანს გერსი გურჩ აფუნი. *)

90. * * *

ბოში რეკი მარგრალიტი,
ოქროშ მარმალიში ქუა,
ართ მითინი ვაუძირუ
ჩქიმი თოღსი სქანიჯგუა.

15 ვფიქრენქ, თაში სო ორდენი
ჩქიმი ღორონთიში სქუა,
ჩქიმი გურსე მორდუნქიდა
სი ვარია ვამიწუა.

ართშე გური ალაქვირსი,
20 საორჩიოთ ვაგომიჩქვა,
ჩქიმი გურიშ მაცვილარო
გლახა ბარათ, ვამომიჩქვა. **)

*) იქვე, იმავე მოქმედის გადმოცემით. ამ ლექსის წარმოშობის შესახებ გვექნება ლაპარაკი ზუგდიდის ტექსტებში (წ. II), — თ. გვანჯი ჩიქოვანის თქმით (ს. კვალუაში).

**) ს. ჯოლოში ჩაწერ. აგრ. ხარბედიას გამოთქმით,

91. საყოროფო ლურსეფიში ნოქყვედი.

(მ. შაირის ნიმუში).

ბჟა-იოლს სი რექ დო ბჟა-დაალს*) მა საწყალი.
სი ქიმგეხოლუენი ქომუჩას თიში ძალი,
მარა ხურგი დიშაპუნა მესუმინს დიდი წყარი,
დო სქანი უძირაფუობათ გიჩქდას გეებწვალი.

შური დო გური მეწუხებუ ვაგორწყექ ირი დღას 5
თოლს სინთექ მიდამირთ თუთას ვაგორწყექ დო ბჟას.
მა შხვა სინთე მუშო მოკო სქანი ქომიტიბუდას
დო სქანი ძირაფას ნუმმარკე უკული ვაბლურუქ დღას.

სირექ ჩქიმი შურიში კილა მარგალიტიში კოლოფი 10
მასი ვაგიგორდიკონი აბა მუშე მეგოროფი.
სქანი თოლიში მეჯინათ გური გაგომიქოროფი;
გოხვეწქ: ოჯუნალო**)) ხე ვარა ქომიქყოლოფი.

ჩქიმი შური, ჩქიმი გური ჩქიმი ჩხონაფაში კილა
ირო თეს გოხვეწქ უსქანეთ ვალო ჰილა.
მა მუთუნი მეშჩირათადა მე მიტე ვეთაკილა. 15
დო, ჩქიმი ზისახირქ დვარო იდას ოლონდ სქანო ვარდი
ბწილა.***))

92. მა თინა იპი ფქ.....

მა თინა იპი ფქ ირო დო ირო, მა ვაეუჯინექ დროშე
მუნოროთინას...
მუთი ვორექინ, თინა იპი ფქი, დინაშე რხიოლი მა
ვაგომობთირანს...
სით თინა ორდა, მუთი ზოჯუნქი, ცხოვრებაშე ფოკვაქ
ვაგიგოჯგინას!

*) ანალოგ. წარმოშ. სომხ. სახელწოდებათა (აღმოს.-დასავლ.)
იხ. ი. ყ - ძის „ლექსიკ.“ ან ნ. მარის რეც., Зан. В. О... ტ. 23.

**) ზუგდიდისში, „ოჯუნალო“-ს წილ.

***) დიმიტრი ფაღავა, ს. ბანძა.

წყუთიშ' პორპოცის კიდირ' ოძირ, — ოშქვიდათალო
ვემიგოთინანს!!! *)

93. ჰიკე ვორდინ'...

ჰიკე ვორდინ' მუს მიცორდუ თე ქიჰანა, თე ოხერი...
სამუთხეთი მიმოჩქულუ, ფიფქრენდ' ვორდი ბედინერი!
მარა მუჟამს მიი ბრდინი, მარა მუჟამს დეებქვევინი
5 ქიჰანა თეში მაძირე, მუქოთ შხამიანი გვერინი!

ქევორწყეკი მუ ამბერე, მიჩქ, ქიჰანა ვარე ჯგირი:
ვაზოჯუნსი ვარდიშ' ბახჩა, კაკლარ' ჩანს დო ძიგირი!
ჯიმას ვაწანს ჯიმალობა, ლალატ' აფუ გუმონ წყირი...
ორე თხირიში დო ბანძლი, ორე ართი ჯინიშ' ნჭირი!!

94. სი ორდი ვარდი.....

10 სი ორდი ვარდი უგუუფაჩუ, ვორდი მაბირე მა მათშალია...
გუგა ლურქულუ, გუგოპუაფ ე, შურით ქოგინთხემა, მახარა,
ქოგინიშინი თი თუთარჩელა ვარდიში ხოლოს სუდემ'
კარია...
მათშალიაშოთ გოფაჩილიში ვარდიში მინჯე რდასო-
კვარია?!! **)

95. არკვანიში ობირეში.

ნანაია, ნანა სქუა, ნანაშ' კირი მა!
15 არკვანიშა დიშამჯანუქ ვარდიშ' პირი მა!..
პის ცახორცი გამნგონწყი, — დიშგოჯინი მა:
ხენწიფემ' სქუას ქოგურაფუქ, ვაგიჩინიმა!
ყაზახიში სქუარეკი, მარა, კუქუქი,
თელ ქიჰანას ვეეპალუ სქანი უჯგუში!..
20 ოში შხვაშა თომა ღირუ სქანი ხუქუქი,

*) ლადი გავუა (55 წ.), ს. კოტიანეთის მკვიდრი, პროფესიით
პედაგოგი. ლექ. დაწერ. 1886 წ. ხონში.

**) იმანვე ავტორისა: 1886.

ანწი გიიკურცხინე დო ქუმაკუქი!..

კედირს ქოგინუტოლუა, რჩანქი „ძუძუსი“...
ბუათი მუჟამს დ'გორძლანქი, გიბირქ „დბრე-დბრუსი“...
გვეძე, ჯვარი გიწერსი დო ჰამოთი გლურხი.
ვორწყექ, — ფიქრეფ' ვაგიმონკენს თე კიქე დუსი. 5

ვარა მუ სქანი საქმე რე დიო ფიქრეფი?
სი მუთუნს ვამუგარკენა სქან' ძუძუფი...
მიირდუქ, ქაწორხვადუ ტერ-მაჯგირეფი...
ჯგირო ძირუნქ, ქიყანასი მურე ამბ^ეფი!..

ქოჩო, თი დროს გაღვენ^ე ოფიქრებედი: 10
გურს გიყვილუნდას იგი წუთიშ' სოფელი:
სითინუე კიქე უჩქე, სიღულე ბრელი უღუ...
ენეფს დიო ვეეჩინენქ, რექ ბედინერი!..

ირფელიშენი იძიცი, ნანა, დიო სი...
დიდქ იყუე, გუმანგარე ქიყანაშ რხიოლსი! 15
დუდ' ცალიერ ვადეკინა, კკუათ იოფში...
ხვალე' სქან გურიშენირე ქიყანა მიყორსი!!

სქუაგეე, გიყორდასი სით სქან' ქიყანა:
თეკი დაბადებულენა სქან, ბაბა-ნანა!
ირი ჩქინ' გასაქირქ; თინა ბთხილანა. 20
ირ სიკეთეს სქანდე ვეღუთ, თოლი-მიეიჩანა!..

ხეხუ ოლე ქალ^ექყვართი
მა ირიართო გიბირქე დო სი თოლ' დოქუტი...
ესხი ხანიშ' ჩქიმი რჩქილათ, მემიჩქ, დოშურდი...
ნანაია, ნანა სქუა, მუთ ვორდი — ვაპუნდი (ნი)? *) 25

96. მოჯგირალა.

1. მოჯგირალა მის გოკონან, მუგოშინანთ, მარჩქილითი:
მოჯგირალა ირო ყოფე კოჩიშოთი დიდი ნიბთი!..

*) იმავე ავტორისა. ს. ნოსირი, 1887.

სამოჯგიროთ მით გოკონან, ირ ნერო გასინჯითი, —
ვარა ანთას რსუნან გუჩქუნ, მოჯგირელე ხვალე
ვითი...

2. მუჭორე ურასუნთი, მიკვე მა, მოჯგირალასი!..
მოჯგირეს სოროფლიშო ხურგ' ვაულუ ნინალასი...
5 მოჯგირეში ოსხუნული მუთუნ' ვარე ქიყანასი...
ფუ მოჯგირეს, — მოჯგირეშენ' მიქ ტყვიას ვეწაზადასი! *)
3. მოჯგირე დო ჯგირი ჯიმა უირი ხოლო მანგირე...
უირხოლოქთ' დუდ' იყვიდე, არი'ანშ ვაგითირე---
10 მოჯგირეში მოსახვარეთ დუდითი ქუდიგირე---
მოჯგირეთით თინა ირგუ, ათეც'დი მითირე!
2. მოჯგირალა ის ვაჯოხო, — ნინათ უხურთქოლუე...
ღვას, თოლეფს დო პის აჯუდე, ღუს ხე უფუჩონუე...
მოჯგირეს, მოჯგირექი დუდ' ოკო ქუგულუე:
სი ჯოჯოხეთის ქენოლე დო ინა ოჩხონუე!|
- 15 ც. მოჯგირალა თაში ოკონ, ფიფქრენქ, თქვათ
ვათქვათ ვარი...
მარა ესი შურო ვაგუ მოჯგირალა ამუდლარი...
ასეიან მოჯგირალა ირი ნერო სამანცარი:
ვართ ხორცი, ვართი ჩხომი, ვართ ღვინირე, ვართი
წყარი!
5. მოჯგირეს ვახვად ლალატი, განი, ფერდი მოჯგირე
რეშე...
20 მოჯგირალა დო სოროფა დოჩინელი რე ქრისტეშე!
გარზე მოჯგირეშ' მენდულქი დუდი ოკო ინუგეშე...
მოჯგირექი მოჯგირალა დლასით ოკო ვად აჯეშე.
7. ბოლოს ბთქვათ, გინოფთარგმათ რუსთაველიში
დ'ნაჩინა:

*) შეად. იდეა ლექს. „მაყალე“, ი. ყ—ძე, გვ. 148, № 2.

სუმ ნერილე მოჯგირეშე მოჯგირალაშ გ'მორჩინა:
სიშორაში სიმონკა დო ირო ხოლოს თოლსი ჯინა...
მეჩამა დო ვარ სიხარბე, ირო ჩუქებაშ გომინა...
თიშო ლურა დო დინათა, თიშოთ შარას გილარინა!.. *)

97. სიღარიბე.

ეირნერილე სიღარიბე გიფუჩუნთი, პატონეფი... 5
ეირნერილე, ეირ-ნერილე-ადრე მაფ ნაჩინეფი!
თეთ ქომიჩქ'—აკა ვარე ოშინალო ინეთ' ეფი!
ნამ-ნამურე, ნამ უმონკანს. გინოკყვიდით, მარჩქი-
ლეფი.

ართი ჯიბეშ' სილექინე, მუჟამს მუთუნ' ვაგილუნი:
მუჟამს ჯგირო ვახორანქ, ჯგირი ეუდე ვაგიდგუნი: 10
ჩილი-სქუა ვაგლგაკეანწ, ოშფათ სანთელი ვაგირზუნი!
ცხენ-უნაგირი ვარუენსი, ლეკური ვაგინგობუნი!

„პოლსაპოკ“ ვამგოკკირკინანს დო ვანგოქუნსი
მაზარა...

რსხინსი ჩხეშა ვაწოგოძუ, პიჩვანს გორკუ ხიზალარა...
ჩაი, ყავას ვაშუნქიდა... უბედური სქანი შარა... 15
ირკოჩ' ღარიბის გიძახუ, კყელი ვაგილუნდა ფარა!!

მარა, პაიტ, უფარობა შუროთ ვარე სიღარიბე...
მუ ცოდა რე ვამილუდას, ლექინი მათუდას ჯიბე...
ელდექ ვაგმახანტურუას, ქლაშ' ვეშედგუდას კიბე,
ელექტრონეთ' ვარზინუნდას, რკინეფითი ვაგობ-
ხიბე... **) 20

*) იმავე ავტორისა, ს. კოტიანეთი. 1902.

**) ხიბა—კარი, ხიბუა—დაქერა, მოკირება, დატყვევება, შეჯგუ-
ფება (სამურზაყ.), შეად. ს. სახ. „ხიბულა“—მხიბლავი, ზუგდ. მ.
შ. ბ.

ზნეობა დო სინიდისი, სიმართე დო გოზიმუა,
ხასიათიშ: სიმანგარე, გურსი გრძობა, დუსი ქუა:
მისით ვარენო ორკუნე, ჯიმა, თიში მუ გიწუა:
კოჩი ჯოხო, კოჩი ვარე, ჯიკი რენდო ვარა ქუა.
5 აი თინა რე ღარიბი, თიშენ: ფრამულს იბწვიწუა!!

საკოჩანო თის მუთა წანს, მუში კუკი, ჯიბეშ: მეტი...
შურით დონთხაფირი ლე, ურგებელი დო ჩერჩეტი...
ფარა თის მუს უკეთენსი, - -ლულა ჯარე, ლულა კეტი
აი მის ჯოხო ღარიბი—მუუთხილე, თიცალს ერტი!..

10 ჯიმაშ: ნგარა, ჯიმაშ: ტანჯა, ჯიმაშ: ქუა, კიმაშ:
კირი
თიში სუჯქეფს ვამოხვადუ, ბამბეთ აფუ გოკუქირი!..
მუ ფერ: ბონე დო ისოფე, ძღვირი იშენ: იყი
ძღვირი. *)
მიდიონიფ დოხარგუა რაშო ვეგნიირთე ვირი!... **)

98. ოცქვაფური ლე თი ჩიჩქ!... ***)

1. ოცქვაფური ლე თი ჩიჩქ, მით ჯგირო იჯურუნსი..
15 თინა უჯორს მაგურაფალს, დუს ხეს ლფუჩონლანსი...
ირი დიხას თის ოცქვანსი, დლას ვაგიქყოლიდუნსი..
წანას ხოლო თინა უჯორს, კიდირს იხუტოლუნსი!..

3. კლასის მითი წყნარილენი, ეთი ჩქიჩქ: ორე ქვევრი:..
მარა თინა მუშა ღირუ. მითი ვარე წესიერი!
20 უწესო დო საძაგელსი კირ: შეხვადუ ოშინერი!..
კლასიშ: ნარდი, ჯგირი ჩქიჩქ: კოჩოთ იყი ბედანერი.

2. კლასის მითი ეშმაკენსი ირო მიორთუ უბადოსი..

*) ძღვირი—ირინერი ჩიჩიე, ლეთის გლახა. ანდაზა მეგრული:
---"მუ ეფერი ბონე, ძღვირი იშენ: ძღვირიე."

**) 1983 წ. ს. აბაშა, ლ. გ.

***) შკოლაში სასიმღერო ლ.

თი ცალ' ჩქიჩქ უბადო რე, კოჩო ვერგუ მუში დრო სი..
მარა მითი ჯგირიღუნე, თინა უყოს ირი კოსი...
მიქით ჯგირო ვე გურუას, ქალვოფურტინათი თო-
ლსი!... *)

99. მარგალიშ' სქვამს...

ართშახ. მუქამს სქანი ბახჩას სი ვარდეფსი ოხოლლუდი,
უჯგუშ' ვარდის ონჯლორეშე გიმაკინელ' აფულ
დუდი....
ლოგეკვირი ეთი წკელა, ბძირი—ვარდეფს თეშ უჯ-
გული,
მუქოთ ლალსი **) ბრილიანტი, მუქოთ თუთას,
ცას ბჟა ღიდი!...

5

მა ფიფქრენქი, განგებაქი იხვარუკო თელი ძალი,
მუქამს ჩქინ' წიკვილ' ქიყანას იორჩქინუ სქანი
ცალი!...
ვეიპარექ, ვეიხანტექ, მუგდენქ, ეფერქ გითოფალი!!...
შიილეგე სქანშენ' თქუან': რეექ სისქვამაშ' დედო-
ფალი!!...

10

ბედინერი თი ქიყანა, ნამუქით სი დაგაბადუ!!...
არძო მარგალს დუდი მოწონს,—გარჩქილე ჩქინ'
ნარაგადუ.
მარა თინა უბედური, მის სქან' გური ვაუნარდუ!!
თი ცალქ ხორინს ჩერცხას უჯგუ,—საქმე ოქირ იო-
კუვადუ!!... ***)

15

100. ვაგიგორქო მა?

ვაგიგორქო მა?
ვაგოკორქო მა?

*) იმავე ავტორისა.

**) =ბადახში, სპარს.; ლალი—არაბ.—სპ. („ვ.—ტყ.“), рублинъ.
შ. ბ.

***) 1905 წ., იმავე ავტორისა.

- ვამორწონქო, მახარია, სქანი კირი მა!
მიკყორუქო მა?
გორჯოგუქო მა?
ვარა ტერო მიგორქუქო, სქანი კირიმა?
5 სქანი ვორექ მა...
ვაგალორენქ მა,
სით ლალატის ნუ გამაგონენქ, სქანი კირიმა.
უსქანეთი მა,
კოტიანეთი მა—
10 მათ, შური, ჯოჯოხეთი, სქანი კირი მა!! *)

101. ტორონს ბგუქ.

- ტორონს ვოგუქ, უძალეთ ჯაშ' ეს გილასქილა-
დირსი...
ჯართი გონქირათილსი, შუმა—კომუა დინათი-
ლსი...
მიკი---მუკი იბირინანს: ელუ მუშის, ელუ თისი...
მარა ინა ვეეძირე, სო გორასი, კითხას მწსი?!
- 15 მუ ქიმინას,—გურიშ' ქუა, მის ეჩიას უბედურქი?
ფურინუათ ვეშ'ლეებუ, თოლფეშ' დ'უცვერ ჩილამუ-
რქი!.,
ინა ირკოს შებრალეებუ, ურია რდას, ოკონ' თურქი...
თი ტორონჯიშ' ბელიშ' ვორექ, ირინერო მა თის
ბგუქი!! **)

102. ა—ე.

(ანბ.—ქება.) ***)

- ათე ქიყანას—სი რექ სიცოცხლე, სი რექ სამოთხე,
! სი რექ ლორონთი!...
20 ბრილიანტიში. შხუ კაკალი რექ, მირე ქიყანას, თქვა
ვაუცორთი?!

*) ლ. ვაგუა, 1888 წ., კოტიანეთი.

**) წემანჯიხა. 1891 წ., იმავე ავტორისა.

***) იხ. გვ. 142, შენ. I.

გუგალუუნა, ღუს სი რწიზენა,—ბედნიერ თინა,
თქვა რეთ მიშოთი!...
დიდაში ნახა სი მითინ ვარგუნ, მიზოჯი, ბატა, სი
სოლე მორთი?!

ედემიშ ბალის უძახუნანი, თინა რე წორეთ თქვან'
საუნჩაშო!...

ვარდეთი ღუსი გიმმუკონანა,—გიცქვირინანა იშო
ლო აშო!

ზომა ვაულუ სქანი სისქვამას, გორჩქინელი რექ სქვა-
მეფიშ' რაშო!... 5

ჰამო სიტყვეფი, ჩხე ჩაღამურეფ' სქან' მის ვანატრუ
მუშ' ღურა დლაშო?!

თოლი.დო წარი ნოშქვერიცალი, თომა ქვეჩერე,
ქუბურიშ' ფერი!...

იადონეფი ბირას ქყვიდუნა,—ქორძირუნანი, სი
შეენიერი!...

კოს მა ვაფიფქრენქ ფასიქ გიადვას, მუშა ღირუნი
სქან' ჩე კისერი!...

ლომი რექ გურიოთ, ფუცუცი ძალით, ნესტან, თინა-
თინ ღო რექ ეთერი!... 10

მიმინოცალო ზოჯუნქ ხვირალი, გილუ უფასე სი ტა-
ნადობა...`

ნანდვილ ვარდირე სქანი ღვალეფი, მისრე ვანჯარუ
სქანი რდილობა!!

ოქრო-ვარჩხილი სი მუშოთ გოკო, მუ სქან' საქმე-
რე კანდიორობა!!

პის ჯვარს შიგაწერთ; ხატო მიმოჩქუთ, მოკონა მერ-
ჩხათ ჩქინი მათობა!...

ეი ცასი ბეაღო თუთა, მურიცხი უსინთე რენა—
სქანი სინთეწკელა... 15

რეკ ნამ ადგილსინ, სანთელი ვაკო,— ექ დიახ ვარე
დლას უკუმელა...

სირმა, ოქრო ლექ შიბილ-ტანტილი, ტოლი ვავი-
ყუნს სი სქანი ხელა...

ტორონჯიცალი რეკ, შურიშ' ძალი, ირფელ' ჯგი-
რი ლექ, მუ გავაბრელა!...

ურჩილ მელექსეს, შხვა დო შხვა არზეფს სქანი წო-
ხოლე აკოკათანსი...

5 ფილოსოფოსეფ' ბრელი ცხოვრენდეს, ჩქინი წომახუ
მულა ანთასი...

ქულტებუნა თე წუთ' სოფელი, თი დლა მობძუნა
ჩქით არძა შხვასი...

ლურა მითინსი ვეიოჩირთუ—თაშ' გინოქყვადე თენა
ეი ცასი!!

ყვავილი ნამუ გიწონებუნა, ფერ' ვაწართუმე დო ვა-
ელირაფე

შურ' მუში ჰამო---ვაუცოთამუ, ვადაჯვეშებე დო ვა-
ხომაფე...

10 ჩქით მერტებუნა ჩქინი ვარდიშ' დრო, ირო ბოლო-
შა ვარა მი ნკაფე?

ცაშ' თუდო დიხა მის გესქილადუ, მი ვალურელე,
მი ვაღინაფე?!

ძიგირიცალო კოს ნუ აძგვატუქ ერჩქინელი რეკ
რახანი ვარდო.

წარეფს ნუ წურუნქ, ირო ნუ ქყორუქ, ნუ იღვითი-
ნანქ, ნურეკ უბადო!...

ქურქული სქანი, ლურუშ' წამალი, ონატრებელი შხვა-
დო დო შხვადო...

15 ხონარი სქანი, ხონარი ცაში ქოგმაგონით, მონდლუ-
ლუანთო?..

ჯინიანობა სი თეშ' ვაგოსქუ, მუქოთ ყვარანსი ბალიში
ვარდი...

ჰატ, ონჯლორელე, სი ვადომლურე, სი ვარდე ქვევრი,
დაკვირებული...
ელოროფა კოჩიშ' მუთათ მირჩქინე, ვაგოკირუდას მი-
თინიშ' დარდი...*)

103. * * *

ირი კოსი ქუულუნო ნეტე ხუთიხლო გოდნობა:
ჯინა, რჩქილა, ტანგინაფა, შურიშ' ნთხაფა, გემოვნობა?
ქუულუნდა, მუშენ ვაწანს ელოროფა დო ჯიმალობა!.. 15
მარა მითი ბრელს გიზალანს, თურმე ქიქე ოკო ნდობა!.. **)

104. თენა მურე, თე ოხერი?!

თენა მურე თე ოხერი, თე უშურე დო უგურო?
დარტანჯენსი, გაწვალენსი დლა მეგილუ უგემურო...
ირკოს თიში სახელი უჩქუ, მუგდა რე საუბედურო!...
გურს ინა— ირფელს თის ლოლანს, მუსით, ეუდეს
ლოლანს ხურო... 10

ოკონ დოხუნს დო დოევილუნს, ოკონ აშენენს,
აცოცხლენს!...
თიშ' უმუშეთ თე ქიყანას ფასი ვაუღუ სიცოცხლეს...
მის ვაუჩქუნ, თის მეგორუნს, მის უჩქუნთი, არძა
თის ჰყენს...
დიდას დო ქვევრს აქიქარენს, მათათ ოჩქვანს ინა ქიქეს...

ქიყანაში გორჩქინაში, თის „ელოროფას“ უძახუნა... 15
თე „ელოროფა“-შ' სახელიშა ბრელ მუთუნთი უქარუნა!..
თიში ძალი დო მოხვარათ ბრელ ურწმუნო უნათუნა!
ვაგიეორსდა, კოჩი ვარეკ, გიეორს, თისით— გიძრახუნა!..
მუყამს ჯგირო ქე აჯინეკ დო ქიდიკვანეკ ფიქრებასი,
გინოკყვიდუნეკ გურბულ ირო ვარ უწუე „ელოროფა“-სი... 20

*) 1893 წ. იშავე ავტორისა, ს. სუჯუნა.

***) 1893 წ. ს. სუჯუნა, იმ. ავტ.

- მიშ „ცოროფა“, სონ „ცოროფა“, ირკოჩ ტყურას
რაგადანსი!..
- მარა კონი მაქრა წუნთის მუთუნ, ვარე თიში ფასი!!
- სითი გიგორს, თისით უგორქ, გიღებანძლუთ იშო-
აშო:
- ართიანიშ⁵ ჩილამურეთეს გილანატრენტ ღურა დლაშო!.
მარა თეს ში დამაჯერენს, თე გურქ ვემკიირთას
შხეაშო!!
- წი „ნინუცა“ გიგორსი და, წანას „ნინო“ იცი „მაშო“!..
- „ნინუცა“-სით თაშნ ოკიირუ ამდლა უგორს მუში
„ლადი“,
- მარა ქუმან „ძუკუ“ უსხუნ, ვეწე*) ბოში, კლასიშ⁶
ნარდი...
- „მაშო“ ნინოშ⁷ ვარესი რე, — ვეეკოფე მუქოთ
ლანდი...
- 10 თეს „ცოროფა“ მუქო ჯობო, დლას აქ ცოროფა ვარენ
ცხადი!..
- ქუმოწურეთ მა „მიჯნური“ — მიჯნურს ვაულალატუნნი?
ქუმოძირით მა ქომოჯი ხვალე ჩილს გეჯერდუნნი...
ქუმოწურეთ ეფერ, ჩილი გურიტ ქომონს მიენდუნნი!...
ინა არძაშ⁸ ვარესი რე, ნინათ ბრელს მით ილენდუნნი!..
- 15 თეშ⁹ უკული ნება მიღუ ბთქუე — ცოროფა¹⁰ რე ქორი!!
ადამიანს ვაუგორსი, — რე ხვალე კორინიშ¹¹ კკორი...
მუეამს საწიწკარი გრძნობათ იაფშუუ სუსტი ძორი,
ხვალე ეთი წკელა უგორს... ფუჰ, ცოროფა, დიინთ-
ხორი!!

*) მშლირი, ახალი ბოში; ჯიელი, парень.

ეოროფაშ¹ მუთუნ² ვაბწანს... ართიანს ათმუკირუნთ
თოლსი...
მით უმოსი მარჯვას ტყურენს, აქ თინა ატარენს
დროსი...!! *)

105. ვამოკო თიშ³ კაბა ვორდე...

ვამოკო თიშ³ კაბა ვორდე, ვარი, ჯიმა, ვარი, ვარი...
დე ბჯვეშებუქ გობთირანსი, იპი⁴ ფქ შხვაში საჩუქარი!.. 5
კოჩქ კაბობა იმნატრე, მუქ პუ თი ცალ⁵ საცოდარი!..
კოჩანას შუთაშა ბთირანქ, მოწამე რე ხატი, ჯვარი!..
„ტუფლი“ ვორდე, „ჩულქი“ ვორდე, თიქ მა კუჩხშა
მომიდვასი...

თი ცალ ჩურჩუტ, ღორონთქ ნუ პუ, იმნატრენდე
თეს მა დლასი:
ზარხულს ტვერიში თია იპი⁴ ფქ, დობქუნს „კალოშ“
იანარსი... 10
კუჩხ-მოდვალო გინორთელ კოს ვაულ⁶ მითინიშე
ფასი!;

ვამოკო თიშ³ „პლატოკობა“-თ, ოკყინქყოლაფარო
ხეში...
თიქ ჩხვინ დო პიჯი თით ქოსას, იგი ჩქიმო⁷ მუ ნუგეში?
მეუდინე, შხვა ქობპირუნს... მუქო ვორდა თანხმა
თეშა, —
„პლატოკობა“ იმნატრე კოჩქ, მუსუ ბჩანს ოშუმეში!.. 15
ვამ⁸ ვორდე **) თიში „შლაპა“, „ეუალი“ დო ხეშ-
თათმანი...
ღორონთქ მაშორ⁹ ეოროფილსი, დუსი მუნობხედე
მანი...

*) 1896, ხობი, იმავე ავტორისა

**) „ვამ“ — შემოკლებ. „ვამიჩქ“ (არ ვიცე) არის. +

სოროთილს პიჯ ვუფორე, ფიფქრენქ, ვარე კოჩანანი...
ხეშ თათმანობათ ვამოკო, ვავორღე ადამიანი!!

ისით დიახ ვეებშქიდა, ვორღე მითინიშ' ბალიში!...
მუ იპეექ? და მოწამე ანთას გურიშ წადალიში...
5 ნატრებაშ' ნიქი ვანორღე, მუ საქიროლე ბოდიში?!
სქანი მანგი პოეტეფსი დღასით ვეერგუნს რდიში...

მირჩქილ, --ნატრი თაში ოკო: მოკო ხვალე კოჩი
ვორღე:
თიში გური ბალხა რდასი, თექ მებალეთ მა დინვორღე....
ბხელანღე დო ვასქვამენღე, ჩქიმ' ხელობათ თის ვუფ-
ორღე...

10 თეს დიახ ქიიმნატრენქ, შირღებე თი დროს ბჩხონღე!!*)

106. ცხოვრებაში აზრი.

ცხოვრებაში აზრის ვორწყექ სიმართეში დინახალე...
თე სიმართე ცხოვრებაშო ბჟალარა ლე დო მაყალე!
თიშ უმეშეთ მუთუნ ვერგუ, ვართი ყუდეს,, ვარ-
თი გაღე...

სიმართეში მოღალატეს ვაგაპუე, **) ვაგაფალე!...
15 ღურელიშ' ემადგინალი, მალურულუმ მოწამალე, —
თელ' ქიანაშ' მონირზე რე ქომოლურო ხვალე-
ხვალე...
გაქირება დიდი მოძუ, მით თიში რე მონინალე!...
მარა იშენ ხვალე თინარე — შურ' დო გურიშ' დუმარჩ-
ქალე. ***)

107. გურიშ' ნწარე ქუა მილუ...

გურიშ' ნწარე ქუა მილუ, მუგდგენ ელაფირი მა...
20 გოსარკუას ვემუელუქ ცა მათ' მუნაფილი მა!...

*) 1994 წ., ს. სუჯუნა, იმავე ავტორისა.

**) ვაგაპირე, ვერ გაიფურჩქნები.

***) 1917 წ. ფოთი, იმავე ავტორისა.

ბრელი ბგორი ღო ქიჲანას ჯგირი კიჲე ბძირი მა!
ხანდილებას ვაგაურზი ღობზურდ, დიიბშირი მა!...

ბოშალაჲ ქომიფურინუ, სირჩინეჲ მესურუ მა!
ჩქიმი ვარდიშ' ქუჩუჩემჲ ღომ'ზომ, ღომეჟღირუ მა...
ჩქიმი ოხვამალი ხატიჲ მემდინ, ღომიღურუ მა... 5

ასშახ შხვეფსი ვოგურუანდი, ასე მიჯგუე ჟურუ მა!!!

ახაეაჲ, ავაეაჲ, მუ ღროჲ მუმოქიშუ მა?
ჩქიმი ბედიშ' ხვამარდიჲ' ზღვაპის ქაკმოქეიშუ მა!...
ცხოვრებაში დიარაშე ღროჲ გაგმობთიშუ მა!... 10
მოჯგირეფსით გუეოჲქკორდინ ანწი ვარა მის ბზუჲ მა?!..

ხვალო—ხვალე ქუღობსქიდი ომბოლჲ უმინჯურო მა.....
ღო ვორწყეჲ ვეოცოდუჲ ე ქიჲანას შურო მა?...
უმოჯგირეთ მუჲკო გაბრზუჲ, მუ ბქიმიანა შურო მა?...
ცას პუნდიო გორჩქინელი ითამ უბედურო მა?! *) 15

108. ვავორეჲ ყვერე მა!

ლეტას, წირღუს ქიიბჩინენჲ, — ვავორეჲ ყვერე მა...
მი პუნსინი, თით ქომიჩქუ ტერი ღო მოჯგირე მა...
გურს გორადიღოს შხვა დილარძუ, პის მუმეფერე მა...
თეშენ ჟურუ ვადომძახა, თინა ვა დავჯერე მა!!

სი ქიჲანას მიშაფაფუჲ, ესურე ვეკაგაჟუნე მა... 20
ეშენ' ხოლო ვადმენდურა, ეშენ' ნუ დამწუნენჲ მა...
ჩქიმ' თეცალი ცხოვრებათი მუთუნს ვაწაგიჟუნენჲ მა...
მუს მეგორუნჲ, მუ ბქიმიანა, ბატა, სქანოთ, ღურელჲ მა?!

მა ჩქიმ' ჲკუას გეთმებჯერდუჲ, სქანოთ გიღუ ჲკუა სი...
მა ჩქიმოთი, სი სქანოთი, მიჲ მუთ ოკონ' თქუასი... 25
ქიჲეს მა ლე სქან' წამალი ჩქიმი გურიში ჲუასი...

*, 1918 წ., ქ. ფოთი, იმავე ავტორიხა.

მოჯგირეში მოლალატეკ მოგება დიჩუასი!..*)

109. ამდლა დიდი კოჩი ზოჯუნქ...

ამდლა დიდი კოჩი ზოჯუნქ, კიფანეფი გალინანა...
გოცქევანა, გალორონთენა, მიკ-მუკი გიციკვირინანა!..
ამდლა სი რექ, კუმანი შხვა, თაში ყოფე თე ქიჯანა...
5 საქმექ ვაწაგირთას ვარა, მარწუხის მოგინკირანა...

სქანი ღუს ვაულალატა, ცქვათაქ ვადგოშუმუასი!..
კანდიორო ვეგნიირთა, — დეერაგადი კკუასი
ლო თი შარეფით გილართი, ნამუთ თიქ გოწურუასი...
ვარა შხვა პიჯ, მუს მეხვადუ სქანი გურიში კუასი!! **)

110. მარგალი ვორექ...

10 მარგალი ვორექ: ძალამს მიჯორს ნანაშ, ნინა მარგა-
ლოური...
ენა ოგორათალ, ვარე, — აქ მუთა რე უსქევამური!..
მის ვაუჯორს 'მუშ' ქიჯანა, მუში ყუდე ღო კებური?!..
სი ეშენ, მუს მიღირზინუნქ? მუს გიხორცქუ ჯარით
გური?!

ჯიმა რექო?, - გოჯი მალუქ: მიჩქელორთა ჯიმალოური...
15 მარა ღუსი არდებელო ვადგანებენქ, ჩქიმი შური!..
ღროკი გუმოჩინებაფუ, მურე ჯგირი, მურე ფური,
მი პუნს ტერი ღო მოჯგირე, გალენი ღო ჩქიმი
თური!! ***)

111. ს ა დ ლ ე ი ს ო .

თის დიდება — გამარჯვება
თის სახელი ღო ქება,

*) 1919 წ. სენაკი, იმავე ავტორისა.

***) 1919 წ., იმავე ავტორისა.

***) 1919 წ. 21 ფრევალი. იმავე ავტორისა. ქ. ახ.-სენაკი.

მისთვის ამუნდლა შეულებუ
გაქირებული ხალხიშ^ე რსხება. *)

112. მარებლობა.

ართი კოჩქ ქემორთუ დო
ოსურს გაგირიგენქია:
„ოსური, მარა მუ ოსური— 5
გვალა გაგაკეთენქია.

ათასობით ფარას შერჩო
ცხენი დო უნაგერსია,
ჩხორო უღული კამეჩემს დო
ჩაქვალ ჩხოუ დო გენსია. 10

მუანთილი მდიდარირე
შხვასეთი ვადგარკენცია,
სკანი კოჩანას ქოძირუნს
მუში დუს ვაგიზოგენსია.

იკითხენქ და 15
გასიამოვნენს ბრელსია;
სისყვამე ვეეკითხა ვარა
საქმე აკოცენსია.

მწოჯინალო უჩარე,
სიყვერე აბრკოლენსია, 20
მარა ენას მუ ბლოლათ
თიში რჯულს თაშჩ მოძენსია.

რითქმის ქიქე ქულა ქორე
ჩხეშა აკმუცენსია,
ჩხვინდით ნაბეტანი გირძე გედგუ 25
თეთი ქეს ქაბრკოლენსია.

*) პ. ციცხვია, ს. მარტვილი.

ტანქ დომიკყუ გინათა,
უბედური ჩქიმი დუს,—
თოლს ჩილამურიში ქირათა.

ორაგადეთ ვამაშინი,
ჰა ზისხირიში სკირათა,, 5
ვართი სიზმარო გორწყეკენი
აჰა, ჩქიმი გურიში ეინათა.

აწი სიცოცხლე ვამოზოგუ
მილამუ გვალა ხონება,
ზიარებაში მიღება დო 10
გვალა გამოშორება.

თე სოროთა მა მორთუნი
ვაშქიდაფუ ჩქიმი რჯულს,
თელო. ქუმოშქვიდუნს
ამარი გეშამილანს შურს. 15

ტანს ანთებაქ გომირჩქინდუ
გურს მალას დომიკუნს,
შურო ქემკმოჯინედენი—
უკული მათი უშველე დუს.

ვორეკენი ალაშირეკ 20
მეურქუნი ალაპუნქ,
გიბჯინეკ დო ვარძირუნქ
თოლს ჩილამურო გოპუნქ.

ირი გაქირებული ნოჯგვე 25
სქანი სოროთათ კვილი კოს,
აზრი გურს უსვილუნს დო
შური აწუხენს ძორს...

მა ვორეკ ათეჯგურა,
ვაეორეკ ჩქიმი ხუს;

ირიფელიში მადაქ მემიდინუ
გვალო უძინი აწი ლურს.

მა თიში გეშა ბლურუქ დო
მუშა პკითხა შხვა დობტურს,
5 ენა მუქოთ თაში ქორენი
ვემოწმებუქ მა ჩქიმი დუს.

აწი კომისხუნუ ქოგიჩქუდას
არძა ჩქიმი გურიშჩ ქუა,
აღამიანი ვაუძირუ
10 ჩქიმი თოლს სქანიჯგუა.

ფიქრი თქვანი მოპწონს დო
ვაგილუნა გლახა კილი,
ერთი — მორთი მოსაწონი
მოქცევაშეთ გამოცდილი.

15 ეჰე, პერო მიოტე
სკანობურა ხაქუქუა,
უნიქო ჯიში ვაგილუნდა —
გლახა აზრი ვაკანწყუა.

დადგომილო გიიფიქრი,
20 მა სი. დღას ვაგინქუა.
ეგებ გლახას პკარუნდენი
მალორენს ჩქიმი კკუა.

მუთი პკარინი თენა ბალუ
მა აქ მეტის მუთას ფთქუა.
25 მუტანს გვალა მექირდუნი,
უკული ქეს ჟითი ქოფთქუა.

ნაბეტანი ფუალათ
ჩუანს წყარი იშირუ,
ბრელი კოჩი უბედური
30 ეშმაკურო ირჩინუ.*)

*) Var. „ეშმაკობათ: იშირუ“. ნაზი. ავტორისაა.

თე ჩქიმი დუდი უბედური
თე ცალი ახრით ქირჩინუ... *)

114. უძღვენე ართი ჩქიმი ცოროფილს.

ცოროფა უბედურს
სახელი ჯოხო ის „ღურუ“,
ასე ჩქიმდა ქუმოტყობუ 5
ემშაკიკ მომწურუ.

ვოჯანუქ, ვადმორულულუ,
ვოხექ, ვადმოხუნუ,
სიცოცხლე გამიძალღუ
ღურუ ქუმომიწურუ. 10

ცოროფარე უბედური —
მაყვილარი გურიში ქუა,
ცოროფაშე დუდიში დაცვა
ვაგმაგონა, ვამიწუა.

მუში ნებაშა გიღურს 15
უჯგუში ღურელიში სკუა,
კოჩიში ქირიში გემარჩქენჯი
მუთუნი ვარე ათეჯგურა.

ცოროფაქ მემერუ დო
ვაბლოლამუ ათე ცალი, 20
ქოგიცორქენი ქოგიჩქენდა
ქიქე ქალარდი ქუმობქარი,
მიცორქ მაქ გიწინი
ვართი დამცლორებუქ,

*) პ. ჯაიანის (20 წლ.) ლექსი, მის მიერვე ჩაწერილი ს. გურ-
ძემში.

სქანი ოსხუნური მა ვაპუნს
პუნდასჯნი დაჩხირს პკუნქ.

ტერი ვეგემიძინუა,
ღუდი ვადმოკვილაფუა—
5 სქანი სუათ მა დოფოვრი
განიშე ნიგილუბათქუა.

ართი სიტყვათ სი მიძირუქ—
ჩქიმი სიცოცხლეში გუმართალი,
ხე დო კუჩხის გოგილუა
10 შესაწირეთ მა საწყალი.

ართი სიტყვათ ანდამატი *)— რექ,
ვეგეჭირებუ სი ბრელი ცქვაფა,
ბროლიში კისერი, ღვა-იაგუნდი
თოლიშოთ რექ სი მოძირაფა.

15 გურიში მალამა, შურიში ჩხონაფა,
სი-რექ თექინე სო რე მუნაფა?
დიდი ნივთი რექ სი თე სოფელს
მუქო დარსქანდ ჩქინი ნდურაფა?

ეფერი დლა მობძუდასიო,
20 ჰამო ნინათ დემერაგადე,
„ვარიაში“ გამათ „ოციას“ თქუანდე
დუმოგურუე მა ვემერხვადე.

სქვამი ხეს კილამირღვანდე
ჰე ბოშია, სი მიწოლენდე ***)
25 შიოსრულებელო მა მიქანუანდე...

*) ალმასი, var. იხ. აქვე გვ. 144, № 79.

**) შემთხვევითი ზიგდიდიზმი.

თურქი და ურიას ქეშე ბრალეზე
ათეზმა ჩქიმ წვალემა,
ირფელი ქუა გუმოქყორღუ
მუყამსეთი მაში სქანდე ალემა. **)

ლური ვამიღუ დღაში და სერით 5
უსქანეთ შხამი დრო მიტარებუ,
მუთუნიშა გური ვამაფუ
მისხუნუ სიცოცხლეში მწარება.

მუზემას მიცორქ ნინათ ფთქუე 10
ვართი აქარე თინა კალამს,
ოკონ ლურელი გითელებუდა
მოქარუანდე ჰამო სალამს.

სუსტი გურიში იმედი რექ,
მაგარი გურიში მანელებელი.
ტორონჯი რექ სიმართლეშენი 15
შორჩშე თოლიში მალორებელი. ***)

115. კატორღელიში ლექსი

ნებით ლურა, კოჩიშოთ ფიფქრენქ,
ოკო ვარდასენი მწარე.
ჩქიმი ქუას მა პწუხენქენი ---
ინა არძო სო მაქარე. 20

თეთ ***) ლურა მა მობძენდა,
ლორონთი! ბრელსუ ნემაცალე.
რთხინქ მალას მათუე,
ქუათ ვარა ნემაწვალე.

*) თანხმობა, ყაბული. იხ. და შეად. გვ. 145, 11.

**) პ. ჯაიანის ლექსი. ჩაწერილი მის მიერვე ს. გურძემში.

***) ათე ქუთ.

ე ქუას თეშ ვორწყექ,
მა ვავორექ მასქილად
ჯიმაღეფი! გეთხუებუთუ, მა—
უდროვეთ მადინაფუ.

5 არძოს ღორონთქ გაშორანი,
ჯიმა! თე დროში მოქიშათა.
მუმა, დიდა, და, დო ჯიმა!
არძა ართო შვიდობით.

10 მა ღურელო ქორშდათ,
რადგან თეში გიგორდით!
მემკვიდრე დო ნათესეს
ფოსო გეშაგიქყორდით.

მა—ვაფსქიდექ თე ქუაშე,
თქვა იცოცხლით მშვიდობით! *)

116. * * *

15 კოს სიცოცხლე მუშო ოკო
რინა ვახიოლუნდა,
ყოროფილი მუშოთ ოკო,
შხვაშა გილეხიორუნდა? ხალხური. იქვე.

117. * * *

20 ართი ყოროფილი მათი ქოპუნდუ,
გურიშა მიხეტოლუნდუ,
მუჟანს დევეხოლეგუქუნნი
თიწყუმა მომიფერუნსუ.
ჩქიმი საფულეს ტახუნა **) დო
თითი ოხვარუ თხორუას,

*) ს. კიწიაში ჩაწერილი მოწაფე ვ. ჩაჩიბაიას მიერ ჩემთვის
1919 წ.; მთქმელის ვინაობა არ ვიცი.

**) = თხორუნა.

მუ ლორონთი მოძირანსუ
ეთიში აკოფორუას. *)

118. * *

ოაჲე, შური საყვარელი
მის გურს დაჩხირი ველარზუნნი,
ყოროფათუ გურჩ ქვილი 5
მის თოლფეფი ვაანგარსუნნი. 6—რი ibid.

* *

119. ბკუნს დაჩხირი უშკირატუ
მაფუ გორჩქინელი ალი,
ყოროფაშენი გური ქვილი
მითინი ვარე ჩქიმიცალი. **) 10

* *

120. საწყალი დო ლეხი ვორექ
წამალი მუ იყუაფუ?
მუდგარენი, ქოპილუნსუ
ჩქიმი ლურას ანკუაფუ,
მა თეს შორთუნი ყოროფარე, 15
ბლურუქუდა იშენი
მუთუნი ვარე. **)

* *

121 თე ურჯულო ყოროფას
ირფელი ქეშნოლებუენო?
თოლემს მიდნოლალუენდო 20
ყუსუ დუნორკებუენო?
მუშოთ გინნოჩქუმალუე
შხვაშა ვაგნოტებუენო,
შურს გეშნოლალუენდო

*)=ლურას, ibid.

**) გ. გაბელაჟა, სოფ. კიწია.

დღას ვაჩნორცხებუენო? *)

* * *

122. შარას მიზინი ვარდი ბძირი
ჯინს ხომელა, წევანსუ პირი,
ცოროფაშე გური ქვილი—
5 მა გოხოლუქ სკანი ქირი. b -რი. ibid.

* * *

123. ბოში, წერილი მობქარინი
მანგიორს მეგოქარა.
თოლს სინათლექ მიდამირთუ,
ხეს ვამილუ შურო ქყანა.
10 ჯგირი ბოში მიჩქუდი დო
ფურე ტყვიათ გინმართიო?
ჩქიმი ძღაბალაში გური
შკაშა გომიკვათიო?
ჩქიმი ღურა მარდი ორდუ
15 ათე დლაში ძირაფაშა,
მუ მოკოდუ თე აზრიშა,
ვარა თეში მასკვამაშა,
მარა ჩქიმი ბრალი
ვარე ვამარტინუ ცოროფაშა,
20 ხოლო დუსუ გინატრუქუ
ღურა დლაში ძირაფაშა. **)

124. * * *

- ცოროფა უბედურს სახელი ჯოხო ის ღურუ
ასე ჩქიმდა ქუმუტყობაფუ, ეშმაკიქუ ქუმომწურუ.
ვოჯანუდენი ვადმოჯირუ, ვოხედენი ვადმოხუნუ.
25 მა სიცოცხლე გამიძადლუ

*) სოფ. კიწია, გ. გაბედავა.

**) ს. კიწია, გ. გაბედავა.

ღურუ ქუმომიწურუ.
ჟოროფარე უბედური, მაყვილარი გურიში ქუა,
ჟოროფაშე ღუდიშა დაცვა ვაგმაგონა, ვამიწუა.
მუში ნებაში გილურს უჯგუში ღურელიში სკუა,
კოჩიში კირიში გუმარჩქენჯი მუთუნი ვარე
ათეჯგურა. 5

ღიბქვი, ნანა, ჟოროფათუ
ქორექუდა ქიმმეხვარი... მუთუნი—

*)

125. * *

განათლება თინარე
დიდი ამბეს ონქუდე,
ჯვეში დადიანიში ჩილიშორო 10
ტახტის გილაზონჯუდე.
ჩქიმი ღუდიში გაქირება
ვეიაქარე კალამსია,
ასე იშენი გორწყექუდო
ქომიძირუდა წანასია. 15
გვალო მუშენი გომიჯოგე
(ღო) მიგარუდა მალასია. **)

126. ნოქყვედი I.

ბატა, მუქ დეგაბად შანქარიში მაჰამა.
სამარგალოს მითა გიჯგუ ართი სქანი მახანა.
მით რძირენსი—სი გიჯინე კუჩხის ეკატახანა, 20
(ღო) მუშენი რექ ათე ცალი სქანიხელა ბაღანა.

შვიდობით მიძირუდა, მახა, სქანი კირი მა.
ქახანს გურით ქუმოკოდ სქანი თოლიში დინოჯინა,
მარა გურქ ემებორჯ ვამიჩქ სოურე მიკობდინა,
(ღო) ქუვორდიკო თე ქიანას მუს გიშენდ ჩქიმი რინა. 25

*) იმავე ავტორისა.

***) ს. დოშაყე. ავტ.?

სქანი კირი ჩქიმი ღუც რთხორენქ*) თექ ვეგეწყინას.
კიქე მათი მუკმოჯინი ნწმემიყოთა თაქი რინას
მუს გონალ ურჩქილედე სქანი სხაპუა ღო ბირას...

127. ნოქყვედი II.

მუ სქვამი რექ, სქანი სანთელო, მარგალიტიში ექ-
არგილი.

- 5 შხვა ფერადი იაგუნდი, მარჯანით ეხართილი.
თოლო ბეარექ, პიჯო ვარდი ნარაგად სქანი ტკბილი,
(ღო) ათეს ტყურას ქობთქუანქდა აბა სარკეს დინაჯინი.

სისქვამეშენი სქანიწყვა შხვა არძო ტყურარე.

სქანი სინთე ქიყანას ბეაშორო გინარე

- 10 უსქანეთ ე სოფელს სიცოცხლე ვარჩ ღურარე,
(ღო) კისერი მალალი, გური ჩე, თოლეფი მურიცხი—
ჯგურარე.

ირიფელამო ჯგირი—რექ, მუს აკეთენს ბრელი
ცქვაფა?

სქანი სინთე თეში მემორჩქ, მუქოთ რუმეში გოთანაფა,
ვემებრთენი გურქვაბლოლ, ვარა პილენს სქანჩ ძირაფა,

- 15 (ღო) დოპილენქ და ქემაცალი, ზიარებაში მოქიშაფა... **)

128. სასოროფო ლექსეფი.

(ბოში ღო ცირაში შენაჯარა).

ა. ბ. ო. შ. ი.

მაფშალია ქოპუასი ირო ჰამას გილურკულა
ხოლოს ბუდეს გეებკეთე სერ-სერიოთ გიქურკულა.
ირო ხოლოს ქორძირიდა მუშო მოკო შხვადო ულა

*) ზუგდიდიზმი.

***) დიმიტრი ფალაფა, ს. ბანძა.

(დო) ოღონდ ხოლოს ქორსუნდა დო სქანი კართეს
გილაბღურა.

სქვამი ჩიტი იპიქნი კიქეს ქეშენჯკოდილუა,
მუჟანს მინდორს ქორძირნი ჩქიმი დუს გოგილუა,
ხე მითინქ კიმერთხასი: ჩხინდის ქმუწკიტონუა,
(დო) ხუს ქიგლარდოხოდქ კისერს მოგიხიცონუა. 5

ქოჟუას დომიქყანქი—ხეთე დუს დეგანებე:
გალიას დობხვილნიქი—უჯგუშის იბგალობე.
სქანი ხეში ფუჩონუას ქეხანს ვარა იბსარგებე,
გეხვეწებუქ დობღურა და ჩილამური ქიგმობე .

თიწკა გითურქ გალიაშე ჰამას მეგილუდას შური. 10
ძუძუს მოგიხიცონუა, გემაძვენუ გურს გური.
გვალო მუქო იყუაფუქ ულორონთე ჯაში მანგური:
(დო) იმენდირე შემობრალენქ სქან, სანთელო მა დო-
ბღური.

ბ. ც ი რ ა.

ბოში, მუქო გამიბედი, უონჯლოროთ მუშე ბძირი
ჩქიმდე იმენდ, ქოგილუნდა ბედი ნორღვე ოკოქვილი; 15
დემეთხიი სქანოთ უჯგუ, სქან მანგური შხვა ქოძირი—
(დო) ქეცადი მუთუნნი ფერო მიინელე ათე კირი.

აა. ბ ო შ ი.

გოტახილო მეგოქარა ჩქიმი გურით ყოროფილს,
ჩქიმი ხეში ნახაზას ზოხო-ზოხო—კორობილს...
აკა მუთუნნი ქუმობქარი მუქოთ სქანდა მონდობილს, 20
(დო) სი ქოგიჩქ წამალჩ ოკო ღურა დღაშა მენქაფილს.

მუთი მა სი ქორძირინი ლური ვამილუ დო მოსვანჯა:
გილურქ მარა უსინთოლო ვამუშენს გური.—მანჯა.
თოლიში ლუბაქ გომისქირ—თეში ვორექ მუქოთი ჯა,
(დო) მუთი მოქენი მიბაღინე—ანწი ვარა ვადაბტანჯა. 25

სქანი ართი ძირათაჲ გურს მომიწარწალუ,
უროთაჲ დინომილ ტანს გომიციანცალუ,
ქუგმაშინ სახეჲნი კისერს მომწხვარხვალუ,
(დო,) მუჲო ოკო ვამისორდე ჩქიმი დუდე გუგალუ.

- 5 აკა ფერი ქუმობქარი იმენდით იბხარე,
ვარა ფერი ქუმობქარი ღურა დღაშა იმგარე;
ონჯღორერე სქანიშენი თე უროთა მანწარე,
(დო,) გეხვეწებუქ სქანი—ხეთ დომინთხორე სამარე.

ბ. ბ. ც ი რ ა.

- ენა მურე მობქარინი, მუ მიძირი ეთი ცალი.
10 ვაარწყეჲო ქიჲე ვორეჲ, ჲე რდუალა ქუმაცალი.
ოლადაფეთ გოკოჲ, —და ოში პუნს სქანიცალი
(დო,) მუჲო გურიაში ბორჯი მერჲყეადუდას სი ხვანცალი.

ა. ა. ა. ბ ო შ ი.

- სქანი სახელს გივოლურე ნოქარუე ჩქიმი უვას,
სქანი დუდი ჩქიმოთ მოკო, მის მებჩა ვარა შხვას?
15 ჩქიმ' მეტის ქაშუე მალვენუ ბინა ტყას—
(დო) ხე მითინქ ქიმერთხასი გოფსოფუნქ ტყეით შქას.

- ეს უჯგუ ღურა დღაშა წორო მილუდანი ბინა,
თეში ოკო იბცხორათი ონატდანი ჩქინი რინა.
ლეხის აუჯგუშენდასი ჩქინი გემუანი ნინა
20 (დო) მუს მაწვალე თეზემას, ქუმობქარი სო გიჯინა?

ბ. ბ. ბ. ც ი რ ა.

- ბოში, სქანი ნაქარაჲ გვალო დომიფვილ გური:
დღაშით რსიოლი გემიტახ, სერიოთ ვარე ჩქიმი ღური
ჩქიმი ბრალი ქეგოქენდა თეში მა მუჲო დობლური,
, (დო) გემიცადი ნულურუქ მუთა გოქე ტყაშჩ ოლური.
25 კისერს ქიგიბკევეწელე არძო სქანი ქალარდეფი,

ორქოში ძაფით მობზაქუკე ეთი სქვამი ნაკარეთი.

ა. ა. ა. ა. ბ ო შ ი.

ფულირი ქირით ღურელი ვორდი აი, ასე გეებთელი. *)
სქანი შურს დღას ვააკო ოკუმაფუ დო სანთელი,
დასურ მართალს ბქარნქედა, აბა დუშაში კამათელი!
დო აპა, ქუმორთ, მართალი ცოფექ, გუგალუაფუ თე საწყ-
ალი. **) 5

129. * * *

ჩიტი ქუდნშა მითომიხე,
მაფშალია გალიაშა;
სქანჩ ცოროფა ვეგინმალე
თე თუთაში დალიაშა. ***)

130. * * *

ართი ცხენი მათი ქოპუნს, ფაფარი ჩე დო ძუა ფალო 10
ცირა მუქ დაგაბად გონიერჩ დო კკუა ფალო;
სქანი რაგადი ფერი ფშე. გურს გებძე ქუაცალო,
მარა იშენი ქიმმოჩქექ ხენწიფეში სქუჯცალო. ****)

131. ცოროფაშე გონქირაფილი.

გურს დაჩხირი მონტებუ--მონტუ

*) გრიგოლ ფალავა, ს. ბანძა. დღესაც არის სამეგრელოში ზოგან ასეთი ჩვეულება. აიღებს კამათლებს რომელიმე ახალგაზდა ქალი ანუ ვაჟი და ჩაუთქვამს: „აბა კამათლებო! ამა და ამ ადამიანს თუ უყვარვარ წყვილი დაჯედიო“. გააგორებენ, თუ წყვილი დაჯდა ეყვარება, თუ არა და არა: (ეთნოგრ.) შ. ბ.

**) გრიგოლ ფალავა, ს. ბანძა.

***) სტუდ. ს. შამათავას მიერ ჩაწერ., ს. ალერტი.

****) ჩაწერილია ს. კურბუში მასწავლ. გუია ბერულავას ასულის (21 წ.) მიერ. 1919.

დაჩხირიში ალი სქანი--
ცოროფათ თეში ვორექ,
ტანს ვამილუ შურო გარზებანი.

5 მუთუნი ქედმაიმედი
გოხვეწქ, მა საწყალი,
ვარა ცოდას მოაკითხენს—
ქრისტე დო თიშ' მომავალი.

10 ლორთნიწკელა მა მუ მილუ
ათეცალი შემცდარობა,
ჩქიმდე დღას ვეცუაფუ
ემმაკეფიში შეწყნარობა. *)

132. ჩქიმზ უბედობა.

(პოემა—თავგადასჯალი).

15 უჩა ბედიში გაქირებას ბჰარნქ, დო—მირჩქილით,
მსურს ამბე გაცნობათ ჩქიმი გური ხაშილით,
ვორექ ბედიში დატანჯული, იბქუუქუ დაჩხირით,
ბედიქ მუჩუ სატანჯველი, გოზიმილი არშინით.

აწი ვორექ მანდურებუ ათე ურწმუნო ბედიში,
მცხოვრები სოფელ კურზუში, ახალ სენაკიში უეზდიში,
გრიგოლი ბჯოხო ფიჩხაია, სქუა ვორექ ალექსიში,
როხინთ ვადმადრახათნი, ბრელზ მუ მიჩქ, მა ლექსიში.

20 პირველიშე შეხვალამას თითეულო ჩქიმს ბთქუა,
მარა ჯგირო ვადმანწყუე, შელასირი მათუ კკუა,
დარდიში აშფოთებული კოს გურს ინომიდ უჩა ქუა,
ფიქრი პილნს, დარდი ბქუნს, მაწუხენს გურიში ქუა.

25 პირველიშე გოხოლედით სოფელს კლასის გურათას:
ხუჯი ელაფირი მათუდუ სუმკაში გილაბუნათას.

*) ს. ოჩე, დიმ. გაგუა.

ღლას ვემშაბაკათაფუქ ამხანაგიში ნღურაფას.
ემშაკობა ვამიჯორდ, მებთხოზენდი გურაფას.

სოფელს კლასეფი გეეფსური, უკული მაღალეზას *) ვორდი,
ოკუმარეო გენბდირთდი, ხე ღო პის გიიბომდი,
ჩქიმი ღუდიშო ბკითხულენდი, ზარმაცემს დეეფთხენდი, 5
თიკალი ჯგირო ბგურაფულენდი, არძა. უჩიტლემს
ქუუჯორდი.

ოთხი კლასითი გავათე ღო, ატესტატი ქომუჩეს,
უჩიტელემქ, სმოტრიტელემქ, დოფხვამეს, გომიტეს.
რადგანც არძას უჯორდინი, გლახა გურით ვამირდეს,
ჩქიმი გურიში მოფიქრება ნატრიშორო გომიჩქევს. 10

ქახანს უარდგილეთ ვორდი, მუჟანს კლასიშე გიშაფრთინი,
შურო გურქ ვეგმაკოფუ, სოფელიშა მიშაბრთინი.
იშენი ვარდ, ღირსჟლი, მუქოთი გურს უჩანდინი,
მორო გურაფა მუ მაფუდუ, წიგნემს გეეოფუშანდინი.

ქუთეშიშა ქემოფრთი ღო თექი მიშეგლი ნინალაშა, 15
ღოხთურეფიში ნაწილიშა, ვრაჩენბი ატდეღენიაშა;
ნამდვილი გემოში არდგილი რდჷ, თინა იბსხუნე
შხვაშა,
ქობალს ბკკუნდი მოსვანდელი, მუქო სათურქოს
ფაშა.

ქახანს თეში ქიმშუორდი, მუთა მიღულუ ჯამაგირი.
მუკვოხედი ღო ბქარდინი, ხშირას მართულუ ფერი. 20
მუს ფიქრენდენი ვამიჩქედ, ჩქიმი მოჯგირე ღო
შტერი,
მარა უკული ქეგომირჩქინეს—ჯამაგირი შესაფერი.

კიქე-კიქეთ მომიძინეს, ბოლოს გვალო ჯგირო ვორდი,
ჯამაგირითი ჯგირა მიღულუ, უჩაშემსეთი ქუუჯორდი;

*) დაწინაურება, კარიერა.

მნინალენდი ართი -- გურო ქოთი არძას ქუმობწონდი,
მუთი შეფხვადდ ოჩერედინი, სწორეთ მუთუნს ვა-
დ ეფთხენდი.

ხუთი წანას ქუასრულენდი — თაში ართ — გურო ნი-
ნალას,
ართი საწყენი ვეშეფხვალამუ მუთუნი უჩაშიშ: დლას;
5 მეტი მუშა მოშქურუდუ, ცუდის ვაბლოლანდი შხვას,
ხლაფოთი ვამიგორდ დო ჩხუბი, ვუგორდი ირი ამხა-
ნავის.

ნინალაშე მოლწეშინი, ბინა მილუდუ საკუთრება,
ცუდის ირო უთხილანდი, მიგორდ დუდიში მოთხი-
ლება
10 დუდიშა დლას ვემემიჩამ: ცუდი ყოფაქცევაში ნება,
თეში გემოშო ქიმემილუდუ, წუთი სოფელიში დროება.

იშო — იშო ქიმვარჩქვანი, დუოქუი კათაში გაჩინება.
ოსურეფითი გეფჩინებე, მინჩ თინეფიში კავალერობა.
ბალ-ვეჩერეფიში გუმულა, ბულვარიში გაგულება,
ბრელი ბთქუე მუშა ღირ, მილუდუ გემოში დროშჩ
ტარება.

15 მუქოთი გამიჩინებეს, დომიქყეს მოჯგირობა:
მოფთხ ის მორდიობა, მირონობა, პირსელობა,
გვირგვინიში გინოთირუა, ჩეთ ნწყულა, შაფირობა,
მინქ მოფთხუ მორდიობა, მინქ გეალო ჯიმალობა.

ათეცალი ცხოვრებაშე უკულ ქირს ქიმშუოლი.
20 ჩქიმჩ მახანას ვალოლამუ, ქივანას ჩქიმიცალი;
მარა ცოდაქ თის მუკითხას, მიშითი ორდ თინა ბრალი,
მიში ბრალი დო მიზეზით ასე მილუ მა გურს ქვალი.

სოქიშა თენაქ შებხვადენი ბძირი ართი სიხმარი,
მითი დეკვირებუდუნნი, სწორეთ ორდ საოცარი:

ვითომც მოწყენილი ვორდი, გილმოზუღუ სატევარი,
ეფერი დიდი ტყას მ ი ფ შ ი ვ ე პ ა ლ უ ლ უ კ ო ჩ ი შ ი გ ვ ა რ ი ;

თიცალი ჟამს ქიგებგონი, ვითომც გერეფიში ზარი,
ჩქიმზ წოხოლე გი ბ ჯ ი ნ ი ნ ი , მ ი შ ა რ თ ი დ ი დ ი წყ ა რ ი ,
მოკო თეკი მალას მეფრთე, ვითომც ძალამი დეეფ-
ჩქარი, 5

მათი წყარიშა ელ ე ბ ლ ი დ ო , მ ე ლ ე ქ ე ლ ვ ო ხ ვ ი ლ ე
ჯ ა რ ი .

ჯარი, მარა მუში ჯარი, მუორენი ვეეფჩინი;
კოს ვაგედეს, ვართი ნადირს, ორდ კიეინი დო
რ შ ე ი ნ ი ,

მოლე ვამნ ართენა ვარა ითამ ოკირენა ჯინი,
ნანდვილ' ოკო დოპილანი, თეურე დომიკყეს რცქინი. 10

ითამ ძალამქ მაშქურინუ, კინი ქიმშუაფუნი ტყას,
მიშაპუნქ დიდი ტყას, დიხას ვავორწყექ; ცას,
მევოჯინინი, ჩქიმზ წოხოლე ართი თუნთი ქიმნიშხანს,
ფთქეი: „აჰა, ქეშეფხვადი სწორეთ უბედური დღას“.

ქობძირი დო — ქიმიოდვარუ, გოურქუ ჩქიმი ყურე. 15
დორთათ იბდე უარესი, წოხოლე იბდე, ოკო ბღურე,
მარა აწი ვამარტინე, ვარა მოკო ქათვოქურე,
ვარა ოკო ობქკომას, ვარა ოკო ქავოდურე.

ქემაღაგუ, გაკვანთხით, მოჯკუნი სატევარს,
იქ ტოტეფი ქიგმაშქუ დო, მა ქიმუოგი შქა ქეარას, 20
გამმოხორცქ დო ქულანთხუნი, ხოლო ქიმუოგი ყვას,
დოპილი დო გოპტყაბარე, ხორცი გევობუნე ჯღას.

თუნთიში ტყები მომიღუნდო კინი მწრქუ ათე ტყას,
თეში უცფას ქიმშუოლი ცა დო ქიყვანაში შქას,
არძოქ ათიბუქოლეს დო ქეგომიცის ართო ტანს, 25
მინქ ჩხვინს ქუმაჩუ დო, მინქ ყუჯის, მინქ წარს.

ითამ თენემს გიბრაყანქ დო, ვორექ ხეში რქიალას,
ეფერი ჟამს ქუგვოკურცხი, ხე ქიმვოგი კიდალას.
გამწუაყუნ დო გებდირთინი, ქუარაგვი ყუდემი კარს,
თოლი გუონჯინი --სერი ყოფე, მულუოხეკ უკუმელას.

5 მუკოთი სიზმარირენი, აწი მათი კიიფჩინი,
ქახანს სანთელი გევორზი დო, იშო --აშო გიიბჯინი.
მარა ყუდეს მულაპოფეკ, ა კარი დო, ე ლოგინი.
კინი ჩქიმი ნორჩალიშა ქიმეფრთი დო კიდიბჯირი.

გური კომეჩამუდუკონი, პოფუ გემაჩინებელი,
10 ინა ყოფე ჩქიმ' მოხვარე, ჩქიმი გამათხილებელი.
წოხოლე მუქეთი შეფხვადენი, პოფუ მათმინებელი,
უჩა ბედი ნობქარუე, საქმეში გამაქირებელი.

უკული თენარდ, თქვანი ქირი, უჩა ბედის ქეშეფხვადი,
მა პოფეკ უბედური, ჩხორო შორთაში დუნაბადი.
15 ანგარიშო ცოდათ ნობლვე, მუთი მიქიმიზ მარდი--
აწი ვორექ დატანჯული, ქოპილენს თიში დარდი...

ქორთუქ დუდი ქამოყვილ, შურო ვამილუდუ ბრაჟი.
იში მუთუნი ვამილუდუ, ვართი გეძედ ჩქიმი ვალი,
მარა ქამოლურუკონი--ნოლვე თიში ილბალი,
20 იქ მუში შარა გესურუ დო მა პტანჯენს სამართალი.

ე საქმეკ მა შეფხვადუ ეჩი დო ვითი არგუსოს,
ოთხონეჩი დო ვითი წანას, ნამუთი ვარე გვალო შორს...
ეშმაკეებქ ქამიხვად გეგინომიყონუ ჩქიმი ფონს,
დუღას ქენმოსხაპინეს, გამმოსოფეს ტკილი დროს.

25 უკული საქმეკ შედირთ დო იყუ გამოძიებაკ,
ეცალი ამბე ვეშეხვალამუ, გამიქირდ ჩინებაკ.
„სლედოვატელკ“ ობქოფუ დო ვამმაჩ თანდებიშ' ნებაკ,
კანონეფი ქობძირინი, გემიტირხ ციებაკ.

გალე გაგმომიყონეს დო რუსემქ ქაშამიყოთ შქაშა,

სიტყვა ვადმოჩინაფეს ნათესე დო მითინი 'შხვაშა.
თიში მამალას მოლამიყონეს პოლიციაშე დიდ-ჯიხაჲშა,
მარა თულო ვენვაყუნინეთ დო ვავაფურინეთ ეშე ცაშა.

გურით თეს მეფიექრენდი, მუშა მუმართ ათე დლაშა,
ქრისტინეს ქანგარუანდ ჩქიმი შურიში მუნაკაშა. *) 5
არძო ქედმოტებაფეს მართა, მარია დო პაშა,
მეპუნთ დიდი სამარეშა, გინარაგვაფალო ძგაშა... ***)

133. ბოში (დახასიათება).

ბოში მეურს სარხინოშა,
დიმეჯინე საქიჲოშა.
ბოში—ჯგირიექუ მარა, 10
მუთა გიგუ საჩიჲოშა... ***)

134. * *

ჲაეშა ცხენსუ გევოხელი
მურქილინი გენქარუა,
სი ჯგირი ამბე მომიჩინინი—
სქან გურქ თეში გენარუა. ****) 15

135. აბრაგიში ობირეში.

დლას მითინს ვალოლაშუ
ოდიშის ჩქიმიცალი;
შეწუხებული ვორექ—
სახათი *****) ვამილუ დო ძალი.

*) სუნთქვა.

**) გრიგოლ ფიჩხაია (48 წლ.), ჩაწერილია ვალერიან გოგოლაძის
მიერ (21 წ.) ს. ტალერში.

***) აკ. ქუთაოელაძე, ს. მარტვილი.

****) ibid.

*****) —ხასიათს.

ცულ' კოჩანა შეებქვეს
ლორონს უჩქე ვამილულე ბრალი;
შხვაში ნაქიმინა კირს
უმართოთ ქიმეშალი.

5 თორს სინათეს ვავორწყექ
ენვორექ ორომეს;
ნტერენქ დრო ქომიძირეს—
ოკოდესენი ქოვლოლეს.

ირი მარას მიშამჩანა
10 შხვა-დო-შხვა მიზეზენს - -
ბრალი მუთა მილე მარა
მიშადენა დანოსენს.

ურემს ქემეზუნეს.
დოშენადა მიქ დამიჯერ,
15 ძაფთ მოსარგალეს...

ქუთეშიშა ქემემიგონეს—
სუდიშა წარამადგინეს,
მუნაგონა მიზეზეფი
ხუთ'ამშიშაბ წამკითხეს... *)

136. ვითოჯირი წანერი ყოროფილს!

20 ართი დროში ყოროფაქ ასე ქაშამიყოთ ხეშა,
ვავორწყექენი შურს ბკაშუ ქობძირუნქენი მივოქეშა;
უსამართლო ყოროფაქ გამმათხოზე ძეში ძეშა,
უმე, დედა, მუს მორჩ, მებთხოზე — მებთხოზე საფულეშა.

ოსური მუქო ვამიძირე, მიძირენდა არძო ჯგირი:
25 მინ ცირა დო მინ ოსური, პატროსანი კათაშჩ ჩილი,
არძას გააბრშიყებუქე (ვორდი ეში გამოცდილი)—
დო ექ მუ ქირო გინმართე — მუსე ვორწყექ სქანი ქირი.

*) აკ. ქურდიანი, მარტვილი:

კავკასია დომილებუ—იშოთ მიკობჩილათქე,
ბრელი ოსური შებხვალამუ არძოს გინობსქილადექ
ბჯოგუდულო, მიცორღნი აკას ვეკობდინაფუქე,

მუჟამს გაგიჩინებენი—ქარილი მაფუ ხუთი მარტი;
შურიში გინართუაფალო სახელი ქეგუოდვი ფანტი, 5
ვითოჟირი წანა ქორე შურიცალო გემიძე პატრ,
აწი მათი დნბშქვიდი, გობტახი გურიში აღამატი. *)

ვითოჟირი წანა ნწყვილს, გობტეწული აკა თის,
საშეალებექ ვეწუ, პატი ვაბცი უროფილს,
შორშე გვგალუაფუდი მუქო ჩიტი ვარდიშ პირს— 10
გობხოლღდი სრული მონა—ვაეოცოთანდი სქანი კირს.

აკა ქოგმაშინუდას სქანი გემუანი ნინა;
უკული ღურა ვამონალუ—სოდგა მიღუდას ბინა.
შხვაში ნგარა ქოგისხუნუ, მარჩქილედას ჩქიმი ბირა,
ონჯლორე ოკო გიჩქედას ენას ვეშქიდანსე ცირა. 15

აწი გურქე ვაგამირზე—კოჩი ვორექ, მათ დობლური,
ბარო კისერი გაგითომეკვათი, შემიწირი --სქანი შხური,
მიდგა გეჩიებუდასენი არძაშა ქეგაყი გური,
მა მუჟანს გეჩიებუქენი ხათე ქეგაყე ლური.

შიცორქიე მირაგადექენი თე სიტყვასით იმარღექე, 20
მუთუნი მოკო გიწუენი—ჯორიშორო იკვარტექე,
მუ სიკეთე ვარლოლენი—იშენი ვადამიმარღექე,
ქუორწყექ ჩქიმი ღლას ტყურათ ქაკორდინაფუქე.

მიდგაწკემა ზოჯენდე პატიოსნება ვადგოკორღე.
დაბალი ხალხით ვაგონდურუ, ირგუდიკონი მათ მო-
კოდუ. 25

*)=გულის აღმასი, სათაყვანებელი.

ირიკოს ქაკათე სიტყვაში კილო *) ვაწგოკორდუ,
მუდგა ცოდაქ მეკითხუნი ჩქიმწყემა არძა ქაშგო-
ქყორდუ,

მილიონი მა მუთ მოკო—სო ვახარჯა, მისე მებჩა?
სი შაურსეთ ვაწომილა, მუქოთ ვამილუნი, ბეჩა!
5 ჩქიმჰ ქონება ათენარე ლექსის გიქარუნქე ღო მერჩა,
ვამოსქიდ აკა მუთუნი, ვარა ფარა, ვარა ქეჩა.

ქარწყეკ სი უსამართლო, ქეგარჩქილე ნარაგადი,
სქანი ართი ჯგირი სიტყვათ, წყარსე გეცენს ჩქიმი
ღარდი,
10 საიქიოს ქაწორხეადე ჩქიმი ცოდა, ჩქიმი მარდი,
აკა ქუმომიფერჲ სი ღორონთიშ: დანაბადი.

ხვალე მა ვაბლოლამუ—ენა ცოფე ირი ღროს:
თამარი შოთას ყოროფებუ—ქომიჩქენა ირი კოს,
დარეჯანი — ტარიელს, მთელი სახელმწიფოში სწორს
მა სი მეყოროფიკონი ეშენი ღორონთი მუთე
მიკყორს.

15 თეშენირე ბრელი კოჩი ქყუას გინოსხაპუნსენი;
ღუდი იპილენი მუს მოხვარე მუქოთ ზისხირი ვაუ-
რსე ნი,
ენა იშენი ვეფიქრა ზისხირი კოს ვაურსენი
ჩიჩიეთი გემწარებუ—მუჟამს საქმე წაურსენი.

სი ფიქრენქო მუთუნი რენი ბოროტება ართინერი,
20 ის კიკიკიტიათ ქართუ, ტურა, ყურდგელღი ღო გერი,
საქმერე ჯგირი სიტყვა ღო მუსაფთი ოშინერი.
სი პილი ღო სი დობთხორი—დამაკვეერი სქანი შერი.

მა ის ღლას ვაბთქუანქე ჩქიმიცალო იბირენი;
ჩქიმჰ ძირაფას ლეხი რეკ, ხათე ოკო დინჯირენი;

*)—სიტყვის მასალას.

მა იმგარკო, სი გიფულუ — ტყობჳშე ოკო იბხირენი,
მუდგა ცოდა მოკითხუნი ნაბტანი ემიკიბირენი.

მუშენი ვარშუ თი დროება, მუ აზგოკყოლიდუანს?
ჩქიმი ცოროფაში გურიშენი ოაშახ ცოფექ წირჳს,
ასე თაში გომიჯოგენი მუ ეშმაკეფი გილუანს, 5
მითინი ვამოგიწონუანს, ქრისტიანეში ცვილუას.

საწიწკარი ვავორექ, ვართი ქულა, ვართი ცვერე,
ჩქიმი ხორცის მა ბკუნქენი თი ზომაშე ქუმაშერე;
უტკუობას ქომიმტაციცე, ქუმასუნგე, ქემასვერე;
გვალას თაში მირდენქენი მუქ იყუ, მუ ამბერე? 10

პატოსნება ქომელუნდა, მა სი ირო მიცქვაფუქე,
სქანი ამბეს თქუნდესენი ოაშახ ქემებქიშაფუქე,
მეტი ვამირაგადაფუაფუ თეში გამწობძირაფუქე,
ასე მუთუნი გიწუენი — გერიცალო ირკაფუქე.

ჩქიმი აზრი გეკოპტყური, საიდუმლო ქაშგაბარი, 15
ჩქიმი ახალიგაზდა ჯანი — სქანი ცოროფას მუეახვარი,
სი რდი ჩქიმოთ ელსამეთი, *) შურიში გინართუაფალი,
ჯოჯოხეთო გინმართიო? ღორონთი სი ქემახვარი.

ოაშახ ქომირაგადუ სქანდა ჩქიმი ხასიათი;
მითი გოკონი გიგორდასე ენა ვამივარებ მათი, 20
მათი მოკოდუ გიგორდიკონი, მუქოთ გიგორდე
შხვათი,
თითქმის ვედმენდურიკონი მერჩი თიშო შელავათი.

ენას შხვა ვექუნს, ჩქიმცალი ახალიგაზდა ბოში,
მუში ცოროფილს უგორდას ართი მითინი, ვინდა ოში,
მარა მა სქანი ხათრიშენი დუდი დობდვი მუქო დოში, 25
მანგიორო მიკყოლოფი — მწარე სიტყვა, უჩა გროში...

*) = თილისმა, талисманъ, არაბ.

გამოცდილი ცირა რექ, გუბერნიაში მოსაწონი,
დიდი კათა გიჩინენს რუსი, აბხაზა ღო შონი;
თეცალი გამოცდილი ცირაქ, კოჩი თეში დამამონი,
მუთუნი დობტური ვამოხვარუ ქაჩუქე ტრაპიზონი.

- 5 მა უკვე ვავორექ ქმარჩქილე კიქე მცნება:
ართრ თუთარე ბქარუნქენი.—შევადგინი განჩინება,
დუდი იზილენი მუს მოხვარუ თაქი მოსქიდუქე სნება:
ახალი აზრის მუგოშინა ქომუჩი რაგადიში ნება.

- 10 დიო ხოლო ართი თუთას, გიჯინექ ართი დლაშა,
რთხინქ შემისრულენქდა ხეს გიჯუდუ თანაფაშა,
ვარა ირფელს ქემოუტენქ, დუს, იბლა ტყადო-ტყაშა—
ფანტის მა ვაპილუნქ, თეში ურქე კარტოლაშა.

- 15 ბექედირე გიჩქუდას ათე ჩქიმი ნარაგადა,
მუქოთ მუგოშინინი, ათეში თუთა მილუ ვადა,
ჩქიმი ანბეს გეგონე, ქუთეშიშა ქუმორთადა
ონჯლორე ნუდგაგურე, ციხეშა ქომიძირუანდა.

აწი ქარუა გავათე, გური უჩი ოშინერო,
ლექსო თიშენი გინვაკეთი—ვაგაგიბედი სიტყვიერო,
პასუხი მალას ქომიზოჯი მიიფიქრი ნიქიერო...

- 20 შვიდებით ხეს გარზე ქომაჯული სოროფილს
ჯვეშებურო ვადმალორა ვემკუკინა იშო პის... *)

137. თვალუა ცირაში.

ტყურათ დუს, იმნუგეშე
ახავა ჩქიმი ღურა,

*) ბეგლ. ფალავა, 50 წლ. ს. ბანძა, ჩაწერ. ივლ. ბოკუჩავას
მიერ.

მახინჯეფი: ითამ მახინს თხოზუქჲ დო
მართალი კათას გინარექ,
საზოგადოს ნუ აღორე—
გვალო ჩქინი ჯიპარექ.

5 ჩქინიანენს ძრახენქჲ დო
ითამ ბაძუ მართალიე,
სორე სამართალი ვარა
დუდი მიოკვათალიე... *)

139. აბრაგი ასლამ ყურუაში ცაზახალა,
(Var. იხ. გვ. 94—100, № 45).

მა ამბექ შებხვადენი
10 ი ცალი შეხვალამუ ტერს;
ქორთუენს მიშუოლი
ურწმუნო დო სახელი ქყელს.

ინენს მუქო ვაქოფედი
მა გევოხედინი ი ცხენს,
15 ზემხარიშე მობთხოზუნა
ჟირი დლა დო სუმი სერს.

წოხოლე ჯარქ დობხვადენი
• ტყას მიშაბარგუდეს,
შარაშა გიშართესკონი
20 მუქო დამიმარგუდეს.

მა ექინე მნფშინი,
თექი მუქო აგუდეს.
მუქო კინუოჯინედინი
ირო დოთეანთხუდეს.

*) ფილო ბოკუჩავას (85 წ.) გამოთქმით ჩაწერ. ს. ალერტში
აკ. ბოკუჩავას—მიერ.

შულადირი ცხენი პუნდუ
ქუთეშიშე ნარულეფი,
ეირი დლა დო სუმი სერს
მათი ვაეორდი ნარულეფი. *)

ცხენი წყარს მოლე მუნბლი დო 5
ქე მოსეანჯა მა მოკოდუ,
იზმა ცუდი ქობქიმინი
მა ყვილუა ვადმოკორდუ...

თაქ აზრიქ ქომმაჩუ
ქოთ იფიფქრი ოშინერო, 10
ჰე, ლეკური, ქოკვათნქება
რექ ლორონთიშე გორჩქინელო...

ტარჩენს მოლე ეკნბლი დო
თომაში მათსქა ჯარი მულა,
მა ხვალე დო თეზემა კოჩი 15
გარზა მუქო ვარე ტყურა.

თაქი ცოფე ჩქიმი ბედი
აღსასრული ჩქიმი ღურა... **)

140.

უშინჯური ნიქეფიში ლექსი.

ნიქი კოს მუს ოხვარ
ვაულუნდა გურაფა: 20
თოლი აფუ ეკირილი
ეწნფორ მუნაფა.

*) ზმა: I— „ნარბენს“, II— „ნამძინარტეს“.

***) დაუმთავრებ., ი. კაკულიას (50 წლ.) გადმოცემით ს. ალერტში ჩაწერ. აკ. ბოკუჩავას მიერ.

ჯღვერი *) ოკო ირი ადგილს
შარეფიში წურაფა.

ათე კილს დიდი ოკო
სწორეთ გინოფუნაფა...

- 5 კლასეფიში გურაფას
ჩქინი მეფე აძვირენდ.
ამოკლენდ ირი ჯგირს,
ვითარებას **) აპირენდ.

- ათასიშე ეირს უჩქედ —
10 თის ხოლო თაკილენდ.
ეში გარდა მუხჷშა კირდ,
მარა რაგადი ვაშინერდ. ***)

- კინოხიანი *****) ჯგირი მარა—
ანწით მუთას აპირენდ.
15 ირო დუდიშო ღვაწენდ დო
მეტო ხალხიშო ვასტილენდ.

- სასარგებო სქუალეფს
უმინჯობათ აკილენდ.
მწრუ ცოდაქ ადრე ვარა—
20 უფჷრაშობას ადგინენდ....

ტყურათ აზრი ქოპილენც—
დუდი მათუ წვალეებული;

*) ბელადი, БОЖАКЪ.

**)—განვითარებას.

***) უთნოგრ. შხარე. სიტყვისა და მისი ბიბლიოგრაფია იხ. „სა“
ლექსიკ. მასალაში“ (I წიგნის II ნაკვ. ბოლოში).

*****)—წარსულს.

ათეში გეშა ბრელრშა მათუ—
დუდრშა ღურა ზალებული.

მუზმა კოჩირე ჯვეში მეფეშე
ათენერო ჩალებულარ.
ახალეფქ ეცადით დო
ჩქინდე რეთ ალებული. *)



*)—დალოცვილი, დადასტურებული. იხ. და შეად. ლექს.
.N. 79 და 114, სადაც ალება—თანხმობას, ყაბულს. ლექსი ჩაწერი-
ლია მოწაფე ნ. შონიას მიერ ს. მარტილში.

შ. ბ.—„მეგრ., ივერული, ენა“. 1920.

დასასრული I წიგნის I ნაკვეთისა.

უმთავრესი უმცლომები გეგლვისა:

შესავალში:

- 1) გვ. 6, შენ. I, გამოტოვებულა: „ბ.ბ. ექიმი იას. ჟორდანი, პროკ. ჯაიანი, ნ. ბერიძე, აკ. გოგოლაძე. გ. გეგე-კკორი, გრ. ხუროძე, გრ. ფალავა“.
- 2) გვ. 13, ²⁰ გამოტოვებ.: ს. ჯოლო.
- 3) გვ. 14, . ჰენრი კლაპროტი და არა ი. კლაპროტი,
- 4) გვ. 15, ¹⁷ . „განათლ.“, № 4, 1920 (და არა № 2).
- 5) *ibid.*, შენ. II—მოამბე 1895 წ. №№ 10—12 ღ არა 1896).
- 6) გვ. 16, ²¹ გრძელ „უ“-ს ჩვეულებრივ ღ მოკლე „უ“-საგან.
- 7) გვ. 19, შენ.: „გან.“ № 4, 1920 (და არა № 2).
- 8) გვ. 21, ¹² ქუაში მახუალი (და არა ქუაში).
- 9) გვ. 29, შენ. IV: მ. კანჯი—სომხ. კანკ (*канк*).
- 10) გვ. 30, შენ.: მ. ჯანაშვი. რეც. „ივერ.“ 1895 წ. № 149.
- 11) გვ. 32; ¹² 40-იან წლ. კ. ენის სწავლება შემოღებულ იქმნა.
- 12) გვ. 35, ¹ ჰენრი კლაპროტი (და არა კლაპროტია).
- 13) *ib.*, ²¹ „Über das georgische“.
- 14) *ib.*, ²² ა. ტრომპეტტი.
- 15) გვ. 45, ¹¹ შეად. მეგრ. ოზე, ქართ. ეზო-ს და სხ.
- 16) გვ. 46, ¹³ გამოტოვებულა: ს. ს. რუხი—კუბურხინჯის რაიონში ყოფნის დროს, სადაც შემთხვევა გვკონდა გავსცნობოდით ჯვარელებსა.

ტექსტში:

- 1) გვ. 52, ²⁶ ვაბლოლუა' (და არა კაბლოლუა).
- 2) გვ. 53, ¹⁵ ნოთქუექენი (და არა ნათქუექენი).

- 3) ib., ²⁰ დოგილურუ.
- 4) გვ. 55, ²² მა ფიფქრენქჷ.
- 5) გვ. 57, ¹ აბა ფთქუათ.
- 6) გვ. 57, ⁷ დაბადებაშე, ვამოქირვდ;
- 7) გვ. 58, შენ. II:==ქყალარე. დიმ. გ--უა.
- 8) გვ. 59, ²⁴ ვეწინი.
- 9) გვ. 64, ¹⁰ მაჟირას.
- 10) გვ. 66, ³ ბრელჩ ხანიე.
- 11) გვ. 66, ⁸ ვაპქარაფუ (და არა. ცკქ...)
- 12) გვ. 66, ¹⁴ დავაშე.
- 13) გვ. 70, ¹⁵ ვარეკ (და არა ვარეკ).
- 14) გვ. 72, ²² მუთას გოქიშინაფუა.
- 15) გვ. 73, ¹⁹ ქოულღი.
- 16) ib., 41, ³ მუსტაფა.
- 17) გვ. 77, ⁵ ოგურეს.
- 18) გვ. 77, შენ. I (მიაწერენ ს. გუგუნაეას, აეტორს „თა-
მარიანისა“, ტფ. 1912, გამოც. თავართქილაძისა).
- 19) ibid.: გამოტოვებ. № 29, მაგრამ თუ მივიღებთ მხედველობა.
11-ა №-ს (იხ. გვ. 64)—შემდეგში ნუმერაცია მიმდინა-
რეობს სწორედ.
- 20) ib., 21: ეფერი.
- 21) გვ. 78, ²⁴ ჩილამური.
- 22) გვ. 81, ¹³ თეში.
- 23) ib., ¹⁸ მოდანოსენქერე.
- 24) გვ. 82, ³⁻⁴ ჩქიმჩ სურე დულჩ უქოფულ.
- 25) ib., ¹⁶⁻¹⁸ ჯარიშენი, ჯინიშენი, ჯვარიშენი და სხ.
- 26) 81, ¹ გიგორდით.
- 27) 85, ¹⁵ ქჩჩანუ.....
- 28) ib., ²⁷ თქუანდღე.
- 29) 86, ³ კვათუნღა დო.
- 30) 90, ¹⁹ მისეთი.
- 31) 91, ²³ ქუჯგუ.
- 32) 92, ⁴ უძახენა.
- 33) ib., ⁶ თეცალი კოჩი.
- 34) ib., ²⁰ ვემერჩანა.
- 35) 93, ¹ ლაკვატია.....

- 36) ib., ⁴ ლექსიქ.
37) 94, ¹² ვაშქიდულენს.
38) ib., ²² შეფხვადრნი.
39) 98, ⁵ შენ. გამოტოვებ. = სოფ. აბაშ. რაიონში.
40) 99, ⁸.....
41) 100, შენ.: ს. ნოლა არსებობს აგრეთვე გურიაში.
42) 102, ¹ მეტი.
43) ib., ⁶ გოფქურუნთ.
44) 104, ²⁴ ცოფე.
45) 107, ⁸ გუმაშინუ:
46) 113, ¹⁰ ქუმოპკარე.
47) 115, ⁴ ქესა.
48) 115, ¹⁸ ოზლოდუანსჯნი.
49) 116, ²³ ცუდეს.
50) 117, ²¹ ჭიქე.
51) 123, ⁴ ზარხულს..
52) 125, ¹⁹ დუდი.
53) 125, ²¹ აფხაზას.
54) 129, ⁵ წმიდა.
55) ib., ქომორკიდებუნი.
56) ib., ⁹ ქუგოკონდა.
57) ib., ¹⁰ ბედნიერი.
58) 130, ⁸ თემ-შარას.
59) 131, ⁵ გორჩქინაშ დროს.
60) 132, ¹² თირი.
61) 133, ²⁷ გიწინი.
62) 135, ¹⁴ მუშით.
63) 136, ¹⁸ დაბადუ.
64) 141, ¹ გეგლაბუღირი.
65) 141, ²⁰ ფსქიდი.
66) ib., ²⁷ გინმომისევანდას.
67) 142, ¹⁷ დაბადებაშე.
68) 142, შენ. I: გამოტოვებულია: იხ. აგრეთვე „ქრებ.“, 1899, № 1, განყოფ. 2, ი. მოსეშვილი — „ანბანზედ თქმული ლექსები ს. გუბში ჩაწერილი“:
69) 143, ¹ ვეშერძინენს.
70) ib., ³ ცოროფაქ.

- 71) ib., 4 ვედგენჯარას.
 72) ib., 3 სავა.
 73) ib., 6 ბოშალა ვაილუნია.
 74) ib., 18 ლურუში.
 75) 144, ეფერქ.
 76) 150, ქრეინო.
 77) ib., 17 შხვას.
 77) 151, 18 გამოტოვებულია— „მა თის ფთხუღე“.
 79) 153, 5 გრკერკელუღე.
 80) ib., 3 სოროფილი.
 81) 154, 4 მიდამიყონია.
 82) 156, 1 მეგრ. უსრულო შაირის ნიმუში.
 83) 156, 15 მეფჩირთადა.
 84) ib., 20 რსიოლი..
 85) 157, 11 მახარია.
 86) 158, 4 გლურსი.
 87) ib., 8 მოჯგირეფი.
 88) ib., 10 ოფიქრებელი.
 89) ib., 27 სოფე.
 90) 159, 2 გიჩქუნ.
 91) ib., 4 სოროფილიშო.
 92) ib., 7 ჟირი.
 93) ib., 8 ჟირხოლოქეთ.,
 94) ib., 8 იყვიღე.
 95) ib., 10 ათეცალი.
 96) 160, 17 ჰაიტ.
 97) 161, 13 მილიონით დოხარგუე.
 98) 165, 2 შიბილ— ხანტილი.
 99) 165, 13 ნუ ქყორუქ.
 100) 176, 7 ვადმორულუ.
 101) 180, 5 სოროფათუ.
 102) 182, 3 დუდიში.
 103) ibid., 4 ნებაშა.
 104) 183, 2 ნწმემიყოთა.

ს ა რ ჩ ე ვ ი.

33. — 33.:

<p>I. ეპიგრაფი (ნ. მარრის სტატიიდან: „მეგრული ენა“; ცნ. ფურც... . 1905, №№ 177² — 73</p>	<p>III.</p>
<p>II. წინასიტყვაობა.</p>	<p>V.</p>
<p>III. შესავალი. თავი 1: სამეცნიერო დავალება და მოგზაურობა— „რუსეთი— სამეგრელო“.</p>	<p>1—13</p>
<p>თავი 2: მეგრული ენის მეცნიე- რულად შესწავლის ისტორია .</p>	<p>14—22</p>
<p>თ. 3: უმთავრესი თვისებები მეგრ. ენისა.</p>	<p>23 — 26</p>
<p>თ. 4: ლეგებნიცი—მარრი</p>	<p>27—40</p>
<p>თ. 5: მეცნიერთა განსაკუთრე- ბული ყურადღება მეგრული- სადმი.</p>	<p>40—43</p>
<p>თ. 6: ჩვენი მასალის ხასიათი</p>	<p>43—44</p>
<p>თ. 7: უმთავრესი დებულებები შრომისა.</p>	<p>44—46</p>
<p>თ. 8: მეგრულისა და საკითხის (ზეპირგადმოცემათა შეკრების) ბიბლიოგრაფია.</p>	<p>46—47</p>
<p>IV. მასალები. (სენაკის მაზრა. ლექსები)...</p>	<p>49—50</p>

№. №:		გვ.—გვ.:
	1. „ბათუმი“ — იოს. ვ. ანჯაფარაძისა.	--51
	2. საჩონგურო ლექსი--თ. ოდი- შარიას ასულისა.	51—54
	3. ყოროფაში ლექსი. .	54—55
	4. ყოროფა დო ფარა	—56
	5. სასალდათოში ლექსი.	—56
	6. ანბანიში ლექსი.	57—59
	7. ყოროფაში ლექსი...	59—61
	8. ყოროფა .	61—62
	9. სრუელი	—62
	10. ოსურეფი	62—63
	11. ნინა .	—64
	11. ა.—ექსპრომტი. კაპაია ფაჟა	64—65
	12. საყოროფო .	65—66
	13. ქორთული ნინა	—66
	14. პასუხი	—67
	15. დროება .	67—70
	16. ართი გრძნობა	—70
	17. ჟირი მაკრიხოლი.	70--71
	18. ყოროფაში ლექსი	—71
	19. ყოროფა .	—72
”	20. მაფობა	72—73
”	21. ბატა	—73
”	22. სიზმარი .	73—74
	23. ყოროფაში ლექსი	74—75
	24. საყოროფო	75—76
	25. ცირა	—77
	26. სიმდიდრე დო სიღარიბე	—76
	27. ცირას	—77
	28. გური - ოგურეს	—77
	29. გამოტოვებულია, იხ. შეცდომათა გასწორების № 19, გვ. 204.	(77)
”	30. ყოროფა.	77—78

№	№	გვ.გვ.
31.	სიმდიდრე და სიღარიბე დინაფილი ცხენი ჩონგური	83-83. —78 78—79 79 —80
34.	ჩქიმი უბედობა	80—81
35.	გიდი ემუხვარი	81—84
36.	ციხე	84—85
37.	ბოში და ცირა	85 —86
38.	საგოროფო	—86
39.	ვარდიში წყარი	—86
40.	ვარდი. და ქუქელე	—87
41.	ჩილი და ქომონჯი	87—88
42.	ქ. გვათუა	88- 90
43.	ციხე	91 --93
44.	ფუთარფეი	93 94
45.	ა. ურუა (პოემა) იხ. გვ. 199.	94 - 100
46.	„დაჩნიკი“	100—107
47.	გოდება	107—108
48.	ძღაბეფი	108—112
49.	ბოში და ცირა	112—114
50.	ბეე წყარი	114.
51.	აფხაზეფი	115--117
52.	საგოროფო	117.
53.	საგოროფო	118—120
54.	ჟირი სოროფილი ჩქიმი გურიში მინჯეს სიზმარი	120—121 121--122 122.
57.	წირი წანა	122—124
58.	აფხაზა და მარგალი	124--126
59.	ტაროზ-უბადოშ: წყიში	127—128
60.	სიღარიბე	128.
61.	ლალეფი	129.
62.	ძღაბის	129.

№	№	83-83.
63.	მასვე	129.
64.	მასვე	129.
65.	მასვე	130.
66.	* *	130.
67.		
68.		ibid.
69.		
70.	რიონი	131— 134
71.	ბუნება	134—137
	გუთუ აფაქია .	137.
73.	აფეაზეფი	138.
74.	კალამს	138—140
75.	№-ს	140—141
76.	თის	141—142
77.	მასვე .	142.
78.	ანბანთ-ქება	142—144
79.	იგივე	144—147
80.	იგივე	147—148
81.	ვარჯი	149.
82.	ნატრი	149.
83.	თის	149 - 150
84.	მარკინოლი	150—151
85.	ია-იას	151—152
86.	ოლეტკანდარი	152—153
87.	აკა ვორექ	153—154.
88.	უგურეს	154.
89.	გაბაასება	154—155
90.	ბოშის	155.
91.	შეგრ. უსრულო შაირის ნიმუში.	156.
92.	მა თინა იპრექ	156.
93.	ქიქე ვორდინი	157.
94.	სი ორდი ვარდი	157.
95.	არკვანიში ობირეში	157.

96·	მოჯგირალა	158—160
	სილარიბე	160—161
98·	ოცქეაფუური ლე...	161..
	მარგალიშ: სქემს	162.
100·	ვაგიცორქო მა	162—163
101·	ტორონს ბგექ	163.
102·	ანბანთ-ქება	163—166
103·	ხუთი გრძნობა	166.
104·	თენა მწურე?	166—168
105·	ვამოკო მა კაბობა!	168—169
106·	ცხოვრებაში აზრი	169.
107·	გურიშ: ნწარე ქუა	169—170
108·	ვაეორექ ევერე მა	170.
109·	ამდლა დიდი კოჩი რექ	171.
110·	მარგალო ვორექ	171.
111·	სადღეისო	171.
112·	მარებლობა	172—173
113·	ჩქიმი ყოროფილს	173—176
114·	ართ: ჩქიმი ყოროფილს	176—178
115·	კატორლა	178—179
116·	სიცოცხლე	179.
117·	თის	179—180
118·	საყოროფო	2
119·		
120·		
121·		
122·	იგივე	181.
123·		181.
124·	"	181.
125·	თის	183.
126·	ნოქყედი	182—183
127·		
128·	საყოროფო	183—186

№	№	გვ.გვ.:
	129.	იგივე . 186.
	130.	ართი ცხენი ibid.
	131.	სოროფაშე გონქირაფილი... 186—187
	132.	ჩქიმჩ უბედობა 187—192
	133.	ბოში 192.
	134.	თის ibid.
	135.	აბრაგიში ობირეში 192—193
	136.	ვითოყირი წანერი სოროფილს. 193—197
	137.	თვალუა ცირაში 197—198
	138.	მახინჯეფი (დიალოგი) . 198—199
	139.	ასლანი სურუა (იხ. აგრეთვე გვ. 94). 199—200
	140.	უმიჯური ნიქეფი 200'—202
V.	შეცდომათა გასწორება	203.
VI.	ს ა რ ჩ ე ვ ი.	

